



WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 11
Година LVI

Редакциони одбор
Д-Р СТЕВАН ПОПОВИЋ, Д-Р ДУШАН КАЛАНОВИЋ, ДРАГОЉУБ
ЗЕКАВИЦА, МИЛОРАД СИМОВИЋ, ЖИВАН РАНКОВИЋ и
Д-Р ВЕЛИМИР МИХАИЛОВИЋ
Уредник
БУРО БАЊАЦ

Новембар
1938 године

САДРЖАЈ

Чланци и студије:

Педесетогодишњица занатског покрета и I земаљска занатска изложба [8—25 октобра] II — Д-р Стеван Поповић	803
Београдска Велика школа Карађорђева доба — Милован Ристић	813
Општине као носиоци судске извршне власти — Страхиња Ст. Којић	821
Најподеснији и најхуманији начин клања стоке — Д-р Иво Ликар	823

Књижевни додатак:

Академија Градске библиотеке и музеја посвећена Његошу [Предавања г. Симе Пандуровића и књижевнице г-ђе Катарине Јовановић]	825
Дан мртвих на београдском гробљу — Д-р Марија Илић — Агапов	832
За своју груду [Записи из прошлих дана] — Драгица Лазовић	837

Прилози за историју Београда:

Из београдске прошлости — Д. Р.	846
Београд је ослобођен 1 новембра 1918 — Света Милутиновић	849
Београд је, окићен заставама, прославио двадесетогодишњицу свога ослобођења	854

Политички живот:

Избори народних посланика 11 децембра 1938	861
--	-----

Друштвена хроника:

Слава београдских друштава: Слава Академског певачког друштва „Обилић“ — 864; Слава Њ. Св. Патријарха Гаврила и Београдске Саборне цркве — 866; Слава друштва „Кнегиња Љубица“ — 866; Слава Ауто-клуба — 866.	
Дан примирја у Београду	867
Шеста међународна радио изложба у Београду	867
Јеврејски Дом за заштиту деце освећен је у Београду	868

Привредна хроника:

Претседник Београдске општине г. Влада Илић о унапређењу Дунавске педине Освећење Гостиничарског дома и отварање Више угоститељске школе у Бео- граду	869
---	-----



WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Здравствена хроника:

Дипломе и похвалнице произвођачима млека и власницима млекара — С. Р. 871

Уметничка хроника:

XI јесења изложба београдских уметника 872

Правна хроника:

Одлуке Државног савета — Љуб Ж. Јевтић 873

Слика на корицама: **Рам у дуборезу** — рад Нестора Алексијевића, дуборесца из Скопља.

Београдске општинске новине

Изазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Градског поглаварства Београд.
Претплата: годишње 150—, полугодишње 80— динара. **Поједини број** 10— дин.
Цена огласа: Цела страна 800—, пола стране 500—, четврт стране 300— дин. **Огласи на корицама** 500/0 скупљи
Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54,300
Уредништво и администрација: Кнегиње Љубице 1/II — телефон 26-242.
Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова — Рукописи се не враћају.



WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Бр. 11

1938

Чланци и студије

Педесетогодишњица занатског покрета и I земаљска занатска изложба (8—25 октобра)

II

Већ пре рата на конгресима Занатског савеза изношене су тешкоће које занатлије имају у добављању потребних кредита. Осећала се оскудица у подесним кредитним установама за повољно кредитирање занатлија.

жење основано, ово питање добија конкретнији вид и расправља се готово на свима конгресима. Већ на скупштини од 1889 године одржаној у Крагујевцу износи се захтев да се „од садашњег еснафског новца и од занатлиско-радничког фонда, уз припомоћ државе, оснује „Занатлиска бан-



Један кутак са I земаљске занатске изложбе

Нешто је пре рата било покушано. Стваране су кредитне занатлијске задруге под утицајем идеја Светозара Марковића. Међутим, оне су остварене у малом размеру и нису могле да одговоре своје циљу. Чим је занатлијско удру-

ка“ чијим ће се кредитом користити само занатлије . . .”

Док се рад на стварању Занатлиске банке одвијао, занатлије су покушали да унеколико попуне празнину оснивањем својих новчаних заво-

да из властитих средстава. Тако је основана „Занатлишка кредитна банка“ у Београду, чији је рад био недовољан да задовољи потребе занатлија у кредитима.

Непосредно после рата проблем је добио још већи значај. Требало је извршити обнову занатлијства и дати кредите занатлијама који су се вратили из рата у празне радионице. Држава је и сама осетила ову потребу и био је одобрен

је додуше одредбе које су имале да помогну. У своме члану 11 он је предвидео да се 8% од чисте добити Државне класне лутрије употребљава на помагање и унапређење пољопривреде и занатства а да се 4% од чисте добити посвети давању позајмица занатлијама и занатским удружењима. И те одредбе су слабо и ретко примењиване и ниуколико нису допринеле решењу овог важног питања.

Постојала је и једна одредба у чл. 11 тач. 10 Закона о Народној банци која је предвиђала кредитирање занатства од стране Народне банке. Она је предвиђала кредитирање на тај начин што би Народна банка кредитирала непосредно само Савез занатских задруга, примajući од њега у реесконт занатлиске менице, док би индивидуалну поделу кредита вршио сам Савез. Пошто такав Савез није остварен, то је овај начин кредитирања занатства отпао.

Рад занатских организација на решењу кредитног питања постаје све активнији и оно бива главни предмет дискусије на годишњој скупштини Земаљског савеза занатлиских еснафа и Удружења у Крагујевцу. Главни референт г. Милан Стојановић изнео је у своме исцрпном реферату кредитне невоље занатлија и предлоге како да се оне отклоне. У вези са овим рефератом Конгрес је донео резолуцију у којој се протествује и тражи:

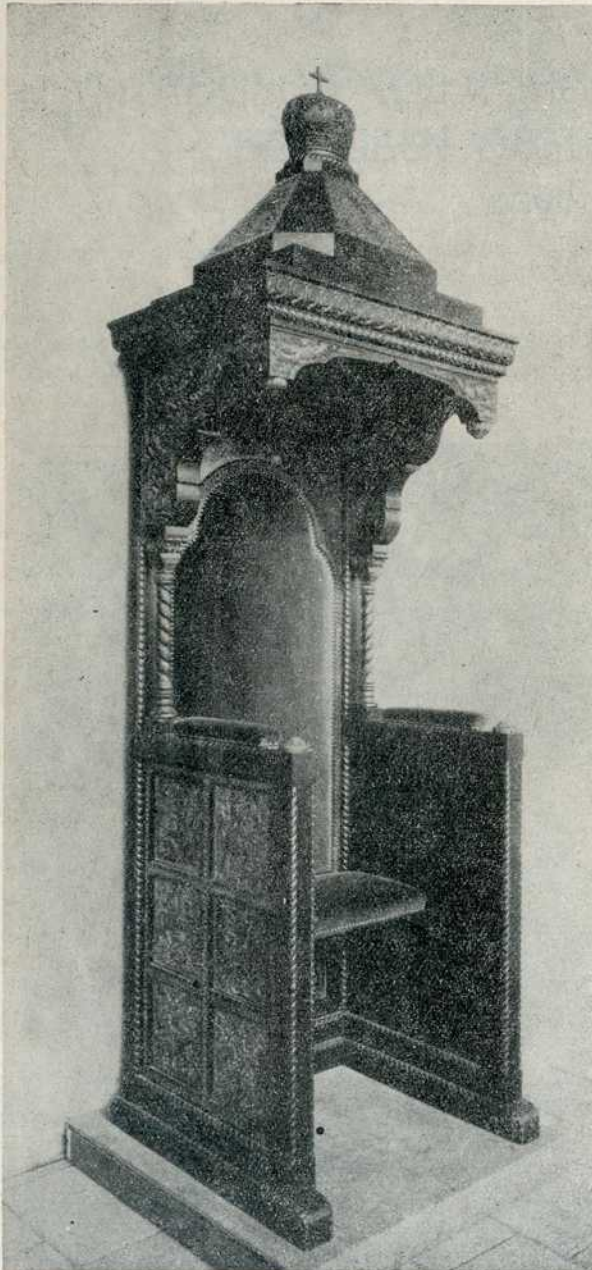
1) Скупштина протествује противу одомаћеног схватања код државних фактора и управе Народне банке, да су занатлије обични крпачи, који су за кредит неспособни и да су због тих схватања осуђени да своје кредите добијају преко посредних лица: зеленаша и зеленашких завода, плаћајући за такав кредит зеленашки интерес.

2) Скупштина најодлучније захтева да Народна банка прекине са својом досадашњом традицијом и као права Народна банка изиђе у сусрет занатлијама према њиховој стварној економској моћи и према њиховој социјалној вредности.

3) Позива све занатлије у целој земљи, да се заузму и раде на томе, да се занатске кредитне задруге што пре оснују и да се врши пропаганда у целој земљи ради оснивања земаљске кредитне централе у Београду.

4) Како се ових дана решава у Народној скупштини о земљорадничком кредиту, то годишња скупштина најенергичније захтева од Краљевске владе, да се једновремено реши питање о земаљској занатској кредитној установи, у којој би држава учествовала са половином капитала а другу половину створиле би саме занатлије. Ову установу створити на принципу, да проценат каматне стопе може изнети највише 3% изнад камате, која важи код Народне банке.

Скупштина с правом очекује да ће меродавни фактори у овом последњем моменту увидети важност решавања не само економских већ и социјалних питања занатлиске кла-



Патријаршијски трон — рад г. Радослава Јелића, столара из Београда

један државни зајам за обнову занатства од 35,000.000.— динара. На жалост, тај зајам није остварен.

Закон о установљењу и уређењу Државне класне лутрије од 31 децембра 1921 године дао

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

се и пријемом њених захтева допринети, да наше поремећено и болесно друштво што пре оздрави на корист државне и економске заједнице”.

Ова резолуција била је достављена Краљевској влади, Народној скупштини, Народној банци, Министарству трговине и индустрије и Занатској комори.

Савез и Занатска комора сада све енергичније раде на томе да занатлије добију индивидуалне кредите од Народне банке и да се оснује Занатска банка.

Резолуција Крагујевачког Конгреса имала је резултата. После Конгреса дошло је до једне конференције у Народној банци на којој су учествовали и преставници Занатске коморе и Савеза. Резултат конференције је био да је Народна банка почела давати индивидуалне кредите до 5.000 динара, оним занатлијама за које Занатска комора да повољно мишљење. Коришћење је било ограничено. У 1924 год. ни 1% од укупног износа кредита одобрених од Народне банке.

Борба за Занатску банку се наставља. После једне конференције у Министарству трговине и индустрије 1923 године Савез и Комора образују одбор за израду нацрта Закона о Занатској банци. Лош док је овај одбор радио, Министар трговине и индустрије је већ 4 јануара 1924 године поднео Народној скупштини предлог Закона о Повлашћеној земаљској занатској банци. Предлог је садржавао свега 4 члана. Основни акциски капитал банке био би 40.000.000 дин. Држава би уплатила 40% из оног дела чисте добити Државне класне лутрије који је намењен помагању и унапређењу занатства. Држава се одриче права на дивиденду за овај свој удео у акциском капиталу. Банка се ослобођава свих државних и општинских такса, пореза на рад и имовину и свих државних и самоуправних приреза.

Ни овај пердлог није имао среће да постане Закон. Борба се продужује и тек 30 јануара 1926 године Народна скупштина изгласала Закон о Занатској банци Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца са огромном већином од 153 према 23 гласа.

У овом изгласаном Закону задржате су све повластице из предлога из 1924 године. Учешће државе максимирано је на 40% од акциског капитала чији је износ доцнијим статутот Банке утврђен на 75.000.000 динара. Свој удео од 45.000.000 динара занатлије су одмах уплатиле. Држава пак има на име свог удела да уплати још свега 4.000.000.

Упоран рад Савеза и Коморе довео је до стварања Главног кредитног завода занатлијства и то је несумњиво једна од највећих победа занатске организације.

* * *

Један други проблем био је исто тако важан. Уједињење је затекло привреду земље под режимом шест разних законодавстава. Док је у Србији владао Закон о радњама из 1910 године,

дотле је готово свака провинција бив. Аустро-Угарске Монархије имала своје посебно обртно законодавство. Та неједнакост у условима рада није се могла дуго трпети, а она је била и сметња за стварање преко потребног општег савеза свих занатских организација у земљи.

Савез и Комора су одмах прешли на рад за изједначење Закона о радњама за целу земљу. Захтев се поставља већ 1919 године и понавља се на свима Конгресима Савеза, нарочито на Конгресу од 1929 године одржаном у Београду на коме је дискутован и један готов нацрт Закона, који су израдили заједнички Савез и Комора. У исто време слични нацрти израђени су и од стране Савеза хрватских обртника у Загребу и од Савеза занатлијских удружења у Сарајеву.

Министарство трговине и индустрије било је припремило један нацрт Закона у првој половини 1929 године. Савез занатлија у заједници са Савезом хрватских обртника и другим савезима, усто је противу овога званичног нацрта. Интересантно је да се тражи посебан Закон о занатима, а ако се већ остане при томе да се и занати регулишу у општем Закону о радњама, онда да се занати издвоје у посебан одељак.

У овоме раду долази до најужег контакта између свих занатских организација у земљи и тако се сазива чувена Бродска конференција одржана 10 новембра 1929 године у Славонском Броду.

Бродска конференција доноси закључке о захтевима свих занатских организација Краљевине у погледу новог Закона о радњама за целу земљу. Због њихове важности изнећемо овде те закључке у целости:

„Конференција преставника главних и водећих занатлијских установа и организација у Краљевини Југославији, одржана 10 новембра 1929 године у Славонском Броду, после исцрпне дискусије донела је једнодушну одлуку:

1) Да се умоли Краљевска влада да у што краћем времену донесе једнообразан Закон о занатима за целу државу, но да пре његовог доношења саслуша и уважи мњење занатских установа и организација.

2) У случају да Краљевска влада жели да донесе Закон о радњама као целину, конференција сматра да је најповољније да се уз тај закон унесе посебни одељак о занатима.

3) У интересу целокупне привреде, конференција сматра да је безусловно потребно да Закон о занатима буде основан на следећим принципима:

1 — Да занатску радњу може водити само лице које је стручно оспособљено. Способност се доказује уверењем о положеном мајсторском испиту. Мајсторски испит могу полагати она лица која су провела најмање три године на изучавању заната, положила помоћнички испит и провела као помоћник најмање пет година.

Правни мајстор може водити само своју радњу. При оснивању филијале власник исте дужан је да има стручног деловођу, који ће филијалу водити и који мора имати квалификације правног мајстора. Исто важи и за радње удовица и малолетне деце умрлих мајстора.

II — Установљавање стручних занатских школа, које су обавезне за све занатске ученике, а којима би држава обезбедила средства за постојање.

III — Законска заштита домаће радиности при државним и самоуправним лицитацијама и набавкама.

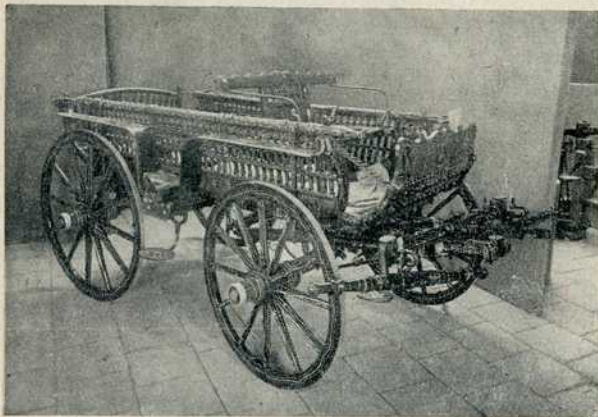
IV — Обавезно осигурање занатлија на случај болести, изнемоглости, старости и смрти.

V — Заврана рада при казним заводима и стручним школама по поруцбини и за јавну продају.

VI — Ономогућавање бесправнога рада (надри-обрта) ма у коме виду и облику.

VII — Потпомагање и унапређење занатске радиности и стварање Фонда са државном помоћи за тај циљ.

VIII — Установљење принудне занатске организације на професионалној основи са надлежношћу делегиране занатске власти.



Лака кола — рад г. Душана Грујића, ковача из Панчева

IX — Установљење суда добрих људи за решавање спорова потеклих из радног односа послодаваца и радног особља.

X — Образовање сталних изабраних судова при коморама надлежних за решавање спорова потеклих из занатског посла.

XI — Установљење посебних занатских комора, које би биле најсигурнија залога правилног развоја занатске радиности и занатског сталежа уопште. (Делегиција словеначких занатлија, изузетно с обзиром на прилике свога подручја, заузима становиште за заједничку комору).

XII — Нормирање посебним ставом у овом закону односа грађевних заната“.

Ова резолуција, која је предата Претседнику Владе и Министру трговине и индустрије, имала је своје дејство. Образована је у Министарству трговине и индустрије Комисија за Закон



Папуче — радови г. Матејића Лазара, папучара из Београда

о радњама у коју су ушли и преставници Трговачке, Индустријске и Занатске коморе и која је прерадила ранији нацрт Закона. Тако прерађен законски пројекат је изгласан од Народне скупштине 5 новембра 1931 године, а ступио у живот 9 марта 1932 године.

После еснафске уредбе и Закона о радњама од 1910 године, нови Закон о радњама од 1931 године, под чијим режимом и данас ради привреда земље велики је успех. Већ сам факат да се привреда земље уместо шест разноликих законодавстава, може да развија под једним јединственим законом, под истим условима, истиче сав његов значај.

Нарочито занатлије могу бити задовољне њиме јер су успели да нови закон прихвати највећи део њихових захтева. Његове карактеристике, у погледу на занатство, су следеће:

Преко 90 набројаних заната везани су за стручно оспособљење;

Као нееснафски занати унети су само они за које доиста није потребно неко нарочито оспособљевање;

Занатску радњу могу водити само оспособљене занатлије, а не и незанатлије преко стручног деловође;

Принудност професионалних организација проширена је на целу земљу;

Занатско осигурање је обавезно; Услови и погодности за националну радиност су много бољи;

Одредбе о санкцијама су много боље и ефикасније;

При јавним набавкама домаћа радиност се много боље третира итд.

Недостаци, који су се показали у току неколико година примене, биће исправљени ревизијом Закона о радњама, која је већ припремљена у Министарству трговине и индустрије; али

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

остаје као леп резултат рада занатских органи-
зација тековина изједначеног Закона о радњама
за целу земљу.

* * *

Активност Савеза огледа се и у раду на по-
дизању занатлиског задругарства у виду само-
помоћи. Рад на задругарству почео је био још
пре стварања Савеза, а потстакле су га биле
идеје Светозара Марковића. Иако још није било
никаког закона који би регулисао правни поло-
жај задругарства, задруге занатлија осниване су
и у Београду, и у унутрашњости. Тек 1898 годи-
не донет је Закон о земљорадничким и занат-
ским задругама, који је важио све до 1937 го-
дине, када је донешен нови Закон о привред-
ним задругама, који уноси изједначење у за-
другарско законодавство.

1921 године занатлије су основале Главни са-
вез занатских задруга преко кога је Народна бан-
ка давала кредите занатлијама. Главни савез обу-
хвата у главном територије Србије, Црне Горе,
Војводине и Босне и Херцеговине. Бројно стање
задругара креће се последњих година око 8.000
подељених у 159 задруга (1937 год.). Средства
којима оне располажу доста су велика, с обзи-
ром на релативно кратко време њиховог посто-
јања.

Главне позиције биланса кредитних задруга
за последњу деценију биле су крајем године:

Год.	чл. удели	Резер. фонд.	обич. штед.	дугови	издате позајм.
1927	1,219.622	326.506	2,565.013	2,654.460	9.210.928
1928	8,869.518	672.530	2,625.645	7.202.742	13,626.001
1929	8,633.48	705.813	4,76.529	13,063.684	23,068.407
1930	11,318.605	1,108.398	8,620.526	18,549.521	36,102.774
1931	13,124.021	1,362.806	8,995.067	19,521.729	39,891.089
1932	13,157.828	2,165.053	8,726.344	19,857.788	40,081.080
1933	14,514.367	2,795.095	9,526.855	16,349.862	41,545.464
1934	13,239.544	2,887.716	9,663.890	18,737.436	39,383.068
1935	13,187.564	3,171.460	10,789.288	17,940.900	41,226.319
1936	14,006.179	3,492.759	10,479.836	15,785.673	39,142.583
1937	14,370.346	3,801.123	11,939.179	16,725.645	41,081.792

Поред рада на задругарству скупштине Са-
веза су се врло активно бавиле још једним важ-
ним проблемом — пензионим осигурањем за-
натлија и њихових породица.

Свест о потреби обезбеђења занатлија у
случају изнемоглости и старости и осигурања
њихових породица у случају смрти занатлије —
хранилаца, била је јака у једном кругу занат-
лија још при крају прошлога века.

1 јануара 1899 године почео је рад Занатли-
ски пензион фонд, но свест о значају пензионог
осигурања није излазила из ужега круга и фонд
је остао са малим бројем чланова све до За-
кона о радњама од 1910 године, који је предви-
део установу Занатлиског пензионог фонда и
дотирао га и годишњом државном дотацијом
од 50.000 динара. Поред ове дотације и улога
занатлија, у фонд су имале да уђу и заоставшти-
не ликвидираних еснафа као и други приходи.

После рата оживљен је рад на упису нових
чланова у фонд, што је постигнуто нарочито бла-
годарећи одлуци управе фонда да се осигураним
члановима фонда дају позајмице уз јефтину ка-
мату. Већ крајем 1929 године фонд је имао пре-
ко 800 уписаних чланова.



Писаћи сто са фотељом — рад Дуборезачке школе
у Охриду

Имовина фонда расла је од 894.000 динара
у 1920 години на 1,830.000 у 1925 години, да
1937 године достигне суму од 5,000.000 динара.

Једна лепа одлика наших занатлија је да се
они у старијим годинама сећају своје занатли-
ске организације и да њој остављају своју имо-
вину стечену за време свога радног живота. Мно-
гобројни су такви легати занатлија и они су учи-
нили да се подигне неколико лепих палата у ко-
јима су смештене све занатлиске организације,
а њима је и Београд добио много.

Један од тих легатора Димитрије Наумовић
оставио је тестаментом своје милионско имање
у Коларчевој и Васиној улици, с тим да се из
његовог прихода помажу занатлије српске на-
родности и православне вере који су у беди а
обављали су поштено свој занат у Београду нај-
мање 30 година. Исту помоћ тестаменат предви-
ђа и за занатлиске удове. Из ове задужбине
уважају сталну месечну помоћ 47 сиромашних
занатлија и 28 сиромашних занатлиских удовица.

После Закона о радњама од 1910 године
основан је Фонд занатлиског дома који је купио
за 135.000 динара онај леп угао садашње Поен-
кареове, Хилендарске и Клемансовљеве улице,
на коме је већ јуна 1914 године извршено осве-
ћење камена темељца монументалног репрезен-
тативног занатлиског дома. Светски рат је пре-
кинуо зидање, али је фонд добио још једно
завештање Ђорђа Стошића столара — кућу у
Скопљанској улици бр. 7 (данашња Пашићева
бр. 8). За примером Стошићевим пошао је Сто-
јан Бошковић, столар, завештавајући своје има-
ње у Коларчевој улици бр. 6.

Управа фонда је подигла прво палату у Па-
шићевој улици бр. 8, у коју су биле смештене
све занатлиске организације. Доцније се присту-
пило зидању великог Занатског Дома, које је рат
био прекинуо.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ова монументална палата која служи заиста на понос нашем занатлијству и на украс Београда завршена је 1933 године. Занатски Дом или „Зандом“, како га неки називају, на углу Хилендарске, Поенкареове, Клемансовљеве и Цетињске улице познат је већ широм целе земље као једна од најлепших и највећих београдских грађевина, подигнута напорима генерација наших занатлија.

Ове године измењена су правила фонда који се сада зове „Задужбине фонда дома београдских занатлија“. Како је првобитни задатак — подизање Занатског Дома — остварен, Фонд са-

да проширује своју акцију и по новим правилима он ће „помагати школовање и стручно усавршавање занатлија, помоћника и ученика не само у земљи, него ће их слати и у иностранство; одржаваће стручне курсеве за увођење савремених метода у занатску производњу; помагаће издавање стручне литературе за занатлије и радити на концентрацији свих занатских установа у палати Занатског дома — у циљу сливања свих позитивних снага ради јачања сталешке свести и изграђивања идеолошких смерница занатлиства“.

I Земаљска занатлијска изложба

У вези са прославом педесетогодишњице занатског покрета одржана је тих дана и I Земаљска занатлијска изложба, на којој је занатство иступило пред потрошачку публику са израђевинама које су у пуној мери доказале да наше занатлије прате нове методе у производњи и да је њихова моћ прилагођавања новим захтевима велика.

Изложба је отворена на Београдском сајмишту 8 октобра под покровитељством Њ. В. Кнеза Намесника Павла. Свечаном отварању присуствовали су, поред Кнежевог заступника, Мини-

Томић, претставници дипломатског кора, генералитета и целе привреде земље.

Г. Милан Стојановић, претседник Занатске коморе, одржао је говор у коме је изнео важност нашега занатства и значај ове изложбе. После њега је Министар трговине и индустрије г. Кабалин у своме лепом говору изнео неоснованост тврдњи да јача индустријализација земље мора угушити занате, већ да су занати, како је то рекао и претседник г. Стојановић, најјачи баш у крајевима где је индустријализација највише подрла.



Изасланик Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника Павла, министар трговине и индустрије г. Кабалин и претседник Занатске коморе г. Милан Стојановић на Сајмишту после отварања I Земаљске занатске изложбе

стри финансија и трговине и индустрије г.г. Ле-тица и Кабалин, Претседник општине г. Влада Илић, преставник Народне скупштине г. Јеврем

Затим је изасланик Високог Покровитеља прогласио изложбу отвореном и прешло се на разгледање изложбених павиљона. У 13 часова

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

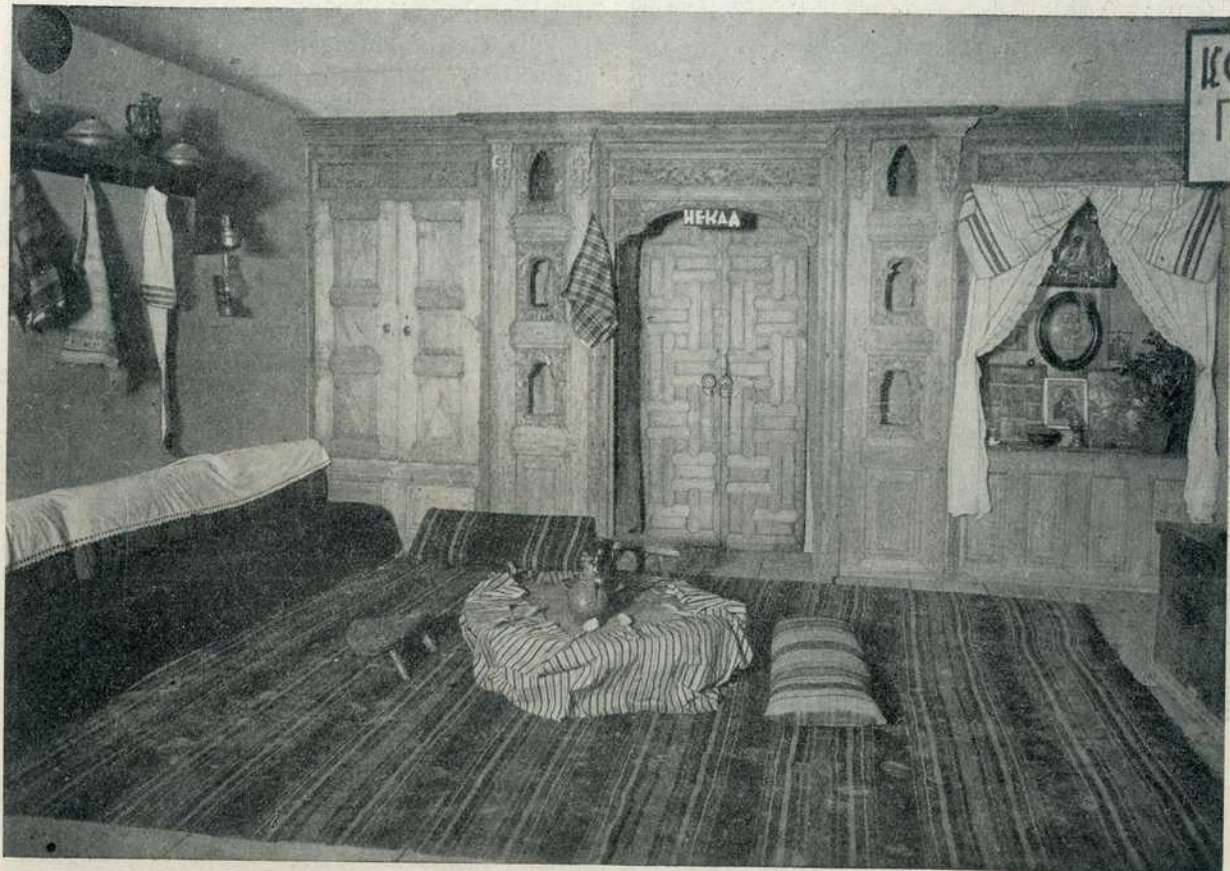
пуштена је публика у сајмиште, пошто је званичан део отварања био завршен.

Одмах, прво разгледање изненадило је и одушевило све присутне. Укус, стручност и проналазачки дух наших занатлија били су за многе присутне право откровење.

Излагача је било 575. По разним павиљонима предмети су били изложени следећим редом:

ПАВИЉОН Бр. 3.

У павиљону 3 смештени су: ливци, бравари, лимари, градитељи чамаца, инсталатери, димничари, керамичари, обућари, грађевинари, хемикалије, грнчари, бижутерија, електричари, стругари, хемијски производи, графика и цинкографије, колари, израда калупа, израда преслица и



Намештај једне старинске собе

ПАВИЉОН Бр. 1.

У павиљону 1 смештени су: кујунџије, казанџије, дуборез, нанулџије, тапетари, кројачи, књиговесци, текстилне колорисане ствари, теписи, вез, пољопривредни алати (Пољопривредна занатска задруга — Прилеп), диаграми, занатски стег скаута — Скопље, сефиџије, мидери, брушено стакло, дрвене ролетне и часовничари.

Углавном занатство Јужне Србије са дивним израдама у дуборезу и дрворезу. Нарочиту пажњу привлачио је штанд украшен иконама у уметничким рамовима из дрвета и металним украсима.

У овоме штанду је била и уметнички израђен „Национални Храм“ — кућица израђена из дрвета сва покривена сликама и ликовима намаланих или у дуборезу. Симболично представљена цела историја нашега народа. Све рађено руком и са ретком пажњом.

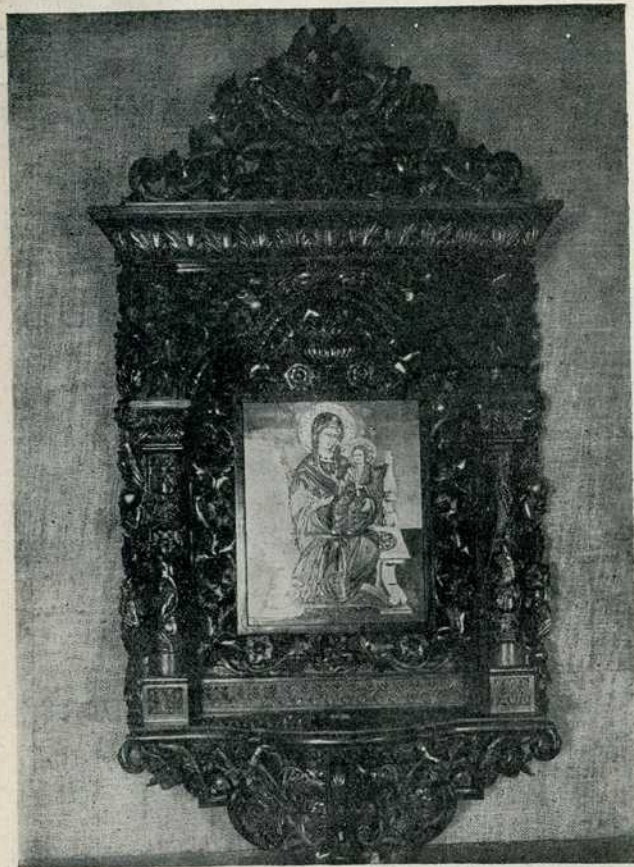
других ситница, столари рамови, позлате, жилети, писаћи прибор, часовничари, прецизна механика, штампарије, тапетари, сарачи, фарбари, фирмописци, резбарија, стилски намештај, намештај од трске, фотографи, механичари, ковачи и казанџије.

Овај је павиљон представљао једну лепу целину добро замишљену. Као највећи он је примио у себе и масивније занатске израде: намештај, кухињски уређаји, билијари, дрвена кола, мермерни споменици, грађевинарски планови и нарочито лепе израђевине из кованог гвожђа.

ПАВИЉОН Бр. 4.

У павиљону 4 смештени су: бижутерија, сликарство, лецедери, фотографи, хемијски производи, бонбонџије, посластичари, месари и кобасичари, музикалије, конзерве, косметика, плетарство, керамичари, кухињске потребе, коске и

галалит, фризерски апарати, лустери, ликери, папучари, кујунџије, јувелири, украсне ситнице, кутије и други пушачки прибор.



Рам у дуборезу — рад г. Нестора Алексијевића, дуборесца из Скопља

У овом павиљону било је организовано такмичење посластичарских занатлија. Још одмах при улазу привлачила је поглед једна необична фигура у стаклу — модел једног велелепног храма израђеног од шећера. Тромесечни рад једног посластичара из Туприје. Поред њега пуно лепих фигура, пејзажа, храмова и симболичних предмета од чоколаде и шећера. Ту су и лецедерски и медоколачарски производи. У главном, у овом павиљону била је изложба заната са намирницама.

ПАВИЉОН Бр. 5.

У павиљону 5 смештени су: шеширџије, модскине, кројачице женског одела, лутке, вез, крзнари, трикотажа, ћурчије, јорганџије, кројачи мушког одела, коже, ташнери, абације, чарапе.

У овом павиљону биле су изложене нарочито текстилне и кожарске занатске израђевине, кројачи мушког, женског и народног одела. Било је веома лепих витрина са дамским тоалетима најновије моде, као и са разним униформама. Уметничке тканине, чипке, везови, шешири мушки и женски итд.

ЦЕНТРАЛНА КУЛА садржавала је изложбу разних ручних радова занатских школа.

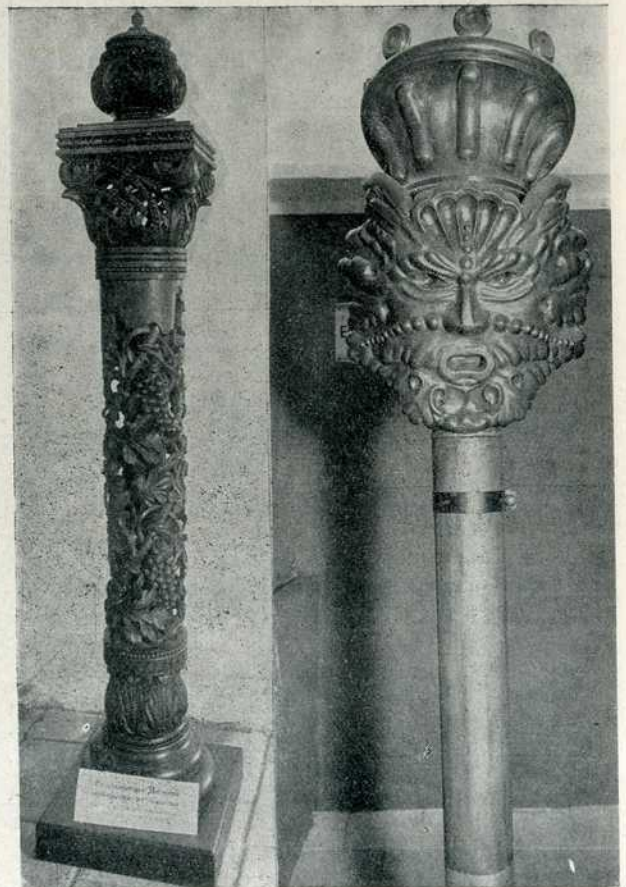
СПАСИЋЕВ ПАВИЉОН садржавао је целокупан пропагандни материјал занатлијства.

Ту су се могли видети: многобројне слике, цртежи, графикони, статистички прегледи свих занатских установа, један леп потпун преглед стања и развоја занатске привреде у току пет деценија.

Поред тога ту је била изложена и сва занатска штампа и литература. Нарочито су привлачила пажњу стара оригинална документа из далеке прошлости нашег занатства. Упоређена са данашњим стањем занатства, она су давала најбољу слику великог напретка који је учињен.

Изагача је било из свих крајева земље и публика је стајала запањена пред намештајем свих типова: народног, византијског, барока, Луја XIV, Луја XV и других. С обзиром на јевтину сировину и радну снагу, могло би се већ помишљати на извоз наших столарских израђевина, толико је наше столарство одмакло.

Ливци и бравари дали су уметничка ремек дела. Таква је на пример једна гвоздена ограда, која је награђена на Међународној изложби у Берлину, па један лустер окован гвожђем, тежак 500 кгр., који је добио награду на Светској изложби у Паризу. Седларске и сарачке израде



Лето: Стуб израђен у дуборезу из једног комада дрвета — рад мајстора г. Нестора Алексијевића из Скопља. Десно: један ручни рад од лима

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unibz.rs

У Н И В Е Р З И Т Е Т С К А Б И Б Л И О Т Е К А

У исто тако на достојној висини, а и наша керамика је у сталном напретку.

Сву пажњу заслужују ученички радови, нарочито радови које они израђују при полагању помоћничког испита. Финоћа и прецизност огле-



Сто и фотеља за хол — радови Дуборезачке школе у Охриду

дају се свуда а посебно код машинско-браварских и електро-техничких ученика. На изложби су се огледали наше занатлије и као проналазачи.

Један мали столар из Сарајева, који ради сам, без помоћника, без шефрта, изумео је аутоматску колевку која се навије као часовник, па љуља бебу аутоматски, док мајка може да ради други посао.

Један димничар излаже своју патентну справу за аутоматско сигнализирање и гашење пожара. Један механичар аутоматску вагу, која даје увек праву меру и не прима дефектан новац. Један хидро-ужар свој патент за одело од азбеста и појас за спасавање издржљивији од свих појасева који постоје. Један декоративни молер показује чуда која ствара својом кичицом. Он пертвара обичну чамовину у махагон. Дрво, стакло, кожу преиначи тако да и столари и декоративни инжињери „изгутају“, како он то каже, итд. итд.

Изложба је потпуно успела. Посетило ју је око 75.000 посетилаца, а поред свих учињених трошкова, дала је и чист приход. Готово сви чланови Краљевске владе посетили су је, а нарочито је била обилна групна посета разних школа.

* * *

Поводом јубилеја одржана је 16 октобра 1938 године свечана прослава на Сајмишту на којој је говорио и претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић. Г. Претседник је одао признање занатлијама и уверио их је у симпа-



Претседник Београдске општине г. Влада Илић на Занатској изложби

Ти мали људи, често неписмени, који нису путовали у иностранство, имају пуно инвентивног духа за свој посао, и човек мора да се запита шта би они све дали да су добили стручно и школско образовање.

тије Кр. владе, обећавајући пуну потпору њиховим напорима. Претседник Општине г. Влада Илић у своме говору честитао је прославу и очигледан напредак занатлијама, изјављујући да је Општина поново снизила цене електричној струји

за индустријско-занатски погон и да ће Општина и даље ићи на то да омогући свакоме занатлији у Београду употребу јевтине моторне снаге. Том приликом г. Влада Илић је предао претседнику г. Стојановићу претседнички чекић израђен у дрвету, са грбом Београдске општине и амблемом занатског савеза.

17 октобра одржан је Конгрес обилно посећен од преставника занатлија целе земље и из иностранства...

—о—

Ми смо се позабавили мало опширније овом занатлијском прославом, јер то наше занатлије заиста заслужују а и добро је да се наша јавност мало боље упозна са напором тих вредних људи.

Видели смо како се од обичајног права дошло до еснафске уредбе, да се пређе на Закон о радњама од 1910 године и дође до данашњег модерног Закона од 1931 године.

Видели смо леп смисао за организацију и њихову борбу без предаха, на пољу национално-привредном. Видели смо један леп смисао за сарадњу са интелектуалцима. Видели смо једну лепу особину наших занатлија да своју имовину трудом стечену, после смрти остављају својим, занатским организацијама, у циљу што бољег унапређења занатске радности.



Благодарећи томе, занатске организације одржавају данас многе стручне курсеве, шаљу младе људе у иностранство, раде све активније на усавршавању.

Приређена изложба дала нам је доказа да се у томе потпуно успева, и да израђевине наших занатлија могу да се такмиче са најбољим израђевинама уметника-занатлија страних земаља, на чијим изложбама добијају прве награде.

Занатска литература и штампа исто се тако негују и њихов се значај цени у занатским редовима.



Фотеља за писаћи сто — рад Дуборезачке школе у Охриду

Занатски дом, Занатска банка, Пензион фонд, многи закони и уредбе, — све су то тековине занатског покрета за цигло 50 година. Занатлије могу бити заиста поносни на рад својих организација. Оне су демантовале тврдње Маркса и других пророка да ће пред најездом индустрије занати морати да ишчезну. Занатлије су доказале своју виталност, и баш тамо где је индустрија најјаче развијена и занати најбоље стоје. Ако по неки занат и мора да ишчезне, индустрија ствара нове занате којима даје широко поље рада. Наше пак занатлије показале су изванредну моћ прилагођавања и могу и надаље гледати ведро у будућност, у толико пре што су им овогодишње јубиларне приредбе прибавиле још многе и многе нове пријатеље.

Д-р Стеван Поповић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



Београдска Велика школа Карађорђева доба

Стање просвете и школовање у Срба пре 1804 г. — Основне школе за време устанка. — Тежња Срба за школама. — Ондашњи учитељи и програми. — Издржавање школа и учитељи. — Веће државне потребе за стручним школама и чиновницима. — Како је послала Београдска Велика Школа. — Осиварење тога плана. — Свечано осиварење. — Два организатора њена: морални Досишеј Обрадовић и реални ван Југовић — Организација школе: највиши програм: наставничко особље: ученици. — Значај и рани Београдске Велике Школе: она је праточешак Универзитетша. — Просветно буђење и духовни васкрс у Срба — Улога Пречана у томе послу. — Стогодишњица оснивања ове школе.

Да би се боље разумело како је дошло до постанка Велике Школе, потребно је приказати детаљније стање просвете, школовања и врсте школа пре 1804 год. и за време самог устанка. О томе најбоље сведочанство пружа савременик Вук Караџић који вели: „У данашњој Србији од прије до године 1804 ни у сто села није било свуда једне школе, него (који су мислили бити) попови и калуђери учили су по манастирима код калуђера или по селима код попова. Код свакога манастира било је по неколико ђака, па који су мањи они су чували козе, овце, јариће, свиње, садиди и плели, ишли уз плуг, купили сјено, шљиве и т. д., а већи су ишли с калуђерима по писанији; а затим пошто би сви у јутру донијели дрва, и потом већи напојили калуђерске коње, а мањи почистили собе, скупили би се у какву собу те би им какав калуђер или ђакон показивао да уче читати, или би сваки учио код свога духовника. Многи љети забраве што зими науче, а тако су по гдекоји учили по 4 до 5 година, па још нису знали читати. Попови су обично имали по једнога или два ђака, који су такођер чували стоку, радили све послове домаће и носили водицу по селима. Ако ли би где у нахији била (или постала) школа, онда људи из околних села воде дјецу мађистору и плате му на месец, те их он учи. У школи су дјеца морала сједети и учити од јутра до мрака (само што отиду те ручају); а кад уче и чате, морала су сва у глас тако викати да се у школи ништа није могло разабрати. У школи се учило по мало и писати, колико је учитељ знао, а остале су све науке биле као и по манастирима. Како по манастирима и код попова, тако и по школама дјеца су почињала учити из рукописа (јер буквара није било), на пр. учитељ напише дјетету што ће данас учити, па кад оно научи, а он му напише друго и т. д. Кад који ђак тако из рукописа изучи бекавицу, онда узме славенски часловац; кад изучи и

пречита неколико пута часловац, онда узме псалтир, а који изучи и пречита неколико пута псалтир, онај је већ научио сву књигу; онда је могао бити, ако је хтио, поп, калуђер, мађистор, прота, архимандрит, а ако је имао доста новаца и владика. Као год што је учитељ по својој вољи школу отварао, тако ју је и затварао, кад му је била воља; па је ишао на друго мјесто, или се примао каквога савијем другог послата.“

Тако је било школовање у Србији пре устанка. Па ипак било је некаквих школа за време тога устанка, а то су биле махом варошке и ређе сеоске. Тако, знамо да је основних школа било у овим варошима и селима: Београду, Смедереву, Пожаревцу, Поречу, Лозници, Јагодини, Свилајнцу, затим по селима као у Остружници, Коларима, Луњевици, Ћићевцу, Чумићу, Орашцу итд.

Као први учитељи из времена првог устанка помињу се ови: Јован Ранчић у Смедереву, Никола Николајевић у Остружници, неки учитељ Андрија у Орашцу у Посавини, затим Вук Караџић 1810 у Београду, Миша Анастасијевић у Поречу и Михајло Ресничанин у селу Луњевици. Ови учитељи учили су децу само писмености, читању и рачуну. Предмети су се предавали, а деца су учила напамет без икаква смисла и разумевања. Може се рећи да је то школовање било и сувише сиромашно.

Учитељи су живели од прихода које су плаћали ђачки родитељи по погодби или по милости. Некад су плаћали у новцу а некад у животним намирницама. Сем тога понеки учитељи су били и какве занатлије, па су и децу учили и радили занат. Што се тиче школских зграда може се рећи да су оне биле исувише неугледне. И поред све оскудице и несталности учитеља, било је и неке ревизије. Зна се да је Иван Југовић, секретар Совјета, председавао на испиту у Смедереву. Тако исто био је и стари Доситеј Обрадовић присутан на испиту у основној школи у Београду, у школи покрштене муслиманске деце. Из овога се види да су Срби пречани, школовани и угледни људи, водили надзор над испитима.

Овакво стање трајало је за прво време устанка; али се оно постепено и поправљало, према приликама. Тако, кад су Турци под притиском Руса крајем 1807 год. обуставили ратовање, онда је и у Србији наступило затишје које је трајало годину дана и људи су се били почели предавати својим редовним пословима. У тим и таквим приликама поникла је и знаменита установа онога доба, прва Велика Шко-

да у Београду. Она је, истина, према плану и намери њених оснивача имала карактер једне практичне стручне школе, у којој би се спремали млади људи за будуће државне чиновнике новоослобођене земље, јер се показало да није довољно умети само читати и писати на постати судија, учитељ, свештеник итд. Карађорђева Србија била је, истина, патријархалног карактера, те су њене државне и друштвене потребе биле мале, али их је тек било. За отправљање разних државних послова којима су дотле руководили и отправљали их једва писмени самоуци или добеглице са стране, било је потребно да се у самој земљи спреми један такав кадар од синова ондашњих српских угледних кнезова. А и ови сами су желели да и њихова деца постану угледни и знатни људи. Једно писмо из 1807 год. баца много светлости на те прилике, кад се у њему вели ово: „Још је свих и свакога жива жеља, да се за отправленије послова каквог више заведеније учебно подигне, где би се млади синови српских ратника могли примити полезно отечеству послужити какогод писари и учитељи и сваког рода чиновници, у чему је сада од истине велика оскудица.” А ево још једног карактеристичног места: „Трећа да вам о том будет брига: да би бољшу класу вашег рода просвјетили науком књижевном учености и свакаго рода художеству, дали научити...”

У овоме послу око отварања школа и подизања просвете били су од велике помоћи Србима устаницима учени људи тога доба као Доситеј Обрадовић и Иван Југовић. Зна се да је Совјет редовно држао састанке на којима су претресани нови предлози за административно уређење земље, за уређење судова по варошима и по селима, за подизање школа и за васпитање деце, за уређење војске итд. Управним старешинама по нахијама било је наређивано да обрате нарочиту пажњу школама и васпитању деце. У оновременим дописима из Земуна помиње се Доситеј као директор свију српских школа, који се трудио да у Србији отвори школе по немачком плану и угледу, за који је сматрао да је најбољи. У то време Доситеј је био и васпитач и учитељ Карађорђевог сину Алекси. Али, Доситеј је имао и других жеља сем отварања школа. Он је сањао о отварању једне штампарије, па је чак и једну кућу купио и спремио. Доцније још, он је отворио и прву богословију у Београду.

Сем ових школа, у то доба поникла је и чувена Београдска Велика Школа, прва своје врсте, само је при њеноме постанку видну улогу играо, поред Доситеја Обрадовића, и Иван Југовић, други учени Србин пречанин тога доба. А што се мисао о оснивању „вишег учебног заведенија” (већег научног завода) родила баш у глави Ивана Југовића, имамо да захвалимо случају његовога отпуштања из државне службе, јер га је тај догађај приморао да мисли и о томе како ће и на који начин

себи зарадити хлеба, на поштен начин, а да у исто време буде користан и својој околини.

О томе сам Вук Караџић прича овако: „Школа ова постала је овако. Совјетници су сједели у својим кућама и живљели су доста господски, а секретари су били сиромаси људи, који нијесу имали ништа до оно мало плате... Зато Аврам Лукић, совјетник нахије пожешке и рудничке, узме к себи Јеремију Гагића, с којим је ишао у Трст и у Букреш, те је код њега и сједио и све потребе имао без икакве плате; Јефта Савић, совјетник нахије зворничке, мој рођак и први учитељ, по мојој жељи да би што научио узме к себи исто тако Југовића, за којег сам ја у Карловцима слушао да је врло учен, а и у Совјету као писар познао сам се мало с њиме. Наскоро иза тога мој и Југовићев домаћин, Јефто Савић, отиде са још једним совјетником у Смедерево, као некаква совјетна команда, да пречишћавају и расправљају некаке рачуне с оностраним трговцима, а ја и Југовић с двоје-троје чељади, која су нас послуживала, останемо у кући сами. Како сам ја куповао и набављао што је за кућу требало, тако дошавши једном на дућан некога Јова Лутора... да купим нешто, нађем на ћепенку повелику гомилу старијех књига и с радосћу похитам да их прегледам, кад тамо али српске нема ни једне, него све немачке и латинске. Потом ја замолим дућанцију да ми их да да носим кући. Пошто их Југовић прегледа, он за једну рекне: „Ово ћу ја узети за себе”, а другу, пруживши мени, рекне: „Ову ти узми за тебе, те ћеш је преда мном читати да учиш немачки”... Она пак његова била је историја свију народа од постања свијета до Христа, коју он одмах стане преводити на српски... Југовић мени нида није казао зашто књигу ову преводи, али кад је сву преведе, онда каже да ће да отвори велику школу, и по његовој Младеновој Карађорђије и Совјет одреде му 1500 гроша на годину. У одређени дан дође Младен са свијем совјетницима и с митрополитом и Доситејем и, пошто митрополит у највећој соби гдје ће бити школа освети воду, Доситеје сједећи прочита из једног великог тефтера о достојном почитанију к наукама; и сад се опомињем како се Младен грохотом насмијао кад је у читању Доситеје рекао: „У попа би ваљало да су и прасад мудра, а у њега су и дјеца луда”. Потом је сјутра дан почела школа. — Осим мене први су ђаци били: Карађорђијев син Алекса, Младенов сестрић Јовица, Миленкови синови Милан и Иван и пасторак Николче, син совјетника нахије ћупријске Милосав, Стефан Новаковић из Смедерева, Милоје Божић из Чумића, Максим Ранковић и Радован Дољанац из Остружнице...”

Живећи дотле у кући ондашњег саветника Јевте Савића, поучавајући по мало његовог синовца Вука, проводио је Југовић дане после отпуштања из службе доста оскудно и, како вели Вук, „да би имао одашта живети

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

договори се са Младеном (Миловановићем) да отвори Велику Школу.”

Али оживотворити ту мисао и привести је у дело било је у рукама других моћнијих и богатијих људи онога времена. Југовић је нашао правилан пут којим треба поћи. Ову своју намеру саопшти Југовић Младену... Младен не само што ову намеру Југовићеву пригрли, него ју он, од своје стране и Совјета и Карађорђу представи, а овај не само што једну тако узвишену и патриотску намеру Југовићеву одобри, него одмах нареди да се и једна од турских кућа, за ту циљ сходна, у којој ће и сам моћи обитавати, уступи; и ако би у тој кући требало што и оправити, да Совјет нареди да се справи; а уједно одреди му 160.— дуката и dostatочно количество дрва за огрев.”

„Кад се све ово овако урадило, и кад је кућа за школу трошком из касе народне оправљена била сасвим, што је потребно било, онда Југовић учини Совјету представку да се из свију крајева Србије синови српски, без сваког призрења на званије и стање материјално њихових родитеља, у ову школу позову, но само такви који већ прилично знају читати, писати и рачунати, како ће се првим септембром ове 1808 год. предавања наука отпочети моћи.”

Југовићу је, као првome творцу и оснивачу ове школе, припало и прво место у њој, јер је он постао њен први директор. Администрација и уређење школе развијали су се постепено и Југовић је сам о томе свему морао водити бригу.

Школа је била отворена на свечан начин у недељу 30 августа а предавања су почела 1 септембра 1808 год. Приликом овог свечаног отварања присуствовали су: Карађорђе, старешине, совјетници, ђачки родитељи, наставници и ученици, а свечан *приходан говор одржао је Доситеј Обрадовић*. Ево неколико одломака из тога говора: „Возљубљени ученици. Бог преблаги и многомилостиви избавља земљу нашу и љубимо отечаство од сужанства турскога, а ми ваља да се старамо да избавимо душу нашу од сужанства душевнога, тј.: од незнања и слепоте умне. Благо вами, ако будете учитељем покорни и послушни и ако возљубите мудрост и науку, зашто ово су дарови божији најмногоценији. Благо и целому народу српскому, ако ви постанете и будете богољубиви, правдољубиви и просвештени. Од вас ће се сва нација наша просветити и на свако добро наставити, зашто ви ћете бити с временом народни поглавари, судије и управитељи, и од вас ће зависити свеопште народне благоголучије, чест и слава. Ако ли ви будете — сачувај боже — зли, неправедни, грабитељи и мучитељи, тешко народу и с вама заједно. Зато, дражајши ученици, будите благонаравни и послушни учитељем вашим, — учите се и просвештавајте се у наукама и добродетели, и бићемо сви срећни и честити, пред Богом и пред људма, које да нам дарује благи Бог. Амин.”

После ове беседе Доситеј је прочитао своје предавање о дужном поштовању наука, у коме је објаснио присутнима вредност и корист од просвете и науке. Његова је намера и жеља била да свима присутнима, почевши од војда Карађорђа па до најмлађег ђака, објасни велику корист од просвете и науке.

Ево неколико одломака и из тога предавања: „Науке су оруђа и средства помоћу којих се добијају она знања која су човеку, као мисленом и умном бићу, природна и неопходно потребна. Он има од природе свој разум, али размршење, проширење, просвећење и укршавање тога разума он добива од наука, без којих разум стоји као сакривено злато у земљи и са њом помешано, и као сва земаљска семена која вода, сунце и ваздух до узраста и до зрелости приводе. Кроз науке човек сабира знања која његово биће узвишавају и од њих добива оне пријатности које умножавају цену његова живота... Сви славни и велики људи, све високе и прекрасне душе, многи разумни и достојни владоци, законодавци, као и просветитељи и добротвори, и са науком и без науке... сви ови, велим, и сви њима слични људи поштовали су науку, с великом жељом, трудом и трошком уводили су је у свој народ, узимали је под своје окриље и заштиту, усрдно је волели, и мало је рећи да су волели, него су је још и обожавали... Истина је да су исхрана и одбрана земље, т.ј. земљораднички и војнички сталез у свакој држави први по реду. Исто је то и код детета: ваља га из малена одхранити и одбранити. Али и науке, занати, морепловство и трговина доводе народну срећу до савршенства. Не будимо, дакле, као мала деца која, кад се задовоље сном, јелом и пићем, не маре ни за што друго него само за трчањем, игром и забавом. Познајмо наше како природно тако и морално достојанство, циљ и крај за који смо створени. Одајмо достојно поштовање свачему како му припада и како му доликује...”

Тако је школа отпочела.

Прва школска зграда показала се убрзо мала и недовољна за велики број ђака, те се у пролеће 1809 год. морала тражити већа зграда са неких осам соба. Управни Совјет бив је одобрио да се нађе већа кућа а да се она прва са две собе остави Југовићу.

Као управитељ ове школе Југовић је вршио набавку и најнужнијих наставних средстава као карата за историску и географску наставу.

Месеца марта 1809 био је отворен и други разред за оне ученике који су свршили први разред и учили га шест месеци. Каменичка погибија била је прекинула за неко време рад у школи, али се он наставао чим су се прилике поправиле. Крајем пролећа 1810 год. био је отворен и трећи разред. Прво коло свршених ђака изашло је из школе месеца августа 1812 и од њих седам ђака ушло је у државну службу.

Наставни програм из појединих предмета није у свему познат, али се може овако у кратку изнети:

1) *Историја — земљопис — статистика.*

Настава из ових предмета имала је два курса: у I курсу било је краће изучавање Опште и српске историје и земљописа, у II курсу био је мешовити преглед историско-географско-статистички са вишег политичког гледишта. Уџбеници за ове предмете били су: превод неке непознате немачке историје што ју је Иван Југовић превео и подесио за наше прилике; затим земљопис — прерада Соларијевога земљописа, коју је начинио Миљко Радоњић. Подробнији програм из та три предмета био је: историја Француске, земљопис Француске, о Пољској, о илирским пределима, о Швајцарској и најзад одељак о ондашњој Србији.

2) *Рачуница.* — У почетку се учило усмено рачунање са целим бројевима, а потом и разломци. Као уџбеник служила је књига писца Јована А. Дошеновића „Численица или наука рачуна”. Будим 1809.

3) *Крокирање.* — Изгледа да под овим називом ваља разумети премеравања која се врше по начину практичне популарне геометрије.

4) *Немачки језик.* — Овај се предмет сматрао важним због употребе у животу и у односу са суседима. Програм није ближе познат.

5) — *Стилистика.* Не зна се ништа ближе о програму.

6) *Државно право.* — Ово је био један од најглавнијих предмета у III разреду. Неким срећним случајем сачуване су потпуне и целе лекције по којима се тада изучавао овај предмет. Из тих се лекција осећа дух који је владао у Великој школи и циљ оснивања те школе. Подробнији преглед садржине тога сачуваног рукописа био би ово: део I *Право државе.* У њему су ови одсеци: „О началствујуштеј власти”. Потом долазе својства и права поглавара државе, а то су: право законодавно, право врховног надзора и право извршно. Дале се износе дужности државног поглавара (началствујуштаго). У одсеку II говори се о дужностима поданика уопште и понаособ, а то су: дужности свештеника, учитеља, советника, војначелника, простих војника, судија, казначеја и посланика.

7) *Међународно право.* — Оно се учило у III разреду и то после државног права. У школи се звало „Всеобште Народнов Право” и чинило је други део изучавања правних наука.

8) *Кривични поступак.* — Овај предмет звао се тада „Начин суђења криминалног” и учио се у III разреду.

9) *Моралне поуке.* — Оне су се предавале недељом и празником после службе божије.

10) *Црквено појање.* — Програм јасан из наслова.

11) *Војно вежбање.* — Програм: фехтовање (борење) сабљама, и егзецир с пушкама.

Наставничко особље:

1) *Иван Југовић*, оснивач и први директор. О њему на овом месту нећемо ближе говорити, јер ћемо његову биографију подробно изложити у једној посебној расправи.

2) *Миљко Радоњић.* — Био је родом из Рудничке нахије. Као дете отишао је у Немачку и тамо је свршио школе, свакако основну, гимназију и факултет, у Карловцима и у Пешти. Кад је заузет Београд, крајем 1806, прешао је и Миљко са другим ученим људима у Србију. У прво време био је употребљаван повремено у писарству, до почетка 1809, а кад Југовић отиде у Влашку, он замени Југовића у Великој Школи. Као професор остао је од почетка 1809 до почетка 1810 у другој класи, а од тада па до 1811 у трећој класи. Он је предавао историју, немачки језик и рачун. Почетком 1810 почео је предавати и земљопис и неку врсту кореспонденције. Промена од 1811 захватила је и Миљка, јер кад се Миленко Стојковић не хтеде примити новог звања „попечитеља иностраних дела”, би постављен на његово место Миљко. Његово место у школи заузео је Лазар Војиновић. Као попечитељ Миљко је остао до краја 1812, али је његов круг рада био доста ограничен. Он се покорио Карађорђевој вољи и следовао његовим наредбама. Али је и Миљко Радоњић, као и Југовић и Михајло Грујовић, био три у оку како Родофиникину тако и Недоби, који су га убрајали у своје противнике а међу присталице Аустрије. Тако је стање трајало све до уочи Божића 1812, када су ова сва тројица била отпуштена из државне службе. Али Миљко није напустио одмах Србију, него је у њој остао све до пропасти земље. После тога отишао је у Трст и тамо се спомиње као дечији учитељ 1815 и 1816. Живео је, после тога, које у Бечу, које у Трсту, а које у Бесарабији све до 1837. Убрајао се у ред учених људи и добрих родољуба.

3) *Лазар Војиновић.* — Родио се у Митровици у Срему и био је школски друг Миљка Радоњића. Гимназију је свршио у Карловцима а филозофију и права у Пешти. С Миљком је остао пријатељ до смрти. По преласку у Србију, после Београда, он је постао писар код Милана Обреновића. По Вуковом казивању и мишљењу Војиновић је био виновник смрти кнеза Милана. Сасвим друкчију слику у њему даје Баталака. По њему, Војиновић је био врло учен и врло образован, затим музикалан, увек озбиљан и у свему умерен, свагда здрав и снажан. Крајем фебруара 1812 разболео се и напрсно приминуо. Он је био у гледна личност међу оним ученим Србима који су прешли из Војводине у Србију. Као већина од њих тако је и он сматран за противника руског утицаја.

4) *Глиша Живановић.* — Родом је, вероватно, био из Угарске. До 1810 био је писар и васпитач синова Луке Лазаревића у Шап-

цу. По доласку у Београд узет је за професора. Он је био човек скромна знања, али иначе човек поштене душе. Не зна се његова судбина после 1813 год.

5) *Михајло Појовић*. — Родио се у Војводини око 1770. У Србију је дошао у пролеће 1811 и постао професор II разреда. Србију је оставио заједно са Југовићем у почетку 1813.

6) *Сима Милутиновић*. — Професором је постао у почетку 1813, али није дуго радио, јер је ускоро престала школа са пропашћу Србије.

7) *Јован Миоковић*. — Био је учитељ црквеног певања. Дошао је у Србију после 1809. Пре тога био је у Земуну учитељ.

8) *Петар Бурковић*. — Он је био наставник војног вежбања, иначе је био капетан београдских коњаника. Ближих података о њему немае.

9) *Један официр и два наредника*. — Ови су били по народности Руси и предавали војно вежбање.

Ученици:

Као што немамо много података о професорима, тако исто немамо ни о ученицима. Па ипак из неких штурних бележака може се овде дати један краћи преглед тадашњих ученика Велике школе и најкраћи подаци о њиховом животу.

1) *Алекса Карађорђевић*. Старији син Карађорђевић, ступио у школу од првога дана и био васпитаник најпре Доситијевић а потом Југовићев и других професора.

2) *Вук Ст. Караџић*. Један од првих ученика ове школе, учио је годину дана па се разболео и прекинуо школовање? Живот Вуков је иначе познат.

3) *Милан Стојковић* и

4) *Иван Стојковић*. Обојица синови Милена Стојковића, ступили са првим ученицима. Учили до марта 1810, од тада живели код оца у Поречу, а почетком 1811 отишли са оцем у Каравлашку, па у Русију.

5) *Николче Карапанџић*. Био је син крајинскога обор-кнеза Перче Станковића Карапанџића. Учио са осталима од почетка, па после пада Србије прешао преко Дунава.

6) *Ђока Протић*. Ступио у школу с јесени 1808 и учио годину дана.

7) *Стојан Ненадовић*. Био је родом из Кличевца, пожаревачке нахије, ступио у школу с јесени 1808; као сиромаша, издржавао га је Иван Југовић. Свршио је Велику Школу и у августу 1812 отишао за писара Карађорђу у Тополи.

8) *Павле Појовић*, био је родом из Жабара округа крагујевачког. Ступио је у школу у јесен 1808 а довршио је 1812 и постао писар Великога суда у Београду.

9) *Гаврило Појовић*. Родом из села Баурића, нахије соколске. Ступио у јесен 1808 а завршио 1812 и постао најпре цариник а после и писар код Младена Миловановића.

10) *Максим Ранковић*. Родом из Остружнице, нахије београдске. Ступио 1808, свршио 1812 и постао писар београдског суда.

11) *Радован Дољанчевић*. Ступио у школу 1808 а свршио 1812 и постао писар у Великом суду у Београду.

12) *Стефан Новаковић*. Родом из Азање, нахије смедеревске. Ступио 1808, свршио 1812 и постао писар у Совјету.

13) *Арса Албанез*. Не зна се откуда је био, ступио 1808 и био свега годину дана.

14) *Милоје Божић*. Родом из села Чумића, ступио 1808, али школу није довршио.

1) *Јеврем Ненадовић*. Он се уписао у школу с јесени 1808, али је школу оставио и у фебруару 1810 ожени се ћерком Младена Миловановића.

16) *Сима Ненадовић*. Он је био из угледне породице, а као млад човек био даровит, поштен, простосрдчан и одважан.

17) *Јовица Миловановић*. Био је синовац Младенов. Ступио у школу 1808. За њега је Вук рекао да је најмање знао читати и писати. Учио је годину дана. Доцније је постао зет Карађорђевић.

18) *Ђука Марковић*, био је син Илије Марковића, кнеза посавског. Ступио је у школу 1808. Не зна се докле је учио, али школу није свршио.

19) *Милосав Здравковић*. И он је ступио у школу с јесени 1808 и учио свега годину дана.

20) *Илија Чараџић?*

21) *Лазар Арсенијевић-Баталака*. Он је био ученик Велике школе и доцније постао високи чиновник и написао Историју српског устанка, у којој је најопширније писао о овој школи.

22) *Лазар Појовић*. Био је из куће кнеза Павла Поповића, из Вранића. Школу је свршио августа 1812 и постао писар београдскога магистрата.

23) *Ђорђе Чараџић*.

24) *Илија Павловић*.

25) *Михајло Лазаревић*. Он је био старији син попа Луке Лазаревића. Школовао се и у Карловцима и код куће у Шапцу. У школу је ступио почетком 1810.

26) *Кузман Лазаревић*. Био је млађи брат Михаилов.

27) *Бошко Тадић*.

28) *Ђуро Милутиновић*. То је слепи српски гуслар који је испевао пуно народних песама.

29) *Срећко Појовић*.

30) *Гаврило Вићентијевић*.

31) *Лука Ненадовић*.

32) *Мијат Шероблић*.

33) *Иван Станковић*.

34) *Петар Вујановић и брат му Лазар Вујановић*. Били су најмлађи међу ученицима.

35) *Петроније Муња*, итд.

Бројно стање ученика није нам најтачније познато. Пред Каменичку погибију било их је

око 40. Зна се да су сиромашни ученици добијали благодетење, а ово се састојало у томе што су добивали у школској згради стан, храну и неку новчану помоћ. Један ученик био је питомац самог Југовића.

Сем горе поменутих наука школа је неговала и ове вештине: певање, гуслање народних песама и арија. Што се тиче метода рада, о томе се може закључити из ових речи некадашњег ученика те школе: „Никаког написаног устројства Велика Школа није имала. Љубав к отечеству и потреба земаљска написале су штатут за ову школу у глави правитељства и у души и срцу професора.”

Школа је узимала учешћа и у опште народним прославама. Таква једна прослава била је о св. Андреји, 30 новембра, као дану ослобођења Београда. Школа је завршила свој рад и престала око св. Илије 1813 године, на велику жалост њених ученика и професора, у дане велике опасности која се свршила несрећно по Србију.

Иван Југовић није био само директор те школе, него је он у њој предавао и као професор. У почетку је у школи само он и радио и предавао историју и рачун. У то време није било штампаних уџбеника, те је он предавао историју по једном свом рукопису, преводу некакве непознате историје, па ју је онда диктирао и тумачио. Врло је занимљива прича о постанку тога нашег првог уџбеника за историску наставу. Њу је забележио Вук Караџић.

Али за Југовића се зна да је умео и врло лепо предавати, те су његова предавања из историје усхићавала младе слушаоце. О томе вели његов ученик, потоњи историописац, Баталака: „Примери из Свемирне Историје врло су здраво дејствовали на млађани дух, срце и душу ђака Велике Школе. Они никад нису без усхићења могли говорити о Атињанину Аристиду, Темистоклу и о такорећи освећеном Сократу, о тивском Епаминонди, као и о Римљанима: Регулу, Катону, Муџији Сцеволи и другима, који су више свега живели само зато да се жртвују за отечество и род свој, већ су били један другоме и ова имена понадевали.”

О значају и рангу ове школе професор Андра Гавриловић даје овај закључак: „Сабравши све податке које нам о оновременском школовању у Србији дају списи... добијамо уверење, да других до основних школа није било. Али тај назив није онда употребљаван. Школе су се те онда обичније звале малим школама, јер бејаху за мале ученике. Али у доба о коме смо говорили такве школе нису могле задовољити сву потребу. Остављајући на страну што се елементарно знање, које су оне давале, лако па и брзо могло заборавити, стоји околност да се осећала потреба за људе који ће имати нешто више од писмености у обичном смислу. У ту су школу могли

доћи само већи ученици, они који су већ прилично знали читати, писати и рачунати. Већ по томе видимо да је Велика школа била средња школа. Програм је за њу био удешен нешто друкчије но за обичну гимназију: имало се на уму ко — с каквим знањем — долази у њу, и зашто долази — куда ће после из ње. Према томе је у програм учења унесен и део предмета који долазе у специјалне универзитетске студије... Према томе мале су школе основне, после њих долазе велике школе, а иза ових се иде у академије и свеучилишта. Јасно је, дакле, да су велике школе — у ствари средње. Неки ученици Београдске велике школе бејаху, као што смо видели, у исто доба гимназијалци карловачки. Па ипак, ова београдска В. ш. није била права гимназија већ за нарочиту потребу нарочито искомбинована мешавина од гимназије и стручне средње школе.”

О потребама за отварање школа у пробуђеној земљи говори и Богдан Гавриловић, пређашњи ректор београдског Универзитета. Он вели: „На оснивање српског Универзитета мислило се још под Карађорђејем, одмах по васкрсу српске државе. У В. Ш. Југовићевој истицано је при учењу државног права да је „начелствујуштега дужност и заведенија учења, као што су мале и велике школе, академије и свеучилишта, у држави поставити.” Та дужност првобитне управе српске државе претворила се у живу жељу свих просвећених Срба XIX века. Природно је да се у почетку тога века та тежња није могла осећати и у ширим слојевима. У то се време кроз таму, у којој је био наш народ у Србији, пробијао тек понеки зрачак просвете. Али, иако се знало да се у таквој средини не може подићи Универзитет, ипак се у круговима просвећених Срба онога времена стално мислило на оснивање његово. По једноме писму из 1832 види се како би по Вукову мишљењу требало извршити просветне реформе у земљи. У томе писму пише Вук Милошу да би требало отворити три велике школе у Србији: једну у Шумадији, другу доље преко Мораве, а трећу горе преко Колубаре, а осем тога и једну праву гимназију, а потом мало по мало Лицеум и Универзитет.”

Стварањем Велике школе у тек ослобођеној Србији ишло се за тим да се подигне културни и просветни ниво ондашњег нашег народа. Упоредо са политичким и економским ослобођењем ишло је и просветно буђење нашега народа са десне стране Саве и Дунава.

Стојан Новаковић, одлични познавалац Првог српског устанка, проучавајући путеве и начине којима се кретао и развијао значајни покрет на земљишту Шумадије пре 130 година, назвао је то обнављање државног живота „Васкрс Државе Српске”, тј. њене политичке, војничке и економске слободе и независности. Та груба физичка борба, то проли-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вање људске крви у револуцији српског сељака противу бездушнoг режима турских спахија и газда, крунисана је напослетку политичком творевинoм, која се развила у потоњу Србију XIX века и данашњу Краљевину Југославију XX века. Израз Васкрс значи обнову целокупног живота а посебно државно-правног. Упоредо са тим обнављањем старoга српскога слободног политичког живота ишло је и обнављање српског културног живота, ишао је духовни Васкрс. Истина, он је мало доцније и спорије долазио од првога, али се није био потпуно ни гасио.

Једна од првих творевина обновљеног српског духовног живота била је и установа прве Велике Школе. Цркава и манастира било је и пре тога, али са школама није било тако, јер се у погледу просвете пред Устанак стајало врло рђаво. Један савременик о томе пише овако: „Јер у оно време у Србији нигде ни гласа ни трага од школа није било, но сваки ђак, који је желео што учити, морао је попу или у манастир ићи.“ А Вук Караџић вели на једном месту да је тек на 100 села била једна школа.

Школован човек, родом из Шумадије, који би по нашим данашњим захтевима свршио основну, па средњу и вишу школу, био је у Србији у оно доба нешто непознато и невиђено. Но у колико је то било теже постићи, у толико се више за тим жудело, и прости сељаци, занатлије, трговци, виђени људи, кнезови и поглавари српски, сви усташи из времена 1804—1813 нису сами могли сарађивати и на томе пољу, јер је њихов удео био друге природе.

Просветно буђење дошло је с друге стране. Њега су оживотворили Срби, али не из београдског пашалука него из „прека“ (Баната, Бачке и Срема). Ти су људи били: Доситеј Обрадовић, Божа Грујовић, Иван Југовић, Петар Новаковић-Чардаклија, Димитрије Давидовић и многи други. Па и највећи човек наше нове књижевности, Вук иако је био родом из Јадра у Србији, школовао се у Карловцима у Срему и у Бечу код аустријских словена, па је собом донео и нове идеје ондашњих Словена и Срба. Наш духовни Васкрс, дакле, јавио се и дошао је са севера Саве и Дунава, а нашао врло повољно земљиште у ослобођеној Шумадији. Срби из Јужне Угарске учествују у томе делу знатним уделом и правда захтева да се тај њихов рад истакне. То је позитивна корист од иселења оних Срба са Балкана, који су се под патријарсима иселили у земље Јужне Угарске.

По једном другом историчару, Д-р Н. Радојчићу, могло би се рећи да аустријски Срби тога времена нису много веровали да ће се Срби моћи сами собом ослободити. Они верују да ће то доћи помоћу Руса. Због тога се они и не мешају у послове чисто војничког карактера, него тај посао остављају Србијан-

цима. Они су међутим хтели радије да воде главну реч у спољашњој политици устанка. Сем тога брига око потребнога уређења Србије и просвећивања њеног становништва била је пала на аустријске Србе, књижевнике и учене људе. Они се брину око државног уређења и око народног просвећивања. Тај посао у почетку је вршио Теодор Филиповић, али је он рано умро. Томе тешком задатку био је дорастао само Доситеј Обрадовић, те није чудо што је он и постао први српски министар просвете. Он је упутио једно писмо о уређењу и просвећењу Србије 1805 у коме препоручује најцелисходније државну управу. У томе писму поред других задатака дужност је управе да заводи школе. Јасно је из овога да је Доситеј много полагао на просвећивање народа путем школе.

ПРОСЛАВА СТОГОДИШЊИЦЕ ОД ОСНИВАЊА БЕОГРАДСКЕ ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ

У реду тих просветних радника, на почетку XIX века у Србији, видно место заузима и Иван Југовић са својом Великом Школом, од чијег се отварања навршило 130 година, а чија је прослава стогодишњице извршена на свечан начин 1 септембра 1908 год., у присуству Краља, Министра просвете и црквених послова и других чланова Владе, чланова Академије наука, професора универзитета и свих средњих школа у Београду, многобројних ђака и грађанства.

На дан 1 септембра 1908 године било се навршило 100 година од како је у Београду, у једној старој турској кући у данашњој Господар Јевремовој улици, била отворена прва Велика школа. Тога дана је прослављена једна скромна свечаност. Та је светковина извршена на овај начин: Још од ране зоре било је у тој кући све оживело. На згради се вила народна тробојка, капија је била широм отворена, а на сред авлије седео је на столици газда Андреја Дада, сопственик куће и дочекивао госте. У 10 1/2 часова већ су се почели скупљати претставници науке и просвете, у 11 сати стигао је тадашњи министар просвете Андра Николић, а мало затим приспео је и краљ Петар. На спољној страни зграде била је узидана једна бела мраморна плоча, на којој је записано:

„ЗА СПОМЕН СТОГОДИШЊИЦЕ
ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ

ОТВОРЕНЕ 1 СЕПТЕМБРА 1808 ГОДИНЕ
У ОВОЈ КУЋИ
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ
ПОСЛОВА
1 СЕПТЕМБРА 1908 ГОДИНЕ“

Плоча је била покривена платном за које је био везан канап; на знак који је дао краљ

Петар откривено је платно, и онда је министар просвете поздравио тај чин кратким говором у коме је изложио значај догађаја и тадашње светковине. После тога краљ је разгледао кућу, прихватио је са осталим гостима понуде које је био спремио. сопственик куће Андреја Дада. „Кућа у коју је узидана спомен-плоча једна је од најинтересантнијих грађевина београдских. Од кућа, заосталих из турског доба, осим ове постоје у Београду још само касација, Брзакова кућа преко пута Саборне цркве, Кнез Милошев летњи конак у Топчидеру и једна кућа у Јеврејској Мали. Све је друге трагове тога доба збрисала регулација и доба преопрођаја ослобођеног Београда... За време Турака била је та кућа својина неког па-

ше... а преко пута ње била је Керим бегова башта. У то доба у тој кући је био дуго година француски конзулат. После Турака прешла је ова кућа у својину старог и угледног београдског трговца Кутуле, чији је наследник био његов зет Кир Герас, онај Кир Герас који је Стевану Сремцу послужио као јунак толико познате приче. Кир Герас Сремчев управо се у тој кући и одиграва, а Кир Герас је у тој кући и умро. Кир Герасови наследници продали су кућу њеноме дугогодишњем обитоцу Андреји Дади, београдском бакалнику...” („Политика” број 1661 од 1908 год.)

Милован Ристић



Голубовић Милош: Велика школа Доситеја Обрадовића
(Својина Библиотеке и Музеја Г. п. Б.)

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА



У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Општине као носиоци судске извршне власти

По § 6 под а) Закона о судском поступку у грађанским парницама донетог у Краљевини Србији 20 фебруара 1865 године општински су судови надлежни, поред остале своје надлежности из приватно-правних односа, да суде и све грађанске спорове до 200 динара. Параграф 13 став 1 истог Закона изрично наређује да општине имају своје пресуде извршавати. Таква стварна надлежност општинских судова била је на снази све до доношења Уредбе о убрзању рада код средских и иследних власти 22 јуна 1921 године, која је важила за територију раније Краљевине Србије као и за остале крајеве Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца уколико су у тим крајевима примењивани закони Краљевине Србије који су обухваћени Уредбом. По чл. 15 под а) поменуте Уредбе општински судови су надлежни да суде све грађанске спорове до 500 динара. Па како у чл. 62 изрично стоји да сва наређења из Закона обухваћених овом Уредбом а противна Уредби престају важити кад иста добије обавезну снагу, онда из тога произилази да се чланом 15 Уредбе мења стварна надлежност општинских судова заснована на § 6 под а) Закона, односно да се надлежност проширује од 200 на 500 динара. У Уредби ништа није предвиђено ко је надлежан да извршује општинске пресуде, што значи да је и даље остао на снази § 13 став 1 Закона о судском поступку у грађанским парницама, на основу кога саме општине извршују своје пресуде донете по грађанском закону у висини до 500 динара.

По § 44 Законика о судском поступку у грађанским парницама од 13 јула 1929 године обавезног на целој територији Краљевине Југославије у надлежност средских судова стављени су спорови о имовинско-правним захтевима када њихов предмет у новцу или новчаној вредности не прелази 12.000 динара. Према томе излази, да су средски судови примили на себе надлежност општинских с обзиром да у закону није ништа речено од које су вредности надлежни средски судови. Међутим, чл. 7 уводног Закона за Законик о судском поступку у грађанским парницама, који је доцнијег датума, предвиђа да општински односно местни судови као и општински уреди где постоје остају и даље и да ће Министар правде прописати Уредбом потребна наређења и надлежности постојећих општинских (месних) судова као и о поступку пред њима. Па како

Министар ни до данас није прописао једну такву Уредбу, то по § 1 у вези § 102 Закона о уређењу редовних судова остају и даље на снази законски прописи који говоре о надлежности општинских судова тј. о њиховој стварној надлежности у погледу суђења по грађевинским споровима до 500 динара као и о извршењу пресуда донетих од стране општинских судова.

Ступањем на снагу Закона о извршењу и о обезбеђењу од 9 јула 1930 године као и његове Уредбе донете од стране Министра правде на основу § 27 став 3 Финансиског закона за 1937/38 годину, поново се покреће питање надлежности око извршења општинских пресуда донетих по грађанском закону. Али ту законодавац није био путпуно јасан. Отуда по истом питању два супротна мишљења Министарства правде.

По чл. 2 Уредбе о увођењу Извршног поступка, кад нови Извршни поступак добије обавезну снагу, престају важити сви прописи других закона, уредаба, наредаба и правилника о предметима који су уређени новим Извршним поступком, уколико нису тим новим поступком или том Уредбом остављени на снази. Па пошто у Извршном поступку ништа није речено у погледу надлежности општинских судова за извршење њихових пресуда, а у чл. 18 став 2 Уредбе изрично стоји да на подручју Апелационог суда у Загребу, осим подручја средских судова у Чаковцу и Прелову, остају на снази прописи Закона од 16 априла 1881 године са његовим изменама и допунама о провођењу извршења преко местних судова, то је извршење пресуда донетих од стране општинских судова у смислу § 2 тачка 9 Извршног поступка а у вези члана 2 Уредбе о увођењу Извршног поступка стављено у надлежност редовних (средских) судова са ограничењем из чл. 27 поменуте Уредбе, по коме извршења која су била у току када је ступио на снагу Извршни поступак имају бити спроведене од судова и власти дотле надлежних а по дотадањим важећим прописима.

Такво тумачење заступало је Министарство правде у своје мишљењу упућеном Председништву Апелационог суда у Београду и Скопљу 14 марта 1938 године под Бр. 22667.

Насупрот томе, одмах после два месеца, 13 маја 1938 године, Министарство је под Бр. 48775 поводом исте ствари упутило Председништву Апелационих судова друго своје ми-

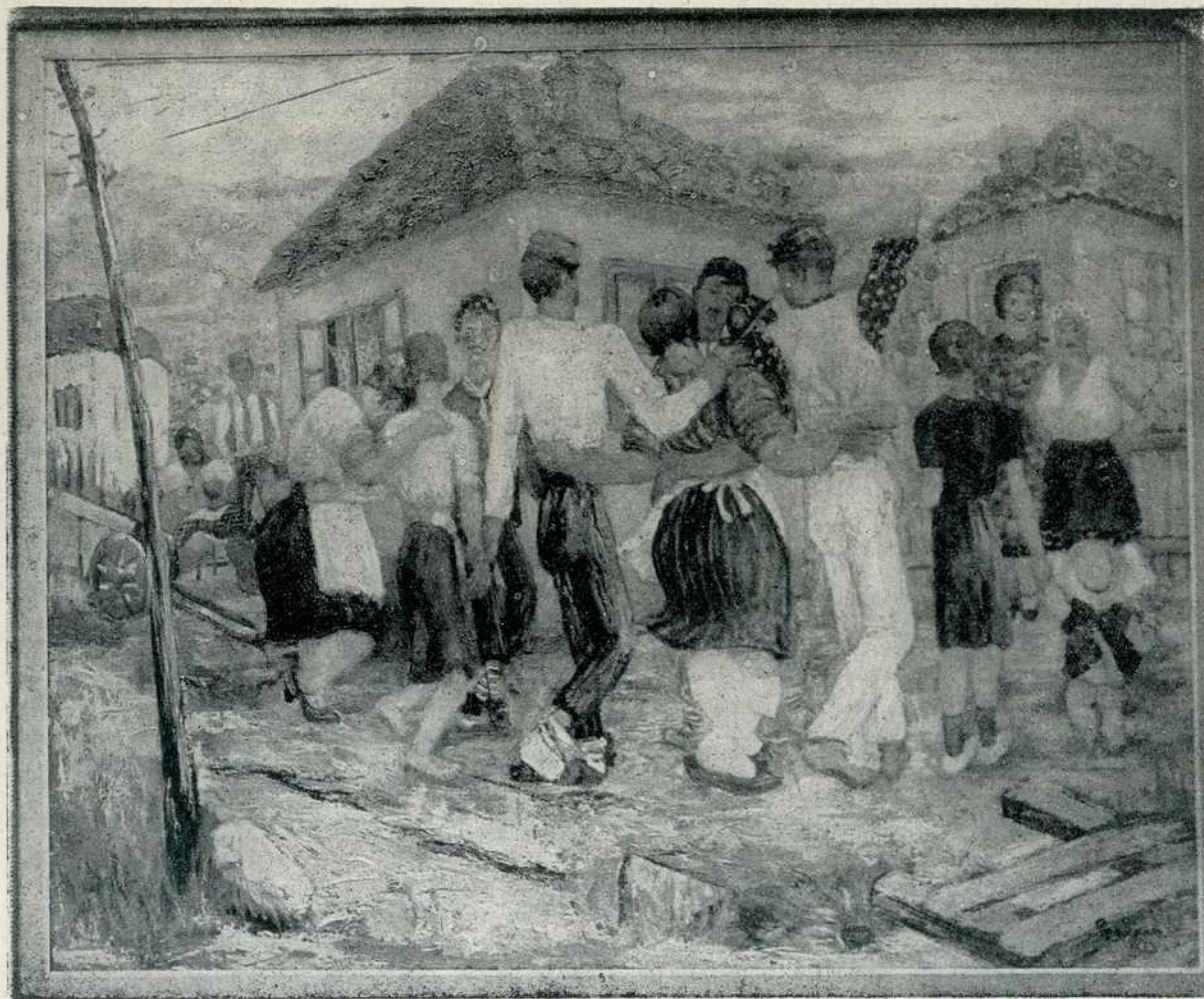
шљење, потпуно супротно првом, а које гласи: „У вези акта Министарства правде од 14 марта 1938 год. Бр. 22667, којим је Министарство обавестило то Претседништво о своме мишљењу, да је за извршавање пресуда општинских судова надлежан редовни суд, Министарству правде част је обавестити Председништво, да је ово мишљење пометњом достављено томе Председништву, па уколико је то Претседништво о томе мишљењу обавестило своје подручне судове да тај распис треба од судова повући и обавестити их, да се Закон о извршењу и о обезбеђењу од 9 јула 1930 године не односи на пресуде општинских судова пошто се ни по једном пропису овога закона не могу пресуде општинских судова сматрати извршним насловом на основу кога се може дозволити извршење по прописима овога закона. Према томе општински судови остали су и даље надлежни за извршења својих пресуда и после

ступања на снагу поменутог Закона о Извршењу и о обезбеђењу, пошто овај закон није уредио извршење по пресудама општинских судова.”

Из свега горе изложеног излази, да су општине остале и даље носиоци судске извршне власти по свима својим пресудама донетим на основу грађанског закона од 25 марта 1844 године и Закона о судском поступку у грађанским парницама од 20 фебруара 1865 године.

Поред те надлежности, надлежне су и за извршења општинских кривичних пресуда, административних решења за наплату општинских такса и осталих дажбина, као и за указивање правне помоћи у погледу наплате општинских приреза.

Страхиња Ст. Којић



Борјевић Радмила: „Недеља у Јагаган-мали“
(Са XI јесење изложбе београдских уметника)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



Најподеснији и најхуманији начин клања стоке

Као ветеринар ове врло важне установе осведочио сам се да данашњи начин клања стоке никако не одговара ни сврси клања нити је у складу са етиком и хуманитетом. У овом чланку образложићу оправдану тежњу Земунске кланице, да се досадашњи начин клања уклони и замени другим практичнијим начином којим се служе друге велике и мале кланице и који треба да буде примењен у нашим престоичким кланицама, које не само што су од великог капацитета, него треба да служе и за углед другим кланицама у држави. Тежња нас општинских ветеринара јесте да би се ова наша институција технички што боље уредила и да би могла по начину других великих вароши у пракси применити што више савремених тековина хигијене и ветеринарске науке.

Како је клање стоке сам по себи груб, и нехуман посао, треба га што хуманије и обавривије изводити. Клати не сме лице које није добро изучило свој занат. Тај је наиме посао опасан за самога клача, особито код крупне стоке па се за то не сме употребљавати слабо и невешто лице. Већ само угоњење стоке у кланицу треба да се врши са извесном благошћу према животињи која се има клати. Ако се животиња устеже, што се често дешава, треба ово устежање разумети и посао извршити са стрпљењем и неколико такта, а не посвањем и бичевањем или премлаћивањем коцима, јер тако могу настати поткожна крварења и изливи крви у месо, од чега се месо лако квару, а често се деси, да се таквим поступком и која кост пребије. Дакако, да од тога и стока пати и трпи, а свака патња сточног грла пре клања делује неповољно на каквоћу и укус меса. Даље, ако се стока коље по јеврејском ритуалу, треба да се пре клања не онесвешћује али се мора полако и пажљиво оборити. Клање само треба да се обавља са оштрим ножем. За цело ово време док крварење траје треба да се живинчету држи глава чврсто уз земљу, да не може њоме млатарати и тући по земљи.

Сада ће неко питати, какво је најподесније клање и који начини клања постоје?

Корисно и добро клање је оно коме није циљ само убијање животиње, него добивено месо што дуже одржати способно за људски ужитак, а то бива онда када се из животиње исцеди што више крви. Према искуствима, крв почиње прва да трули и ствара тако могућност спољашњим узрочницима трулења да могу путем крвних судова који нису били празни, т.ј. на местима која нису добра искрварила.

Што се пак начина клања тиче, имамо следеће три методе клања:

- 1) Када животињу пре тога омамимо, да не осећа болове при клању. То урадимо ударцем чекића или бата, даље разним апаратима, међу којима је најбољи и најчешће употребљен Шермеров апарат.
- 2) Када животињи одузимамо крв, без претходног омамљивања, т.ј. пререзом врата или пререзом пред улаз у грудну шупљину на левој страни. Ту убрајамо и јеврејско ритуално клање.
- 3) Када пре крварења разарамо продужену кичмену мождину помоћу убода на потиљку.



Садашњи начин клања стоке.

Овим се трећим начином служимо код нас у кланицама. Овај метод клања не утиче никако непријатно на посматрача, јер, ако се убуд добро изведе, животиња моментано падне и тако можемо приступити клању којему се животиња ни најмање не опире. Ако пак убуд не погоди, онда може да животиња подивља и угрози живот самом клачу, што се често дешава. Овај је начин најбруталнији и најокрутнији из разлога што се животињи одузме свака моћ кретања, а свест и осећање остаје и даље, те га зато треба одбацити. Не само ради горе поменутих чињеница, него и ради тога што овај начин не одговара корисном клању. Већ сам пре навео, да је код корисног клања циљ што јаче искрварење заклане животиње, што код овога не бива, јер рад срца и дисање

престаје прерано, пошто се њихови центри налазе у продуженој кичменој мождини, који се овим начином клања разарају, а тенденција доброг клања је да срце и дасиње што дуже раде. Дакле јасно је да ће онај начин клања бити најбољи код којег не долази до повреде продужене кичмене мождине и тако не ремети њезину функцију. То је случај код пререза врата или пререза на улазу у прсну шупљину код ритуалног клања, даље код клања где пре тога омамимо животињу било ударцем или рзним апаратима.

Да је степен искрварења овисан у првом реду од неповређености продужене кичмене мождине установили су аутори са својим покусима, које су вршили код различитих метода клања те установили добивену количину крви код животињине тежине, исте пасмине истог спола, старости и гојног стања. (Дембо, П. Фалк, Голтз ит.д.).

Најновија истраживања, која на колориметријски начин утврђују остатак крви у месо закланих животиња (животиња се најпре омами и онда закоље Калнер, Бонгер и Рајсман.) и путем тога израчунавања количину крви која је била добивена код различитих начина клања. Резултат директног т.ј. колориметријски утврђеног остатка крви у мускулатури као индиректног, који се испољује тиме што установимо количину крви која је истекла из заклане животиње, показује степен искрварења.

Из наведеног можемо закључити да овај трећи начин клања није ни хуман нити користан ради што веће трајности меса.

Истовремено хоћу да напоменем да није исправна тврдња да само заклана животиња боље искрвари него она која је пре тога била омамљена. Да то није тако доказује већ горе наведени колориметријски поступак т.ј. утврђивање остатка крви у месо (Калнер, Бонгер и Рајсман). Ове се тврдње базирају на томе што је мускулатура само закланих животиња светлије боје и то треба да служи за доказ бољег искрварења. Светло-црвена боја мускулатуре само заклане животиње оснива се само на томе да дисање не систира као код осталих начина клања него траје до смрти и које постаје све јаче са повећањем губитка крви, тако да из зареза цури крв светло црвене боје артеријска крв, док код омамљених животиња за клање из зареза цури крв тамно црвене боје – венозна крв ради прекидане респирације. Како је мускулатура само закланих животиња до последњег даха опскрбљена са крвљу која имаде кисика, то је и боја меса, за разлику од других начина клања, светло-црвена. Животиње, које су само заклане не искрваре боље од животиња које пре клања омамимо. Што је установио Калнер, јеврејски лекар. То ради тога што пред крај само закланих животиња наступе анемијични грчеви мускулатуре, који не делују позитивно на кретање крви, не дају слободан пролаз крви према срцу, јер ради својих чврстих и неправилних грчевитих кон-

тракција мускулатуре спречавају крв и лимфу у своме току према срцу (Бонгер).

Даље код тога треба узети у обзир и чињенице да краве поседују већу количину крви него мушке животиње исте тежине, даље да младе животиње губе код клања више крви него старије.

На питање колика је целокупна количина крви код сисаваца одговарам да се узима 1/13 телесне тежине. Јасно је да ова количина не искрвари сва ни код најбољег начина клања; тако говедо тежине 700 кг даје код клања 25–28 кг крви. Осим самог начина клања овиси искрварење и од телесне конституције.

Дакле најкорисније и са хуманог и етичног становишта најбољи су они начини клања, код којих пре клања, т.ј. искрварења, претстоји омамљивање, које не утиче на искрварење. *Ту би дошла – као најхуманији и најбољи начин – употреба Шермеровог апарата, који својим физичким дејством парализира осетљиви централни нервни систем и не спречава максимум искрварења.*

Како сви месари не кољу на најсавршенији и тиме најбољи начин, то би требало учинити све да се у кланици може клати само употребом Шермеровог апарата.

Д-р Иво Ликар



Стојановић Сретен: „Мала фигура“ (гипс)
(Са XI јесење изложбе београдских уметника)



Књижевни додатак

Академија Градске библиотеке и музеја посвећена Његошу

— Предавање књижевника г. Симе Пандуровића и књижевнице г-ђе Катарине А. Јовановић —

Прва овогодишња Академија Градске библиотеке и музеја, која је одржана 18 новембра 1938 у великој читаоници Библиотеке, била је посвећена Његошу, његовој херојској поезији у вези с нашим преводом „Горског Вијенца“ београдске књижевнице госпође Катарине А. Јовановић.



Његош

Програми академија Градске библиотеке и музеја или се непосредно вежу за живот Установа: изложбе књига, слика, докумената историјско-књижевног значаја и вредности, или стоје у непосредној вези с догађајима од општег културног значаја који овакве

установе нарочито интересују. Књижевница госпођа Катарина Јовановић, ћерка нашег познатог, национално и културно заслужног сликара Анастаса Јовановића, посветила се у првом реду превођењу наше народне поезије и дела наших књижевника на немачки језик вршећи тако једну високо културну мисију пред иностранством. Као последњи велики рад госпође Јовановић из ове области наскоро ће се појавити њен немачки превод целокупног „Горског Вијенца“. Скоро сви наши књижевници, песници и људи од пера баве се превођењем са страних на наш језик. Тако се слободно може рећи да наша преводна литература спада не само међу најбогатије, већ у исто време и међу најсавременије. Мало које дело чека дуже него што је то чисто технички потребно, па да буде код нас преведено. Тако је не само с делима која се преводе с великих и познатих европских језика, већ и с језика мање познатих и мањих народа не само европских, већ уопште. Теже стоји ствар с превођењем дела наше књижевности на стране језике, јер се теже налазе они који подједнако владају и нашим и страним језиком. У толико је појава сваког новог превода с нашег на страни језик за нас ванредно значајна. То нарочито важи кад су у питању преводи дела монументалне вредности и значаја, као што је наш „Горски Вијенац“.

Књижевник г. Сима Пандуровић отворио је Академију ванредно лепом уводном речи у којој је у сажетом и јасном облику истакао главне особине „Горског Вијенца“ и подвукао заслуге госпође Катарине Јовановић за њен превод овог нашег монументалног књижевног дела. Предавање г-ђе Катарине А. Јовановић „О преводима и преводу „Горског Вијенца“, у ком је било изнето много ванредно занимљивих запажања, саслушано је с највећим интересом и пажњом. Академија је завршена рецитацијом фрагмената „Горског Вијенца“, које је с много успеха рецитовао члан нашег позоришта г. Јован Антонијевић.

Међу гостима који су присуствовали на Академији нарочито су запажени изасланик Њ. Св. Па-

тријарха, унив. професори г.г. Павле Поповић, Миодраг Ибравац, Урош Џонић. Од наших уметника присуствовали су г-ђа Бета Вукановић, г. Урош Предић, од књи-

вић, г-ђа Продановић, г-ђа Пандуровић, г-ђа Ана Тодоровић. Од стране Општине присуствовали су: претседник Културног одбора г. Милан Костић, г. генерал



Присутни на Академији Градске библиотеке и музеја посвећеној Његошу

жевника г-ђа Исидора Секулић, Велмар Јанковић, г. Букић. Међу осталим угледним гостима присуствовали су г. генерал Христић са госпођом, г. генерал Бошко-

Живан Ранковић, д-р Велимир Михаиловић и заменик Директора Општег одељења г. д-р Ђура Ђуровић.

Г. Сима Пандуровић о „Горском Вијенцу“

Госпође и господо,

Име владике и песника Петра Петровића II Његоша познато је широм српског народа. Име његовога главног поетског дела, „Горскога Вијенца“, можда је још популарније од имена свога аутора. Прошло је више од деведесет година откако се то дело, први пут штампано у Бечу 1847, појавило на нашем језику. Објављено под простим иницијалима пишчевим, далеко од његовог завичаја и отаџбине, оно је очекивало свој успех или неуспех без рекламе, без наметљивих претензија, без вештачких сретстава.

Успех је дошао, и остао трајан. Тајна тога успеха је проста, иако би допуштала читаву једну расправу. „Горски Вијенац“ је тешко ставити у једну од освештаних, школских и познатих категорија, врста и родова књижевнога стварања. То није еп, јер је писан у облику дијалога. Међутим, као такав, он је, у сценском погледу, прилично равнодушан према захтевима позорнице и драмских ефеката. Ако његова „кола“ личе на „хорове“ античке драме, имајући у делу сличну улогу, — све остало је друкчије; и свака паралела између класичних драмских дела и „Горскога Вијенца“ била би, у најмању руку, неумесна. Можда би поређење између херојскога свева Његошевог и народне поезије било знатно оправданије. Доиста, између њих постоји видна сродност, по духу и облику.

У томе је, истовремено и сасвим вероватно, тајна успеха и популарности „Горскога Вијенца“. Дух владичиног дела исти је дух који веје кроз херојску, епску поезију српског



Г. Сима Пандуровић на Академији Градске библиотеке и музеја држи предавање о „Горском вијенцу“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

народа. Ту народну поезију су, после државнога слома и националне трагедије српскога народа у XV веку, стварали и ковали не непознати и обични људи из народа, већ његови најпросвећенији синови, који су ту трагедију најдубље осећала. И стварале су је не случајно него плански, кујући последње, духовно, и зато ефикасно, оружје за дугу, неравну и мрачну борбу против уништења, пропасти, истребљења. У таквој ситуацији, када је било неопходно сачувати бар моралну снагу свога народа, ширење и учвршћивање једнога херојскога гледишта на свет и живот била је неизбежна нужност, а поезија, по привидном парадоксу, најрационалније, најбоље и једино могуће сретство за тај циљ. Мишљење да је народна поезија имала трајне, још непроцењене вредности за васпитање и одржавање моралне снаге и отпорности нашега народа, има стварнога оправдања.

Његошев „Горски Вијенац“ је поникао из народне песме и народне традиције. Већ у спољњем облику, метрички, по своме десетерцу, у коме је испеван, то је очигледно. Тај десетерац, у трохејским стопама, са цезуром после четвртога слога, исти је као и у народној поезији. Али, и ако је, по старој латинској изреци, исти — ипак није исти. Ко не осећа да стихови „Горскога Вијенца“ звуче друкчије, да имају други тон и другу боју тона но стихови народне песме? Можда је то разлика која постоји између *драмскога* и *ејскога* тона, подразумевајући и разлике у фигуративном начину изражавања везане за те основне тонове. Подробнији претрес би показао да песник „Горскога Вијенца“ претпоставља метафору честом поређењу код народног песника, елиптичну фразу перифрастичној, обичну антитезу такозваној „словенској антитези“, синтетичан израз аналитичком. И зато у овом делу, које по своме склопу нема ничега драмског, има тона који је у истини драмски.

Формалне одлике Његошевог дела: концизност стила, лапидарност фразе, драмски тон, биле су само најподеснија сретства за изражавање идејнога става који је спроведен кроз „Горски Вијенац“, карактерних црта личности, њиховога менталитета, „духа“, који су — да тако кажем — психологија и филозофија српскога народа изграђене историјским животом, искуством, традицијом и народном поезијом.

То је филозофија *отпора* и *противљења* злу, без обзира на метафизичку и логичку страну питања, постављена на основне принципу *правде* која је једини смисао живота. Упркос болне констатације многих стихова:

Свјет је овај тиркан тиранину,
А некмоли души благородној...
Он је состав паклене неслоге...
У њ ратује душа са тијелом...

и тако даље; упркос могућности да је ток ствари и односа у животу неизменљив — та филозофија не прихвата потчињавање злу:

Ал' тирјанству стати ногом за врат,
довести га к познанију права,
то је људска дужност најсветија.

Храброст је, наравно, највиша врлина, мерило свију вредности, као инструменат принципа правде. Не треба ићи у далеку прошлост па осетити колико је та морална филозофија сугестивна и дата у облику који се не заборава:

Страх животу каља образ често...

Пред опасностима, можда неизбежним, али увек хипотетичким, закључци те филозофије херојскога става у животу категорички су и аподиктички:

Нада нема право ни у кога
До у Бога и у своје руке...
Славно мрите, кад мријет' морате.

Ако је Бог врховни појам правде, слабост или непротивљење злу не може бити богоугодно и није став који заслужује награду на другоме свету. А овај свет, притиснут злом, претвара се из борбе и тегобе у очајање. Хоће ли онда бити јасни стихови великога Владике, који на први поглед не изгледају хришћански:

Удри врага, не остав' му трага,
Али губи обадва свијета.

Или они који су пресецање Гордијевог чвора свију хипокризија, компромиса, софијама:

У крв ће нам вјере заливати:
Биће боља која не потоне.

Херојска идеологија даје извесну ведрину, — јер презире опасности, па и саму смрт. Отуда у овом делу и онај хумор који је тако пријатан, и потсмех који избија из многих пасуса. Не помињем познато причање војводе Драшка о Млецима, које се увек може читати са задовољством, и применити са оправдањем. Али, ви се сећате и других места, која се односе на распру о вери, тумачење снова, третирање жене, љубав, искуство. На компромисни предлог кадије Ади-Али Медовића о измирењу Црногораца и Турака, кнез Роган му одговара:

Ефендија, ти не угонета
Око шта се ово окупило,
Но си с краја почео тањега.
А мудар си и књижевник, кажу,

Учио си књигу у Цариград,
На некакву ћабу притврдио.
Али ти се још хоће памети: —
Потежа је ова наша школа.

Та иронија — резултат школе опороба и скуства и живота — такође је једна карактеристика херојскога гледишта на свет. И, с друге стране, онај високи лиризам мисли трагичнога патоса у говорима владике Данила или игумана Стефана допуњује манифестације ове филозофије.

Ви знате: фабула у Његошевом главном делу — истрага потурица у Црној Гори крајем XVII века — споредна је и у позадини. Али, око тога догађаја дато је коло личности које су тако живе, убедљиве, конкретне, које говоре народним језиком у његовим најсупталнијим преливима и претстављају носиоце темперамента, карактера и духовне физиономије наше расе, — да је „Горски Вијенац“, као огледало индивидуалне и колективне душе српскога народа, усамљено и без такмаца.

А то јесте нешто. Ако једно књижевно дело има какве вредности, онда је то вредност истине о мени, вама, о свима нама као члановима једне друштвене, народне и духовне заједнице. Тек у последње време они који се баве студијама из индивидуалне и колективне психологије почели су посвећивати више пажње књижевним, уметничким делима, у којима налазе потврде и потстрека за своје научне хипотезе и концепције. У та књижевна дела, која вам о једноме народу говоре више и сигурније но читави низови расправа, „Горски Вијенац“ спада несумњиво.

Мислите ли да ћу погрешити ако кажем да познавање тих дела, у верноме преводу, може имати не само интереса него и практичне користи и за друге народе?

Зато ми допустите, госпође и господо, да, поред свога свагдашњег поштовања према Његошевом генију, дам скромнога израза своје искреноме задовољству што се „Горски Вијенац“ јавља у немачком преводу, у издању Минхенске Академије. Тиме је, кратко речено, дата и оцена о том преводу. Пуна заслуга за тај значајан моменат у развијању културних веза између немачкога и нашег народа припада нашој Београђанки, г-ђи Катарини Јовановић, кћери старог уметника, националног и културног радника српског, Анастаса Јовановића, на чијим су се делима васпитавале генерације нашег народа.

Живећи у Цириху, долазећи сваке године у Београд, г-ђа Јовановић је посветила своје дане племенитим напорима да немачку јавност упозна са нашим животом и литературом. Пре шест година она је, под именом „Југословенска Антологија“, објавила обимну књигу српских, хрватских и словеначких песника и приповедача на немачком језику. Поред тога један број чланака и предавања о нашем народу. Најзад, резултат њенога вишегодишњег, савеснога и одушевљеног рада, превод „Горскога Вијенца“, појавиће се ускоро.

Стручније и боље од мене, г-ђа Јовановић ће вам изложити побуде, историјат, природу и фрагменте тога тешког али племенитог посла.

Уступајући ово место госпођи, нека јој је од нас искрено и срдечно: хвала!

Г-ђа Катарина А. Јовановић „О преводима и преводу „Горског Вијенца“

Госпође и Господо

У часу када се овде, у срцу нашег града, посвећујемо успомени нашег великана Његоша и када је реч о неумрлом делу песниковом, смело је да и преводилац проговори о својме раду, јер то је од прилике исто као када би се, где је реч о ремек-делима једног Микеланђела, јавио и онај који их је фотографисао.

Ми преводиоци смо уопште један озлоглашени еснаф; важимо за неверне, за „издајце“, по оној познатој талијанској изреци: „traduttore — traditore.“ Ретко се деси да који песник буде сасма задовољан својим преводиоцем, и да му ништа не замера.

У ствари, и јесте готово немогуће пренети песниково дело апсолутном верношћу. Превод може само донекле да га замени, али то остаје ипак ствар мање вредности, један —

„Ersatz“ и коме је иоле приступачан изворник, претпостављаће и треба да претпостави овај. Особито када се тиче поезије. У прози, проницљиви преводилац, ако и сам мајсторски влада пером, може још и да да превод раван изворнику. Али у поезији, где је везан за ритам, за целу дикцију, па још, у многим случајевима, и за слику, то је скоро немогуће; а баш у ритму, у мелодији дикције, па и у слику, скривено је често оно најтананије, што је песник испевао. — Само један мали пример, оно Шантићево:

Пучина плава
спава,

Прохладни пада мрак,
Врх хриди црне
трне,

Задњи румен зрак.

То је мелодија која се не да препевати.

У појединим песмама, нарочито у лирским, преводилац-песник, ако има и среће, може још и да успе да дâ један добар, леп и течан пре- пев, приближно раван изворнику. Сећам се једне малене песме Лонгфелова, — „Daybreak“ — која је у Змајеву преводу — „Јутро“, — тако лепа, да једва заостаје иза оригинала, шта више, на нашем језику звучи још и не- како лепше, мекше.

Али када се тиче тешког корачања епског, драмског стила, и оних опсежних дела узвише- не, класичне поезије, као на пр. Дантеове „Бо- жанске Комедије“, Гетеовог „Фауста“, „Гор- ског Вјенца“ нашег Његоша, ма колико често да је све то превођено, ма колико да су и успели поједини преводи, унети у њих сву поезију, сву мелодичност, наћи ону исту снагу и узвишеност дикције, коју је песник уложио у своје јединствено дело, — то је несумњиво и најбољем преводиоцу немогуће, и не веру- јем, да ће икада ико у томе сасвим успети. Лепота тих ремек-дела као да је свезана за сам језик на коме је испевана и који као да је не уступа другом.

„Добар превод, вели наш велики естетичар Богдан Поповић, — треба да дâ три ствари прво: исти смисао текста; друго: исти осе- ћајни тон текста; треће: исту мелодију дик- ције.”

Вели још и следеће: — „При превођењу је правило: дати утисак који даје изворник; — утисак, не речи изворника; — у тексту, речи не постоје, но само реченице, са својом ми- шљу и осећајним тоном, који их прати; и те мисли и тај тон, то је оно, што треба дати у преводу.”

Ово је све врло тачно.

Задатак преводиочев је тај, да савршено схвати замисао песникову, па да и сам иска- же тачно и јасно — и што лепше узмогне, — оно исто што је песник имао да каже; прево- дећи, да се уживи у оно душевно расположе- ње у коме се налазио сам песник, да осети, и сâм, шта се тада збивало у песниковој ду- ши, па да онда још и погоди „исти осећајни тон“, „исту мелодију дикције“ и да, ствара- јући понова, унесе све то у свој превод.

И још нешто: превод не сме никад да дâ осетити да је превод; он мора да буде течан; без икакве усиљености, да буде леп и звучан, природан, без извештачености; песма мора да остане песма и лако да се вије.

Оно наше упоређење мало-час, преводила- ца са фотографом, можда и није било сасвим тачно: И најсавршенијој фотографији, као у- осталом — и аутоматској музици, недостаје онај тајанствени живот, оно нешто неисказиво, што се не да дефинисати, а у чему ипак лежи скривена битност сваког уметничког дела, а то нешто и у репродукцији може да оживи само човечија душа, никад мртви апарат.

Преводилац је тумач, интерпрет песникова дела, исто као што су то глумац на сцени,

музичар на подијуму. Драматичар је глумцу прописао сваку реч његове улоге, поготову и сваки покрет; па ипак, један ће глумац умети да оживи лице створено маштом драматичара, док други неће успети у томе. Исто тако и



Г-ђа Катарина А. Јовановић

музичар: композиција је тачно обележена; сва- ки глас је ту; и ритам, и јачина тона, и кад има да се спусти глас, а кад да се подигне, све је то композитор тачно означио. Па ипак: једном интерпрету је дато да изазове дух Бе- товена, да нам изнесе сву силу његова ге- нија и да нас узнесе, док ће други отсвирати композицију такође сасма коректно, па и сјај- но, али — Бетовенов геније неће се појавити међу нама; оставићемо дворану хладни, не- како разочарани, као да нам се нешто, што нам беше обећано, ускратило. У чему лежи та тајанствена мисија интерпрета? Шта је то, што он има да нам дâ, да нам посредује као из неког другог, вишег света? Шта је то пе- сник или уметник оставио за собом у своме делу, а што мора опет да прође кроз живу душу, па да понова оживи. Из каквог то еле- мента потиче она еманација, што као некакво надземаљско блаженство прострујава кроза свет, а коју називамо: Поезијом, Уметношћу? На овим питањима морамо да се зауставимо, она би нас одвела предалеко, — у метафизику, у васиону... Време је да се вратимо нашој скромној полазној тачци: преводима и прево- диоцима.



WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Наш народ у коме — као што је рекао, у једном свом предавању, проф. г. Геземан, — има више песника но и у једном другом европском народу и где је сваки, између своје шеснаесте и двадесетпете године песник, — има не само своју драгоцену изворну књижевност, већ обилује и у — махом добрим — преводима из светске књижевности. Имамо у преводу Ескила, Софокла, Плаута, Хорација; преведене су „Илиада“, и „Божанска комедија“, имамо Ариоста, Шекспира, Гете-а, Шилера, Расина, Корнеја, Молиера итд. Библиографија превода у нас постала је непрегледна и пре би се могло питати, шта од оног, што иоле важи у светској књижевности, није у нас преведено. Тек што која књига изађе на глас, она је код нас већ и преведена; — заступљена су ту сва времена и сви правци — од великих, старих класичара па до — надреалиста...

Што се тиче превода из наше књижевности на стране језике, занимљиво је да се, на четрнаест година пре но што су наше народне песме објављене — првом Вуковом песарицом 1814 г. — на нашем језику, једна од њих већ била упутила у светску књижевност. Лепа наша и прескромна „Хасан-Агиница“, која је после имала толико успеха у „великом свету“ књижевничком, изашла је, као што је познато, прво у талијанском преводу Алберта Фортиса у његовој књизи, „Viaggio in Dalmazia“, 1774 г. у Болоњи. Тај превод заинтересовао је у Француској грофицу Орсини-Розенберг за морличку поезију, а грофица Орсини била је та, која је прва указала на ту песму Гетеу, а коју је он затим превео, у метру оригинала, а Хердер је публиковао ту Гетеову „Хасан-Агиницу“ у својој збирци „Volklieder“, год. 1778.

1821 Шарл Нодије преводи „Хасан-Агиницу“ на француски: она је затим преведена још 11 пута.

Год. 1824 објављује Вук своју четврту збирку народних песама. Већ 1825/26 Талви (Fr. в. Јакоб) преводи их на немачки за Гетеа. Познато је са колико су интересовања биле примљене од стране самога Гетеа као и у тамошњим књижевним и интелектуалним круговима уопште. Грим их упоређује са Омиром, а Гете, у разговору са Екерманом, каже једном да су неке тако лепе да их може да упореди једино са „Песмом над песмама“, и додаје „а то много значи.“

У Француској издаје год. 1834 Елиза Воајар своје преводе српских народних песама, од којих је многе Ламартин унео у своје „Путовање на исток.“

У Енглеској је John Bowring издао год. 1827 једну збирку наших народних песама. „Хасан-Агиница“ је затим преведена још се-

дам пута. 1799 превео је исту и Валтер Скот, али је није објавио.

Тако су наше народне песме израна наступиле и заузеле видно место у светској књижевности, на част и славу нашега народа. Равно после једног столећа од њихове прве појаве, тј. децембра 1914 год. када је увелико беснео светски рат, за који су непромишљене и неразборите масе у централној Европи кривиле нас, славни швајцарски епичар, Карл Шпителер, у свом предавању о швајцарском становишту и о њеној неутралности у том страховитом сукобу, рекао је за Србе ово: „За нас су Срби народ, који, као и сваки, има права на опстанак и заслужује свако поштовање. Срби имају своју славну и јуначку прошлост. Њихова народна поезија равна је по лепоти свакој другој, а њихове јуначке песме стоје чак и изнад свих других, јер тако дивне епске песме као што су то српске, — од Омирова доба па до данас, није више произвео ни један народ.“

Поред наше народне поезије, није остала незапажена ни југословенска књижевност уопште. Сви наши знаменити песници и писци нашли су своје преводиоце на разним језицима.

Дела Марка Марулића превеђена су још у XVI и XVII веку на француски, немачки и шпански. Гундулићев „Осман“ превео је Венцеслав Смакиа на талијански, а грофови Лубиенски и Потоцки на пољски. — Мажураићев „Смаил-Ага Ченгић“ преведен је на немачки више пута, осим тога и на талијански, на шведски (од вреднога Јенсена), и на мађарски. Поједине песме Бранка Радичевића преведене су на: немачки, француски, талијански, руски и шведски. — Војислав Илић, Дучић, Шантић, Ракић, итд., сви су они већ ушли у светску књижевност и многе од њихових песама наћи ћемо у читавом низу антологија, у изврним немачким преводима Светозара Манојловића, Ота Хаузера, Камиле Луцерне и д-р Николе Мирковића. На француском језику објавио је 1935 год. проф. г. Миодраг Ибровац своју обилату и веома успешну антологију, са лепим преводима његовим и његове прерано преминуле супруге Јелисавете. Небројени су радови које би ваљало споменути, али не смем да Вас замарам даљим набрајањем.

Његошева појава у светској књижевности, то је: — стена са Ловћена, — „ein erratischer Block,“ како је у једној својој студији лепо рекао проф. Геземан.

Као што не беше лако достижан странцу онај „збијег међу горе“, где живи народ јуначких горштака, тако и сâм тај народ, особен и несвакидашњи, јединствен по својој оригиналности, није лако разумљив страном свету.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Па ипак, „Горски Вјенац“, — у коме је Његош сажео све што је народно, црногорско, и живот, и менталитет, и оно осећајно у народу, — преведен је досада на једанајест језика, што значи, да је Његош нечим, што је дато само генију, створио спону између свог удаљеног народа и осталог света. — Он се у свом спеву дотакао најдубљих, вечних проблема, „времена земног и судбине људске“. „Чрез своје напаћене душе“, тумачио је душу свог напаћеног народа, а кад геније проговори, он говори васцелом свету и вечности.

Његош је заузео своје достојно место у светској књижевности, у реду њених великана. „Г. Вјенац“ превођен је и преводи се и на даље.

Први превод „Г. Вјенца“ изашао је на талијанском језику, од Киудина, који је превео поједине комаде „Вјенца“ и објавио у својој књизи: „Canti del popolo slavo“ год. 1878 у Фиренци. Затим је „Г. Вјенац“ преведен на талијански у целини од Ивана Павловића, год. 1902 у Фабриану.

1886 г. објавио је у Бечу д-р Ј. Кирсте свој немачки превод „Г. Вјенца“; преведен је у целости (осим посвете), са коментаром М. Решетара. Ово је издање данас исцрпљено и налази се само још у библиотекама.

1887 објављен је руски превод од Лукијановског, у Москви.

1891 у Видину, бугарски превод П. Иванова. Затим се ређају, год. 1895 и 897, два чешка превода, први од Карела Кривиа, други од Јана Худеца, у Прагу.

1902 излази у Новом Саду мађарски превод од д-р Ћисаловића;

1907 објављује у Љубљани Рајко Першек свој словеначки превод.

1913 у Штокхолму, у нарочито лепом издању, шведски превод великог пријатеља наше књижевности, Алферда Јенсена, 1917 превела је „Г. Вјенац“ на француски Дивна Вековић (у прози), и објавила у Паризу, са предговором Анри де Рењева. Затим је 1936 проф. Миодраг Ибровац унео у своју антологију неколико значајних места из „Вјенца“ у свом преводу у стиху.

1930 излази у Лондону енглески превод г. Џемс Вајлса.

1932 у Варшави, пољски превод г. Хенрика Батовског, са предговором г. Бранка Лазаревића.

Питали су ме, како сам се решила на тај посао пун одговорности и како је дошло до мога превода. Оно прво, питам се и сама још и данас, а дошло је до тог превода иницијативом г. Павла Поповића. Он ме је подстакао да преведем „Г. Вјенац“ — наредио ми. Он ме је храбрио за време мога рада,

и објашњавао ми места, која ми беху тамна; без г. проф. Павла Поповића, ја нити бих имала смелости да отпочнем тај рад, нити бих, без његових драгоцених упутстава, исти завршила.

Питали су ме и о самом раду, како је текао. Сумњам да би било довољно занимљиво да о томе говорим опширније, и све што би имала тиме да кажем, то је, да је, као и увек, почетак био оно најтеже. Почела сам Посветом, која је утолико тежа, што је у слику, те ми се све остало чинило да ће бити лакше, — ма да није увек било тако. Посвета, својом високом дикцијом, као нека величанствена увертира уводи у спев. Сила и лепота Његошеве поезије тако узноси преводиоца, он се толико уживи у само дело, да чисто види пред собом и чује шта се збива; тако се и мени сада, по завршеном раду, чини, као да сам оно, што сам превела, истински доживела. Свакако мислим, да у животу нисам имала срећнијих часова, но што то беху они када сам вршила једну мисију у служби генија нашег великог песника.*

Затим је госпођа Јовановић прешла на читање појединих места свог превода, која су у пуној мери показали његову прецизност и лепоту. Своје предавање завршила је речима:

„Говорећи о преводима била сам присиљена да говорим и о себи и о свом преводу. У толико је можда поштогод било и сувишно у мом предавању, али за то нек ме — према оним песниковим речима: —

Где је зрно клицу приметно,
Тамо нека и плодом почива“.

извини пред вама и на овом месту чињеница, да је најмлађи преводилац Горског Вјенца — једна стара Београђанка“.

Катарина А. Јовановић



Петровић Јелисавета: „Београд — пристаниште“
(Са XI јесење изложбе београдских уметника)

Дан мртвих на београдском гробљу

— 5 новембар 1938 —

„Гробови су вечне живи двери, кроз њих мора свака смртни да прође, благо оном ко у чистој вери из овога у нов живот пође.”

(Са Споменика Илије Коларца)

„Hinauf - hinauf - Die Erde flieht zurück - Kurz ist der Schmerz und ewig ist die Freude.”

Schiller (Јован а Орланиа, последње речи пред смрт)

Светски рат је расејао гробове на све стране. Земља и море примили су подједнако ратнике црномањасте и плаве у првој младости, очеве породица. За саму земљу било је мртвих одвећ много.

А где све нису на земљи: поред друмова, на високим планинама — свагде где се пролевала крв, где је био рат. Слика гроба постала је тако честа у нашем животу, као и мисао на смрт. Живот није више онако неприкосновен као некад. Песникове речи:

„Гроб је земља куд се ходи...”, добиле су директан, неоредан, реалан значај. Сеоска гробља су се умножила. И ашла су изван својих уских ограда. Крстови се беле на много

места по луговима и пашњацима. Толико се умирало последњих година!... Али тамо у природи, на селу, сваком се гробу зна место. Простор није ограничен, мир мртвих не ремети се тако често због новог живота. У градовима, нарочито онима који су у развоју, све је другојаче. Ту никад не знаш куд ти нога ступа. Градска експанзија је као бујица, она све носи. Колико се наших београдских улица, тргова, пијаца налази данас на месту где је до јуче било гробље. Тамо где је данас Универзитетски трг, било је некад турско гробље. Турско гробље било је и пред бившом Стамбол капијом и на толико места која данас имају сасвим други карактер и изглед. Мртви су некад сахрањивани поред Саборне цркве, на Зеленом венцу, тамо где је данас Бранкова улица. Пресељено поред Маркове цркве, наше старо гробље је и ту морало уступити место граду у развоју; померено је много даље, на Ново гробље. А и ту је данас већ тесно, и ко зна где ће му бити дефинитивно место!... Плочама са Старог гробља поплоча-



Прва мајка оплакује смрт свога сина. — Ева оплакује Авеља — Ум. рад франц. скулптора Барије

ни су путеви калемегдански. Изненађени шетач тек наједном запази на плочи, по којој ступа, крст, годину која означаје дан рођења и смрти оног ког је некад покривала у вечној кући.

Београдско гробље је велика загонетка. Тај му карактер долази од начина како је настало, од јако изражених индивидуалистичких тежњи и жеља свих оних који су на овом месту сахрањивали своје мртве, од самог положаја (теренских прилика), разноликог начина засађивања дрвећа, па ипак, а биће можда баш зато, има ово гробље извесне особине које се ретко где до те мере налазе. Оно је уско везано са психиком својих грађана. Настало је, развијало се органски, без правила. Тек по која алеја потсећа на интернационално усвојени начин уређивања гробља. Све остало је скоро револуционарно, па чак и анархично, а у најмању руку демократско.

Песме и приче инспирисане мотивима смрти, гробовима и гробљем, расејане су по целој светској литератури као неко симболично цвеће бола. Све то спонтано долази на памет у дане посвећене мртвим.

Трамваји који су 5 новембра возили ка нашем гробљу били су препуни. Протести су били велики: и што је мало места, и што су они који су већ ушли недовољно увиђавни, и што кола чешће не иду, и што их нема више... Нестрпљивост је одлика нашег карактера, а ипак прилике су такве да нас често доводе у искушење, често морамо бити стрпљиви. Унутрашњи изглед трамвајских кола био је тога дана необичан. И они који су седели, и они који су стајали држали су у рукама велике ките цвећа. То је цвеће за које се прича да је настало од сузе, дивне хризантеме, чији одгајивачи у Београду стварају чудеса. Толико су лепе, и толико нијансиране у боји. Тај дан у трамвају било их је и малих и великих, црвених, белих, жутих, лила... Мали простор једва је могао апсорбовати сав специфични мирис, који се ширио од њихових стабљика. Кад су трамваји стигли до гробља, људи су као река кренули према улазу. Чинило се немогуће да ће у тој огромној маси света — људи младих и старих, жена, деце — сваки наћи свој пут, своје место; па ипак су их прогутале алеје, широко пространство гробља. Макар сваки са својим индивидуалним болом, овде су чинили једно тело, били сви једнаки: и патријархалне госпође у својим хаљинама од црне свиле, са широким рукавима, крзном оивченим капутима, и младе госпође чија елганција најмодернијег стила и начина тако често изненађује. Двоструке лисице спадале су им с рамена, али оне су неуморно обилазиле своје гробове, палиле свеће, сагињале се око

цвећа које су овамо донеле. Све је то било
www.ub.com

Новембар, име овог месеца узео је Flaubert за назив свог романа који почиње тужном евокацијом јесени. Сећам се једног издања на чијем се корицама види жена с муфом, по ком и по целој њеној фигури пада прво иње. Новембар, много опевани месец, опеванији и описанији него ли и сам мај! Овогодишњи пети дан тог месеца освануо је без кише. Дан је дошао на свет у лепој гримизној боји која много обећава. Дувао је ветар. На гробљу се то осећало још јаче него у граду, због дрвећа и лишћа које је ветар откидао и ковитлао по алејама.

Колико су трамвајска кола била испуњена мирисом свеже покиданог цвећа, толико је овде сав простор био испуњен мирисом тамјана, који се дизао из многобројних кадионица и ишао право у небо. Пада на памет мисао: зашто је само православна црква међу хришћанским црквама у толикој мери задржала тамјан, дар мага Божанском Детету?... Има овај мирис у себи нешто дубоко продируће, нешто што сећа на Витлејем, на божићне песме, светле звездане зимске ноћи. Неоплатонски писац филозоф Јамблих писао је да су се стари богови хранили димом од жртава? Тамјан је царица од Сабе донела Соломону. Библиска прича о жрви Кајина и Авела истиче, како се дим с Авелеве жртве дизао високо у небо, јер је та жртва била богу угодна, дим Кајинове жртве вукао се по земљи... У хришћанству учење о жрви своди се на мисао једне свескупљујуће жртве Христове. Тамјан је симбол духовне жртве — молитве. У том је смисао старе, дивне хришћанске молитве која се пева на дане великог поста: „Да исправитсја молитва моја, јако кадило, перед Тобоју” — Нек се моја молитва диже к Теби као дим из кадионице... Свештеници су у својим црним хаљинама с епитрахиљем и кадионицама ишли од гроба до гроба, говорили речи молитве које је ветар носио, као и лишће, уздуж и попречно алеја, око споменика и скромних гробова. Као контраст целој овој слици и овом штимунгу, изненађивао је стари словенски обичај тризне. На великим и малим гробовима, сиромашни и богати, једни седећи на самом гробу, други седећи на клупама нарочито постављеним у исто време кад и сами споменици — јели су и пили подушје. Разговор се уз то водио интиман, обичан. Грожђе, млада прасетина, ћурке, торте, ситни колачи, слатка пића, ракија — свега је тога било богато и у изобиљу. Код сиромашнијих мање, једноставније: лицитерска срца, скромно припремљено жито, сухо и печено месо, свеже печене погаче.

Велика разноликост београдског гробља на први час збуњује, оријентација не изгледа тако лака. Сви већи гробови, старији споменици, налазе се десно и лево од главне улазне алеје, али су и сувише уско збијени један до другог тако да их је тешко издвајати, поје-

диначно проматрати. Тек по који гроб има више места, или то бар тако изгледа благо-дарећи њиховом фронталном положају према главним и попречним алејама. То је штета, јер не само да овде има ванредно лепих гробова, већ се ту налазе и гробови многих наших великана, истакнутих људи: песника, књижевника, заслужних националних и културних радника. До већег индивидуалног изражаја долазе гробови који се налазе на крајњој десни-



„Задущнице“, уљена слика, уметнички рад ак. сликара Бете Вукановић (слика се налази у Парламенту).

ци. Ту је уза зид положен основ аркадама, ту су у новој широкој алеји споменици великих димензија рађени тако да сами по себи претстављају читав мали иметак. Такав је нарочито велики гроб сав из белог мермера див. ген. Душана М. Марковића — 1879—1935 — пред којим су посетиоци гробља и овај дан застајали привучени естетиком његових облика и општег изгледа, а вероватно и тужном историјом коју су један другом препричавали, а коју овај гроб крије, јер је у њему сахрањена и једна млада девојка, генералова ћерка, која је прерано отишла с овог света. Под аркадама су: Миленко Веснић, Никола Пашић, Воја Маринковић, Васиљ Грђић. Ту је и гроб инж. Велисава Вуловића, на ком је нарочито означено да је покојник био председник Општине београдске, као и Михајла Марјановића, такођер бив. председника Општине београдске. Недалеко је и гроб Петра Кочића, и, опет сав у белом мермеру, гроб генерала Милоша Васића, песника Милана Кујунџића-Абердара. За кратко време колико имена!... Хођајући овуда и гледајући ове гробове излазе пред очи догађаји чији су носиоци били људи који овде почивају. Скоро сва нововека историја испреда се тако и евоцира у сећању. Уздижући се као неки велики симбол, усред овог дела занимљивог и чудног београдског гробља налази се високи, из црног мермера спомен-гроб народног великана, великог српског добротвора Илије Коларца. Споменик је на чистини. Ветар око њега слободно облеће. На овај дан мртвих ветар је непрестано у подножје споменика додавао лист по лист доносећи лишће с разних делова гробља, с разног дрвећа које овде расте. Долази

на памет идеја да су се мртви са свих разних делова гробља договорили да оките овај гроб и узели ветар као свог посредника. А тако би било лепо да је и која школа овамо дошла. Баци би на овом гробљу могли много шта да науче, па и на Коларчевом гробу. У првом реду како се воли свој народ и како се племенито за њ умире. Испод имена великог добротвора и имена његове жене (Илија Коларац, 1798—1878, и супруга му Анђелка) уклесане су ове дубоко значајне речи: „Они су целог свог века текли и чували да оставе спомен свом народу.” Уз ове речи, које се односе на саме покојнике, на горњем делу споменика уклесане су речи општег симболичног значаја:

„Гробови су вечне жини двери, кроз њих мора свака смртни да прође, благо оном ко у чистој вери из овога у нов живот пође.” Пуне су значења за личност овог великог дародавца народа српског и речи које су уклесане с друге стране гроба:

„Ја желим да моје наредбе остану нетроњене док је српства у Србији. Остављам аманет ученим патриотима Србима, који ће одборници бивати, да ово очувају кроз сва времена, како ће народ српски највише користити имати.”

Речи су узете из Коларчева тестамена којим је основан један фонд за књижевност, други за универзитет.

„Благословен Господ Бог наш.” ветар доноси речи молитве са суседног гроба као и дим тамјана из кадионице. Благо народу док има и оваквих људи који о њему и после смрти мисле. Мирна мора бити Коларчева душа на оном свету.

Преко пута Коларчева гроба гроб великог југословенског војсковође из последњих ратова за Слободу и Јединство — Живојина Мишића (1855—1921). Гроб је од сивог мермера с војводином бистом у бронзи. Поред њега у стојећем ставу „Победа” с палмовом границом у руци. На дан мртвих жалосна врба која уза њ расте, као мати самохрано дете косом, прекривала га је својим још увек зеленим, нежно савитљивим гранама. Недалеко овог гроба, гроб је великог државника Лазе Пачу (1853—1915), а мало даље гроб генерала Павла Јуришића-Штрума (1848—1932), Милорада Драшковића (1875—1921) с великим анђелом, уметничко дело ак. вајара Томе Росандића.

Маколико дуга била шетња по гробљу, она не умара. Гробље је сваком приступачна књига пуна емоција из које се чита прошлост народа, она говори јасно и отворено о толико људских јада којима је на земљи било кад и било под којим условима тешко наћи лека. У овом истом делу гробља, али на месту где се већ гробље згушћава, налази се споменик у облику пирамиде. Сив. То је спомен-гроб јединца сина великог писца Београда, погинула за славу и част отаџбине у Светском рату. Киплинг је заволео Француску, јер му је син

пао за слободу на њеним пољанама. Свом болу он је нашао уметнички израз у својој ратној поезији, нарочито поеми „The Children”, а још пре тога у тајанственој, пуној бола причи „They” у којој је поводом смрти своје мале ћерчице описао родитеље који узалуд ослушкују корак и глас своје деце, који више никад не ће чути. У супротности с овим, истина дубоким и потресним начином изражавања родитељске боли, чини нам се још потреснији суздржљиви начин нашег књижевника. Сав његов бол сажет је и скривен у дубоко дирљивим речима уклесаним на овом споменику: „Кућа Бранислава Нушића”... Врата су била широм растворена. Унутра цвеће, свилене траке, ваза с младићевом сликом... Виз-а-ви овог гроба налази се скроман, али пун неког нарочитог штимунга гроб Стевана Мокрањца. Споменик је из сивог камена са скромним, али укуским рељефом дечака који свира. Враћајући се натраг главном алејом овог дела гробља долази се до гроба генерала Михајла В. Ковачевића, који је 5-X-1925 године погинуо у Штипу. Једна близу друге налазе се овде и две капелице. У првој је сахрањен Коста Н. Христић — 30-IV-1852 — 6-III-1924. Испод његовог имена пише: бив. министар и краљевски посланик — „Стари Београђанин”. У истој је капелици сахрањена и Лепосава К. Христић (11-I-1864—24-XII-1924). Мало даље налази се капелица Велимира Михајила Теодоровића (8V-1849—31-I-1898), такођер великог добротвора свог народа.

Много је још гробова на овом месту, који значе врло много, јер у њима почивају смртни остаци оних који су оставили светло име међу људима. Тешко се растати с њима, нарочито у овакве дане. Варош, која с ове стране окружује гробље, тако се уско над њим надавила да се поред свег великог броја гробова осећа живот, његово пулсирање, његов ритам.

Нови део гробља протеже се тамо даље од споменика Браниоцима Београда и уз дунавску падину. Идући главном уздужном, а затим главном попречном алејом (рачунајући од улаза) долази се до једног великог споменика поред ког ће једва ко проћи а да се не заустави, који изненађује и својим димензијама и црним мермером из ког је исклесан. На постољу бронзана биста једне девојчице, поред ње у природној величини фигура анђела, виле која стоји, а у мермеру уклесане речи: „Мара” и година дечјег рођења и смрти: „1917—1924”. Дакле, јадно дете живело је свега седам година. Отишло је са земље чисто као анђео. Ова вила што поред њега стоји, место да му је у животу разигравала нежну и упечатителну машту, она му прича на небу, далеко од земље и света и оних којима је његов одлазак задао толико бола. На другој страни гроба пише: „Својој премилој Мари мама и папе”, а испод тога, сасвим при дну, име родитеља. Пред оваквим гробом као да се инспирисао романтични руски песник Лер-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

МОНТОВ у песми која претставља обавезну етапу у учењу руског језика: „По небу полуночи ангел летјел и тихују пресењ он прел... Он душу маладују в објацјах нос...” Идући



Једна алеја на Новом гробљу, лево споменик војводи Путнику

даље поред овог гроба улази се у онај део који се протеже уз дунавску падину. Али пре нег се пође овим путем мора се зауставити на породичном гробу Јована Илијића, Матије Бана и Стеве Тодоровића. Испод бисте најстаријег песниковог сина, Драгутина Илијића, уклесани су лепо стихови:

„Зао удес рушио ми снове,
Ја упорно зидао сам нове.”

Песник М. Бан и ак. сликар С. Тодоровић почивају у истом гробу. Две лепе фигуре ак. скулптора Палавичинија — Поезија и Сликаство — привлаче поглед финоћом својих облика и сетом која се тако уметнички изражује на њиховом лицу. Оба су гроба на овој страни, али ближе према цркви.

*

Онај део београдског гробља који се протеже иза споменика Бранилаца Београда, у ком превлађују гробови сиромашнијег света, у ком још има доста места за нове мртве, — нема скоро ништа заједничко с оним делом гробља о коме смо малопре говорили. Неизграђено, сиромашно, са брезама, липама, врбама, продужујући се у београдску кампању роману, београдску равницу према Лаудановом шанцу — овај део гробља има једну доминантну ноту која се може назвати: осамљеност, туга, носталгијичност — потенцирани до највишег степена. Туга, носталгија, осамљеност, који скоро прелазе у очајање. Све је тамо прошло, све је свршено. Човек нема зашто да се „прихвати”. Овде је смрт сасвим „откинута од живота”... Исто тако и онај део београдског гробља који се протеже уз Дунав и који следи ток Дунава нема с оним делом на предњем плану ништа заједничко. Он је од њега још строже одељен. У густом гају младих белих бреза, оивичено на хоризонту, место сли-

ком града, сивом широком траком наше дивне реке —, овде је београдско гробље у једном сетном молу сасвим личног карактера далеко од сваког упоређења са било којим гробљем села или градова и свег осталог што на београдском гробљу постоји. До јуче у главном празан простор, земља је данас и овде већ посејана гробовима, који се као болнички кревети, чисти и бели, једнообразни протежу један уз другога у штедљивим, али не шкртим размацима. Црна земља међу гробовима показује се овде сваки дан, јер гробље ово још није засићено, још има на њему места за нове дошљаке. Кад се стоји или седи на клупици поред било ког гроба, видиш реку како тече: панта реј (панта реј) све тече, све пролази... Дим фабрика уз Дунав диже се у вис. Међу њима доминирају димњаци електричне централе. Слика која стално привлачи наше уметнике. За гробље ова дивна река, живот који ове фабрике симболишу, чини да је овај део београдског гробља сличан неком посебном парку. Мир је овде мртвима осигуран, али није одвећ самотан. Кроз елементарне реке и ову манифестацију људске активности на земљи, одржала се веза са животом, али дискретна, ненаметљива. И животу и гробљу остављено је сваком своје, и опет су хармонично везани.

Улазећи на дан мртвих о. г. у овај део гробља, већ издалека корак зауставља јадиковка. Мајка, сиромашна сељанка, плаче на гробу свог детета. Плаче и нариче на сав глас ређајући све особине оног ког јој је земља одузела. Једно дете поред ње црвених очију од плача са раширеним зеницама у којима се одражује страх, збуњеност, чуђење од онога што гледа, чује и види, вуче мајку, али је немоћно да је поврати из њеног транс туге и бола. Кукњава ове сироте доминира. Мало даље грађанка у дубокој црини увијена у густу вео моли се Богу, још даље неколико деце седи на гробу на ком нема ни крста, прљавим ручицама нешто једу, задиркују се, набацују песком и остацима јела без преставе о дану и месту. Кад ветар дуне у другом правцу, нарицање се не чује. Уопште ветру је овај дан била додељена велика улога! Што му је снага већа то више листића откида. Стотинама, хиљадама носи их по зраку и сеје као свој дар једнако штедро по свим гробовима. Подједнако се зауставља и код богатих и код сиромашних. Ево, она тако жељкована и прежељкивана једнакост где је!... Слика је у естетском погледу величанствена и као из прича. Алеје воде десно и лево. Једна нова, дуга, која почиње скоро код зида, изгледа као да је стрелом означена. Отегла се дуга и уска, брезе је сенче. У њој влада нарочити мир. Грובה још нема. Само с десне стране ископане раке. Дубоке су неколико метара. Све до дна плодна црна земља. Ето то је последње... Из алеје пут скреће лево у најгорњи део гробља. И овде једна жена гласно

плаче и нариче. Сестра за братом. На коленима обилази гроб. Рукама се бије о груди. Тешки ударци мукло одјекују. На гробу седи остала родбина, одрасли, деца. Пред њима на простром бедном чаршаву: ракија, лицитерска срца, жито, печење, сир, грожђе. Полако разговарају и једу, деца немилосрдно бацају кости по суседним гробовима. Окупља се свет. Долазе и Цигани и просјаци са својим торбама, пију понуђену ракију и слушају нарицање, које је већ потпуно неартикулисано.

Споменика је овде мало, и сви су они скромни. Један међу њима изненађује. Не својим луксузом, не величином, већ класичном једноставношћу својих линија, благородством форме. На крсту, сасвим горе високо, пише старословенским словима: „*Бој јест љубов и истина!*“, а доле име покојника — Александар Лазаренко, 1876—1937. Излази пред очи ова сахрана. Скромна руска капела, певање хора, гомила људи око покојника, над катафалком безнадежни плач покојникове супруге, говори над раком многобројних покојникових пријатеља Срба и Руса. Како је тешко умрети далеко од отаџбине, па макар и у братској земљи. Срце оног који овде лежи било је велико руско и словенско срце. Сад је престало куцати за навек. Млада бреза засађена тик поред крста савила се и лако трепери својим младим лишћем које још није однела јесен...

*

Два велика споменика стоје на тремеђи београдског гробља. Споменик Браниоцима Београда на највишој тачци гробља и мало даље споменик руским ратницима. Данас се славила и двадесетогодишњица откад је измучена али победоносна српска војска после толико година борбе ушла у свој драги Београд. Костурница оних који су за њ пали била је данас отворена. Поред аналоја на ком је положена икона стоји висок сед војник и дрхтавом руком тражи где би положио новац, свој прилог; једна госпођа обилази урне док је дете које је прати сваки час нешто запитује. Поред улаза многобројне свеће запаљене горе и својом светлошћу у којој сагорева чађ фитиља осветљују улаз у овај тужни дом Славе и Љубави.

На руској костурници велики натпис: „Вјечнаја памјат Императору Николају II и 2,000.000 руских војнов Великој војни.“ Једна скромна руска књижевница која живи у Београду описала је са много осећања овај споменик. Две велике костурнице-споменици, једна поред друге, говоре о братству словенских народа, о њиховом јединству у трагичним и великим данима.

*

На вече се свет разишао. Остале су свеће и хризантеме и они који се ни онда кад је пао мрак нису могли отргнути од својих

драгих који почивају на овом месту. Њихове сенке су се кретале по гробљу губећи се у сенци крстова, бреза и липа, док су им се кораца губили у шуштању лишћа и тихој тужној песми јесењег ветра. Ова се иста слика овај дан поновила и на Земунском гробљу, где су такође многи драги знани и незнани гробови: песника Суботића, који је сав у сенци



Споменик Браниоцима Београда на Новом гробљу.

велике словенске липе засађене по његовој жељи; на гробу Ружице Радичевић, мајке песника Радичевића чији је гроб обновљен 1925 год. благодарећи пијетету тадашњег земунског градског већа и његовог претседника д-р Марковића; на гробу толико заслужног градског историка Виловског.

Она се поновила и на Топчидерском гробљу, које се тако отмено сместило на свом брегу, где пролазника поздравља гроб нашег јунака из 1848 г., војводе Книћанина, где се, поред црквице, задужбине Николе Спасића у у којој овај угледни београдски трговац почива, сместио гроб племенитог Швајцарца Д-р Рајса. Овде почива тело, срце на Кајмакчалану...

Исто је било и горе високо на брду где поред немачког војничког гробља почивају наши војници погинули у Светском рату.

Д-р Марија Илић-Агајов



За своју туду

— Записи из прошлих дана —

I

ПРВИ УТИСЦИ БЕОГРАДА

Фијууу... Трас! Зафијукала је прва граната и распрсла се тамо негде, око Милишићеве циглане.

Периферија Београда се мало зачудила и узрујала, али за кратко. Не тече тек онако јуначка крв по нашим жилама. Очеличили смо већ у ратовима. Нисмо дозволили да нас угњетавају ни кад смо били мањи, слабији.

Фијууу! Засвира и друга, али се не распрште.

— Свирај ти, Швабо, до миле воље, не пали то код нас! — потсмевају се дечаци.

И зачас пониче песма:

„Залуд, Швабо, сви топови твоји,
Кад се Србин од тебе не боји!”

Пролази тако дан за даном, а свет већ привикао на пуцњаву, само што се сад јутром дуже спава а ноћу воде разговори и посматрају аустриски рефлектори. Чим уђете у било коју кућу, пашће вам прво у очи велики завежљаји. Свако је спремио оно што му је најдрагоценије да буде при руци — за сваки случај.

Гранате непрестано засипају, али се ретко распрсквају. Деца то већ учила, па трче по пољима и траже где су пале. Мајке се љуте, опомињу, истуку понекад, али нико не схвата опасност баш озбиљно.

Тумарам и ја с братом по оближњој њиви у истом циљу. Одједном, фијукну нам преко главе а ваздух се осетно заталаса. Граната се зари у земљу, недалеко од нас. Претрнусмо и остасмо као укупани на месту. Али не би ништа.

— Подбацила, — вели брат, одахнувши.

— Знала сам то, — хвалим се ја, видећи да је опасност прошла.

— Правиш се важна, питао бих те да нас је разнела! — И добаци ми поглед пун потсмеха и сажалења.

Идемо тако ми, дечурлија, улицом и тек угледамо групу људи у грађанском оделу. Осмотримо их. Нису богаљи. Згледамо се зачас, па се, као на команду, захори:

— Уааа! Доле шкартови!

Знамо, ништа нам не смеју, јер су у очима грађанства као оужени. Зато се склањају испред нас што пре могу и већ сутрадан не појављују се без шајкаче на глави.

Увече тек настаје прави живот за нас, децу. Изнесу се душеци, сламарице, јастуци, и забере најбоље место, одакле се може посматрати игра рефлектора, па се ту простире и леже. Сви смо као једна велика породица. Од мушкараца само старци и деца. Остали су мобилисани. „Шкартове” не примамо у друштво а ни њихове породице. Они остају под својим кровом или у подруму. По околним брдима укупани су топови и они су наш највећи понос. Убеђени смо да је непријатељска артилерија дечја играчка према нашој.

Учимо и нове речи. Свако од нас труди се да што чешће употреби изразе као: „канонада”, „мобилизација”, „мораторијум”, „стратегиски разлози”. Разуме се да и ту дечаци воде прву реч.

Једно вече спремамо се ми да, по обичају, заузмемо „Чупићеву пољану” с које се пружа сјајан изглед на Земун и воду. Мој брат, Душко, упртио на раме ћебад а ја и мајка јастуке. Тек што изиђосмо из дворишта и упутисмо се према пољани, где је још само наше место остало празно, кад грону граната и са страховитим треском удари у оближњу циглану, начинивши крах. Затим друга, мало даље у њиву, па трећа и убрзо осуше као град.

— Напишаше нас, говоре старији. — Мораћемо, изгледа, променити место. —

— Нема од тога ништа. Ја не идем одавде док сасвим не загусти, — противи се чика Душан, стари ратник.

— Богме ни ми, — повлађују дечаци, трудећи се да не заостану у јунаштву.

Нема се куд. Кад неће деца, не могу ни старији. Уствари, свима је жао да се крећу с омиљене осматрачнице. И тако се, упркос опасности, остаје и даље.

Но оно што нису успеле да учине непријатељске гранате, учинила је јесен. Дани су још увек лепо и топли, али је ноћна свежина све осетнија. Не може се више остајати ноћу под ведрим небом, зато се скупљамо по ку-

ћама. Наизменце. Једног дана код нас, другог код неког од суседа и тако редом. Седи се без осветљења или се лампе утуле. Свако од нас зна да се те сићушне светиљке не виде с „пречанске” стране, али је некако присније овако, према треперавој светлости ватре или пригушене ноћне лампице. Говори се увек о победи наше војске, као о нечем сасвим поузданом, у шта је немогућно сумњати. Помиње се често деветстодванаеста и уз кафу препричавају разне анегдоте из оног времена.

Већ је половина новембра, Седељка је код чика Душана, суседа преко пута. Док старији воде бескрајне разговоре о рату, ми, млађи, свесрдно се отимамо око „кокица”, које је домаћинова снаха за нас припремила. Усред најбољег расположења удар једне гранате потресе кућу из темеља. Остале, као да су чекале само на тај знак, загрмеше са свих страна.

— Охо! Пази ти Швабе како се разуларио, — рече неко.

— А, знамо ми већ ту његову „стратегију”, — смешка се иронично газда Јова, ћурчија. Припуца мало, колико да растера страх официрима, а после — „Гуте нахт” — до сутра.

Али, изгледа, да непријатељ не мисли тако. Гранате грувају све јаче. Ускоро почеше и наши одговарати те се око нас створи ватрени круг. Видимо да више нема шале. Почињу се већ и околне куће рушити, што од граната, што од потреса. Настаде саветовање, шта да се ради.

— У подруме! — предлаже један.

— Никако! Може нас затрпати, — буне се остали.

На крају се ипак сложише да се склонимо у једну од напуштених циглана, на миријевском путу.

Журно купимо најпотребније и крећемо. Прилична четица. Сви натоварени пртљагом, па нам се ни уши не виде. Палба учестала и с једне и с друге стране. Убрзавамо кораке. Још мало па ћемо бити на месту. Гранате само косе око нас, али ми не малаксавамо. Чак ни узвика нема. Ћути се и корача журно. Мајке покаткад застану и гоне децу да иду брже.

Најзад стижемо. Пред нама опустела Брунцлихова циглана. Улазимо и размештамо се. Свако гледа за себе место ближе вратима. Злу не требало. Топови грме све јаче. Почињемо се озбиљно бринути, јер су наши нешто заћутали.

Уз нас се прибио и Бранко, брат од тетке. Њему је најгоре. Прешао је овамо пред сам рат и понудио своје услуге Министарству војном, као стручњак за бежичну телеграфију. Чекао је да се сврше још неке формалности па да буде примљен као добровољац у нашу војску. Ако би пао Аустријанцима у руке, знало се — куршум му не гине. Зато је узрујанији од осталих. Непрестано погледа према нашим топовима и очекује да угледа светлост палбе кроз ноћ. Али узалуд. Наши не одговарају на непријатељево изазивање. Питамо се шта то

може да значи и нагађамо којешта. Тако нам пролази ноћ у узбуђењу.

Чим мало одјутри, Бранко се обрати мајци:

— Да бежимо, ујна?

— Не знам ни сама, — одврати му она неодлучно. — Држим, биће објављено ако дође до повлачења.

— Ја не смем дуже остати, а вас како Бог учи, — промрмља натмурено.

— Па добро, Бранко, да пођемо и ми, — пристаде мајка. — Као ми је оставити кућу и ствари, али, живот је пречи.

И тако смо пошли...

Завежљаји осташе код неких познаника, само што понесмо ћебад и мало хлеба.

После бескрајног пешачења преко њива и пречица, избисмо на Бањицу. Ту се тек јасно видело да се наши повлаче. Кад стигосмо до Торлака, последњи одреди војника били су већ далеко.

Бранко на врхунцу очајања, видевши да ми не можемо држати корак с њим, јер смо готово падали од умора, махну нам само руком у знак опроштаја и стаде трчати правцем у коме је ишчезла војска. Било је тако тужно гледати беспомоћно за њим. Хоће ли успети да стигне наше?

Застадосмо да мало одахнемо. Ма колика да је била жеља за спасавањем, није се могло даље корачати. Ниједно није било навикнуто на толико пешачење по рђавом путу. Мени искочили пликови на табанима, па ми се чини као да газим по жеравици. Мајка сасвим посустала, а и Душко, само он то никако неће да призна. Непрестано нас прекореваша што нисмо издржале још мало; можда су се наши ипак могли стићи!

Поред самог пута шћућурила се мала сеоска крчма с грубо тесаним вратима и неједнаким прозорима, прљава, склона паду. Како нам је сад добродошла, јер се ваља одморити и поткрепити! Толико пешачења, а од вечери нисмо ништа јели.

У крчми мноштво Београђана. Пошли па посустали као и ми. Поседесмо с њима, тешећи се међусобно и верујући, непрестано, да ће се наши вратити. Уместо тога, око подне стигосе гласови да су Аустријанци прешли.

Похитасмо натраг, поражени овом вешћу. Чекало нас је још једно немилостиво изненађење. Маса света враћала се кућама. Пресрела их, веле, непријатељска извидница. Забринусмо се за Бранка. Шта ће бити с њим, ако не успе да измакне? Но треба имати на уму да је он снажнији и бржи него жене и деца. Стићи ће, свакако. То нам је утеха.

Са страхом смо се приближавали кући, ударајући попречним излоканим путевима и кријући се од извидница. Већ је настао сутон кад стигосмо. Све је било онако како смо оставили. Гледајући рушевине, околне, били смо срећни што нам је остао бар кров над главом.

Од познатих ни где живе душе. Дворишта пуста, прозори застрти. Само сусед, Немац,

гледа нас са свог прозора, смешкајући се злурадо. Можда се љути што смо желели да избегнемо испред његових земљака?

ТРИНАЕСТ ДАНА ПОД НЕПРИЈАТЕЉЕМ

Поноћ је увелико била поевалила, кад неко опрезно закуца на прозор. Мајка помаче мало засторе и погледа напоље. Запрепасти се кад познаде Бранка. Тетурајући ушао је у кућу и срушио се на прву столицу, исцрпен, очајан. Није успео да измакне. Пресекали су му пут, те се морао вратити.

Изјутра је Београд био преплављен плавим аустријским униформама.

Настали су тешки дани неизвесности и велике душевне потиштености. Ниоткуд се није дало сазнати, докле су наши отступили. Додуше, сусед, Немац, тводио је да су његови сународници заузели већ целу Србију, али вестима из тако „поузданих извора“ нисмо прилавали никакву пажњу. Знали смо да се наши морају вратити, само кад?

Непријатељски жандарми почеше залазити по кућама и прибирати мушкарце за интернирање. Није се имало никаквих обзира, старци, деца, свеједно. „Шкартови“ се дадоше на посао. Насташе потказивања за награду или из освете. Нису много испитивали. Свака доштава се уважавала. За незгодну реч — интернирање, за налазак оружја или какав испад према цесаоској војсци — вешала. Ништа зато ако је злочин измишљен. Један Србин мање, зар је и о том воедно водити рачуна.

У нас се затекла пушка покојног оца и Бранков револвер. Жао нам да их уништимо, а опасно да оставимо. Зато ноћу ископасмо „ров“. По дну овеће јаме разастоесмо сламу и чом обависмо ооужје, затим покоисмо земљом. Изнад „рова“ поклопац од дасака прикрисмо затрављеним бусењем, да се не поимети улаз. Између пода и поклопца било је довољно простора за све нас, да се склонимо у случају потребе.

Једно јутро учини нам се да из даљине чујемо глас налик на потмулу гомљавину. Долази ли то од топовске палбе? Сталосмо ослушкивати, надајући се и страхоујући од обмане у исто воеме. Сутрадан се већ могло одођеће није тводити да се то чују топови. Дванаестог дана смо почели разазнавати и оне хитце који нису потипали од непоијатељске артилериие.

— Наши су, значи, у близини, — сашаптавало се са суселима.

— Даће Бог, прославићемо Светог Андреју опет заједно! — рече неко.

Тргосмо се на те речи. Заиста, сметнуло се с ума да је на прагу слава нашег Коаља. Па зар да је не прослави у Београду? И све се очи одједном напунише сузама. Знало се да Београд не може пасти још те ноћи, иако је то била највећа жеља свију нас. Но, опет, тешки смо се сазнањем да Соби сигурно напредују. То се, уосталом, могло закључити и по ујурбаном кретању непријатеља.

Мноштво коморџиских кола закрчило околна поља, а официри, бесни због тромог кретања, облећу око њих као обезглављени, псују, гоне. Али као уинат, кола се морају сваки час заустављати да би се поправио изненадан квар или заменио напречац осакаћени коњ. Тераоци кола све сами Сремци и Банаћани, па им се не жури много преко воде. Без обзира на вику и претње старешина, везују полако коњима репове, припаљују дуван, крсте се.

Ми се склонили иза застора на прозору и радосни посматрамо овај приказ. Чисто бисмо загрлили све те људе. Желимо из свег срца да остану, но опет, бојимо се да скупо не плате своје оклевање. Зна се, за издају — кратак поступак. И они су свесни тога, а опет, једна су крв с нама. Тешко је борити се против брата.

Тако нам прође цео тај дан. Мало помало нестајало је оне утучености у којој смо догле живели.

Освану и тридесети новембар, мутнији и туробнији но остали дани. На домаку Београда водила се огорчена борба. Непријатељски топови могли су бити удаљени највише два километра од нас. Већ смо имали тако извешано ухо, да нам ово није било тешко одредити.

Улицама се разлетели „хусари“, носећи, вероватно, последње заповести својих претпостављених. Патроле учестале, мада се нигде не опажа ништа сумњиво. Грађанство се повукло у своје домове и, иза закључаних врата, нестрпљиво ишчекује нове догађаје.

Тога дана из опрезности нисмо никуд излазили. Доручковали смо шта се нашло. Од јутра нас све притисла нека необјашњива стрепња. Узнемирени смо и трзали се на сваки шум. Бранко нарочито, као да предосећа несрећу, али се добро чува да поведе реч о томе. Понекад само устане и, кроз отшкринута врата, умирује пса који завија на прагу.

Тек што завршисмо доручак, кад неко громко затресе капију. Бранко скочи као опарен, погледа у нас, премери зачас све кутове у кући па, не нашавши нигде погодне склониште, појури „рову“. Али, било је већ доцкан. Жандарми су развалили капију и упали у двориште. Било их је шест. Све „перушкари“; понос Аустрије а страх и трепет народа. Један остаде да чува улаз, остали склепташе Бранка и увукоше га у кућу. Најстарији почину, подофицир, држао је пушку „на готовос“ и мерио нас мрко. Погледах у Бранка. Био је врло блед, али се држао јуначки. Мајка, међутим, као да није схватала сву тежину положаја, питала их је зачуђено шта траже код нас. Није било одговора, само је „старешина“ зашкрипао зубима и опсовао „Бога српског“.

Настаде преметачина. Испретураше сав намештај, исекоше душеке, расуше перје из јастука, натераше нас чак да отворимо велики зидни сат, али не нађоше ништа сумњиво. Дође ред и на Бранков куфер. Био је закључан.

Потегаше бајонете да га исеку. Душко се сети да је видео кључеве на орману и пође да их донесе. Један жандарм притрча, узвикну бесно и, задржавши га бајонетом, раскрвави га по руци.

— Седиш ту, свиња српска, ја сад пуцам! — издра се на њега.

Душко га погледа запрепашћено па се скупи без речи у један угао. Мајка пребледе. Скамени се. Покуша нешто да каже, али глас јој одрече послушност. Бранку заигра јабучица. намршти се, стиште песнице, но, бојећи се да нам не учине веће зло, савлада се и оћута.

Завршише претрес, очигледно озлојеђени због узалудног труда. Наредише и мајци да се спреми. Она их погледа као изгубљена и обори главу да сакрије од нас сузе очајања.

Кретоше. Ми ни гласа да пустимо. Грла нам се стисла од страха и жалости, само очи разрогачене, избеумљене, казују више од сваког говора.

На самом излазу осврте се подофицир још једном и, омекшан мало сликом очаја коју је угледао за собом, рече мајци да нам остави нешто новца, ако има. Бранко се тек тада прену, претури џепове и даде нам, безмало, све што је имао код себе.

Кад се за њима залупи разваљена капија, ударисмо ја и брат у плач. Напуштени и без заштите остали смо у опустелој кући.

Не знам колико смо провели тако уплакани и чврсто загрљени, али биће да је подне већ давно било превалило. Кроз мале вратнице, које су нас везивале са суседним вртом, прокрала нас сусетка и повела нас к себи. Убрзо су код ње били окупљени сви који су сазнали за нашу несрећу. Миловали су нас и решили, говорећи да ће се наши брзо вратити, али се јасно осећало да ни сами не верују у своје речи. Изнесоше јела пред нас, али на све молбе ни ја ни брат не могосмо ништа окусити. Страшна јутрошња слика није нам излазила из главе. Непрестано смо западали из немог очајања у грчевит плач. И нико нас није могао утешити.

Тако дочекасмо вече. Што је време даље одмицало, све је мање било наде да ћемо понова угледати живе оне који су нам били најближи и једини заштитници. Могло је бити око седам часова, кад зачусмо тихо дозивање споља. Провирисмо са страхом, који се одмах претвори у безграничну радост, јер познадосмо мајку.

— Мама... мила наша мамице! — јецали смо и грлили је, једва верујући да је опет с нама.

Ту ноћ проводосмо у „рову”, јер из страха од поновне потере не смедосмо ући у кућу.

Топови су тутњали све јаче и учестаније, а ми, као уз најлепшу музику, пажљиво смо пратили оно што нам је мајка причала о свом необичном спасењу.

Окружени шесторицом стражара, као нај-

окорелији злочинци, били су спроведени, она и Бранко, у дворску зграду. Прошли су кроз многе канцеларије, саслушавани на брзину више пута, али никако да сазнају због чега их оптужују. Свуда су дочекивани псовкама и најгрубљим погрдама, а нарочито се често чуо узвик: „Проклете комитације!” Видело се да од њих највише зазиру. Напослетку, Бранко је уведен у канцеларију где су се изрицале пресуде. Брзо је било готово. Интернирвали су га за Сремску Митровицу, његово место рођења, где ће му судити преки суд. Затим је и мајци прочитана пресуда. Она је гласила: „Због злочина бацања бомби на К. у К. војску — смрт вешањем!”

Пресуда се имала извршити у Земуну сутрадан изјутра, јер је повлачење било у јеку.

Мајка се забезекнула. Узалуд је уверавала да никад у животу није ни видела бомбу. Нико се није освртао на то.

После је понова спроведена до коњичке касарне и ту, у дворишту, уврштена у ред оних који су били спремни за пребацивање у Земун.

Било је ту јадника сасвим лако одевених, онако како су из кућа извучени. Сами старци и недорасли младићи. Једног чичицу дотерали с тепсијом тек испеченог хлеба. Ухватили га на улици и дотерали онамо. У целом транспорту мајка је била једина жена. Зато су према њој показивали највише сажаљења. Неко је посаветова да се обоати официру који баш обилазаше транспорт. Говорило се за њега да је добар човек. Мајка се већ престала надати да је ма ко може избавити смрти, зато не хтеде молити већ само гласно зајеца, сетивши се нас. Официр је чуо да то плаче нека жена и одмах се упутио према њој. Очигледно потресен, упитао је чистим српским језиком:

— Зашто плачете, госпођо?

Објаснила му је да се нашла ту, без икакве своје кривице и да је очајна због деце која су остала код куће, а немају никога сем ње.

Осврнуо се хитро десно и лево, а затим тихо дошануо:

— Идите кући, само што брже, не говорите ником ко вас је пустио!

Било јој је јасно да се намерила на Србина, иако у непријатељској униформи.

Како се мрак већ спуштао, успела је да без сметње приспе кући. Бранка су, међутим, отерали и о њему нисмо могли ништа дознати.

Сутрадан су дошли наши.

— — — — —
После неког времена упутиле су наше власти позив грађанству да пријави сваког оног ко је вршио шпијунажу за рачун непријатеља, потказивао грађане, пљачкао напуштене домове и т. сл.

Наш стари сусед, чика Душан, поднео је тужбу против Немца Фране Н. због лажне доставе непријатељу, против нас. У тужби је

навео да је из свог дворишта видео Фрању кад је довео непријатељске жандарме до наше куће и ту се с њима срдечно опростио. Одмах су позвали и саслушали мајку и ми смо тек тада дознали ко нас је потказао.

На дан католичког Божића интерниран је Фрања у Крушевац.

ИЗБЕГЛИШТВО

Навикавали смо се полако на ратну атмосферу и живели увек на опрези. И сад су завежљаји били спремни, сваког часа се морало мислити на одлазак.

Време је пролазило...

Дошла је јесен 1915.

Што се септембар више ближио крају, то се и Београд осетније празнио. Гранате су пустошиле и већ је мало било неоштећених зграда у Београду. Сваки тренутак носио је смрт, па су имућније породице гледале да се склоне изван домаћаја непријатељских топова. Ко је имао средстава хватао је за времена Швајцарску, или бар Француску. Кад се већ не може остати код куће, треба бити што даље од свега што потсећа на рат и опасност. О остављеном најбоље је не мислити. Главно да се спасе живот, а за остало, лако ће се.

А гранате су рушиле и палиле престоницу...

Још много раније склониле су се важније установе у унутрашњост. Мало помало, пресељавала се надлештва, јер је ваљало осигурати архиве од пожара, којих је сваким даном бивало све више. Ускоро је већ била реткост срести кога у улицама ближе центру.

Само периферија остала је до краја верна своје Београду. Она је сачињавала један засебан свет, неустрашив, упоран.

Ми смо још увек били у Београду, али је већ све било припремљено за одлазак. Овог пута се морало бежати испред непријатеља пошто-пото. Ствари веће вредности спаковали смо у једну повећу балу. Прелазак Аустријанаца очекивао се сваки час.

Мајка је журно клала живину, да бар то не оставимо непријатељу.

Одлазак је био утврђен за сутрадан.

Предвече осуше гранате. Стадоше падати свуда околу. Оближња поља просто преораше. Пронесе се глас да је једна жена погинула у свом дворишту у тренутку кад је пошла по воду. Сви смо познавали сиротицу и жалили је од свег срца, али јој нисмо могли одати последњу пошту, јер се морало мислити на себе. Сваког тренутка могла је граната погодити и нашу кућу. Сиви непријатељски авиоплани кружили су над нама као проклетници. Тражили су, изгледа, наше топове, укопане у близини.

Није се смело дуже оклевати с одласком, а нико није знао куд би ваљало кренути. Неколико сусетки с децом дотрчаше к нама, да се посаветују с мајком шта да чине. Најзад

одлучише да идемо некој познаници која је становала на Сави.

— Летеће нам гранате преко главе, — закључише промућуно.

По свему се види да смо били као ошамућени и да нико није умео хладно размишљати, иначе коме би пало на ум да иде на Саву. То је значило ићи мечки у јаму.

Уз хиљаду опасности провлачили смо се поред зграда, претрчавајући незаконљена места. И не само ми. Могало се све заостало грађанство Београда као обезглављено. И најнемогућнији предлози примани су без расуђивања; главно је било кретати се. Сваком се чинило да ће на другом месту бити мање опасно. Тако се догађало да, док смо ми јурили према Сави, они са Саве грабе према периферији.

Једва некако стигосмо. Нико се није зачудио нашем доласку, јер је већ било неколико жена с децом из нашег краја. Обрадоваше се кад нас видеше, јер се опасност лакше подноси кад нас је више. С времена на време врата су се отварала и унутра је упадао жандарм Спасоје, муж једне од присутних жена, да нам добади неколико утешних речи. Храбрио нас је да још неће бити прелаза, затим би опет трчао на дужност. Ускоро увидесмо какву смо лудост учинили долазећи овамо. Било је кудикамо опасније, јер су допирали и пушчани меци. Митраљеви су крљали злокобно а гранате стварале пожаре на све стране.

Непријатељи су морали уочити светлост наше лампе, јер нас ускоро поздравеше куршумима. Неколико их пробише прозор. Ми поскакасмо и побегосмо у кухињу, прибавши се уза зид. У идућем тренутку заузаше као осице. Изрешеташе зидове, избушише слике. Читав лом направише. Затим настаде кратка пауза. Душко се одважи и, не питајући никог, претрча у собу да угаси лампу. Један куршум проби му шешир. Нас издадоше ноге од страха, док он мирно, с правом детињом одважношћу, духну у лампу, затим се врати и скупи поред осталих, као да се ништа није догодило.

Поново заклокоташе митраљеви, па опет куршуми. Леп с трошне кућице стаде отпадати. У соби препуче један зид. Морало се напустити и ово склониште.

Онако у групи кретосмо према Теразијама. Већ смо били у улици Вука Караџића кад приметисмо да нам Душка нема. Мајка удари у кукњаву и дозивање. Повуче мене под скеле неке куће у изградњи, и, пошто ми је наредила да се не мичем одатле, пође натраг да га тражи. Остали продужише без нас. По скелама само добује куршум, као град. Београд се зажарио са свих страна, те се чини да ће изгорети до темеља. Атмосфера презасићена димом који штита за очи и тера на кашаљ. Чак и небо одблескује црвеном

светлошћу, као да се и оно упалило од јаре. Ухвати ме нека стравa од самоће у овако језовитој ноћи и, не могавши више издржати, потрчим и ја за мајком. Из далека угледах Душка. Окреће се на све стране и звера, не би ли нас где спазио. Викнух га и он нам притрча.

— Где си, дете, ако Бога знаш? — кори га мајка сва уплакана.

— Па зар не знате да смо заборавили пилиће, чуди се он. Вратио сам се да их узмем, само нисам знао у што бих маст изручио. То ме је највише задржало.

Уместо похвале добио је мало за уши, но опет, добро се извукао, јер смо морали журити да стигнемо друштво. Они су већ били прешли Кнез Михаилову улицу и погађали се, хоће ли продужити Македонском (Поенкареовом) или ће преко Теразија у Александрову. Кад ми стигосмо, већ су били споразумни да једни крену поред поште а други Теразијама, па да се састану код „Три листа”. Ми се придружисмо оној групи која је ишла преко Теразија. Отворене просторе прелазили смо трчећи и стигли до одређеног места без икаквих незгода. Међутим, друга група је претрпела приличан страх на свом путу. У тренутку кад су пролазили поред поште, зарила се једна граната на десетак метара од њих. Извукли су се без већих озледа, али су потресом били оборени на тле и мало повређени земљом и отпацама дрвене калдрме.

Журно смо грабили даље, остављајући објашњења за доцније. Овде је било мање опасно. Борба се сконцентрисала на доњи крај Београда, где су непријатељи припремали прелаз.

Успут смо погдекад сретали неког официра, који журним корацама хита према Сави. Улице пуне као изумрле, а иза сваког угла вреба смрт. На свим домовима спуштени тешки застори, а иза њих остављено све оно што се годинама с муком текло.

Као за неко чудо, прошли смо срећно кроз цео окршај тога дана. Сад је ваљало одлучити, где да проведемо остатак ноћи. Онако с „бошчама” у рукама, застадосмо на чистини поред малог парка лоптачког клуба „Мач”, да се договоримо.

— Кући не смемо, опасно је, рече г-ђа Жикић.

— Онда, да свратимо негде док не сване, предложи њена кћи.

Сетисмо се неких познаника у близини и кретосмо сви тамо. У оно време није било ништа чудно ни неприкладно, залупати неком ноћу на прозор. Ми, заостали, помагали смо се свесрдно кад затреба.

Све укућане затекосмо на ногама. Дочекаше нас боље но што би то учинили за време мира. Зачас су за децу спремљене постеље а за старије „слатко” и кафа. И тако смо ту остали до зоре.

Г-ђа Жикић је сву ноћ провела у великој бризи, како да се јави мужу, који је као официр био на служби. Једино би он, можда, могао наћи каква кола да нас одвезу до Раље, одакле је тек полазио воз.

Ипак се некако удесило и ми смо већ око 9 часова били у колима и јурили Топчидерским путем. Поред нас пошла је једино г-ђа Жикић с ћерком. Остали се још нису могли одлучити да напусте Београд и крену у непознато. Донекле их је храбрило и то, што се изјутра борба мало утишала, само су аероплани још увек кружили.

Широк и дуг Топчидерски друм био је закрчен коморџиским и избегличким колима. С непријатељске стране пазили су на кретање наших и чим би уочили већу групу, послали би нам по коју гранату, као свој поздрав. Кочијаши су немилосрдно шибали коње да што брже пређу опасну зону. Једна кола препуна избеглица, пројурише лудим трком поред нас. Неко у њима познаде породицу једног београдског апотекара. Није прошло ни пола часа откако су нас мимоишли, а до нас допре глас да је граната ударила посред кола и све их разнела. Јадници! Како нас је дубоко потресла њихова трагедија. Али се није имало кад дуго очајавати. Ко зна, можда и нас то исто чека кроз који тренутак, јер смо им баш на мети. Поред пута, десно и лево, леже мртви коњи и поломљена кола. Ја затворих очи пред тим призором, бојећи се да где не угледам и људске лешеве. Моји бодре кочијаша да тера брже. Он и сам жели, да прелети простор који непријатељ држи под нишаном, а и коњ, као да разуме, удвостручава брзину. Сви имамо исту мисао: „Само што даље од овог пакла!”

Док се измичемо, шака жандарма покушава да одржи Београд бар још један дан. Непријатељ све јаче наваљује. Шта ће бити с нама?

Око подне стигосмо у Раљу.

На станици ври. Избеглице, рањеници, војници. Све се то измешало и стопило у непрегледну лелујаву масу. Разгледамо. Рањеника доста. Већином лакши, ко у руку, ко у ногу. Превијени су на брзину и сад чекају да их воз понесе дубље у унутрашњост, где су смештене болнице.

Једва нађосмо мало места. Избеглице распрострле крпаре, џакове или већ шта је ко имао, и седећи чекају. Дугачке композиције теретних и војничких вагона спремне су да приме сав тај јад и очај. Сваког часа пристижу нове групе. Њима се одмах упућује вичито питање: „Јесу ли прешли?”

Одговори су тужни. Наши се још држе, али докле? Рањеници каткад стисну зубе и намрште се. Али ћуте. Јаука нема. Сви су погружени, јер предосећају велику трагедију која је на прагу. Нисмо више непознати људи што се срећу, пролазе један поред другог и

не осврћући се одлазе даље. Не! Сад смо само делови једног истог тела, једна мисао, једна душа. Свако од нас, почевши од тринаестогодишњег детета, па до старца из последње одбране, дао би живот не премишљајући се, кад би тим могао спасти свој поносни Београд. Али нажалост. Наше силе су ништавне према далеко бројнијем непријатељу. Скупи су сад животи. Да их је више можда би се удружени и могли одупрети најезди бесних. У сваког је лавовско срце, али која корист? Сувише су слабе наше снаге и исцрпљене скорим ратовима, а непријатељ се спремао полако и одавно. И, ето, сад се указала прилика да се прогута мала Србија.

Гледала сам град у коме сам се родила а који ће ускоро пасти у туђинске руке, очајне војнике који напуштају своје домове, остављајући их на милост непријатељу, бедну децу, прозеблу и неиспавану. Сад кад је, ма и за један тренутак, престала борба за живот указала ми се сва страхота и значај отступања. Нешто опорно и болно стезало ми је грло. Упињала сам се да останем мирна, али ми се и против воље мутило пред очима. Савлађујући сузе окретох главу на другу страну, да ко из нашег друштва не примети моју малодушност. Знала сам да ћу зајецати гласно ако ме ма шта запитају, а стидела бих се страшно да приредим сцену пред толиким светом. А шта би ми тек Душко на то рекао? Извесно, да немам достојанства у болу; и имао би право. Да бих разагнала мучно осећање, стадох разгледати око себе. Би ми врло непријатно кад уочих како ме један војник нетремице гледа. Из његових плавих очију засија приметно саучешће, но, учини ми се, саучешће оне врсте какво се осећа према неразумној деци.

Одувек сам имала једну ману, да поцрвеним за сваку ситуацију. То ме је врло често доводило у неприлику, али се није дало искоренити. Колико пута сам била набеђена да сам начела теглу са „слатким” или узабрала зелену крушку, само зато што сам се на мајчино питање узрујала и поцрвенела, док се Душко, прави кривац, правдао сасвим мирно и упорно одбијао од себе сваку помисао о томе. Овог пута била сам љута на себе што сам дозволила да баш војник види моје сузе, јер ме је то морало понизити у његовим очима. Но он је то, изгледа, схватио на свој начин, јер му се израз лица нагло измени. Саучешће се претвори у лако изненађење а затим у осмех. Светле топле искрице севнуше му из очију а поглед постаде тако чудан, да ја поново поцрвенех и окретох главу. То је било први пут да ме неко тако гледа. Осећала сам се толико нелагодно, да бих најрадије утекла далеко одатле. Али куда смем? Сви моји су ту на окупу, а ја не смем од њих, јер бих се изгубила.

Ускоро нам дадоше знак да се пењемо у вагоне. Настаде прави јуриш. Требало је

бити исувише снажан, па се прогурати до улаза. Свако стрепи да не остане, јер се види да за све неће бити места, а идући воз полази тек око поноћи. Па ни то није сигурно. За пењање сасвим незгодно. Високо а степеница нема. Они иза нас наваљују у жељи да се пробију у прве редове. Једва се приближисмо једном фургону. Али, ваља се попети. Настаде борба леђима и лактовима. Као и увек, места ће добити они најјачи. Одједном осетих како ме неко подиже са земље. Зачас се нађох у вагону. За мном мајка и цео наш пртљак. Душко ускочи сам и прихвати друге. Тек онда стигох да погледам ко нам је помогао. Био је то онај исти војник, који ме је малочас онако упорно посматрао. Ушао је у исти вагон и придружио нам се.

Прострли смо ћебе и поседали на под, јер није било никаквих седишта. Одмах се заподео жив разговор. Благодаревши услузи коју нам је учинио, плави младић био је најсрдачније примљен у наше друштво. Душко се нарочито радовао новом сапутнику. Радознало га је испитивао о свему. За мање од пола часа сазнао је већ: да се зове Рајко, да је рођен у Шумадији, иначе београдски ђак; да је отскоро обавезник а до пре кратког времена био добровољац, да је већ учествовао у борбама и још много шта. Са своје стране, Душко му је дао сва могућна обавештења о нама, не примећујући да га овај на то наводи.

Ја скоро нисам ни суделовала у разговору, јер на мене нису уопште ни обраћали пажњу. Била сам сасвим увређена, нарочито на младог војника, који је све своје речи упућивао мајци, брату, па и обема госпођама из нашег друштва, а мене баш ни да погледа.

— Дозвољавате ли да седнем до вас, госпођице, ова жена ће ме угњавити својим џаковима, обрати ми се нека девојчица мога узраста.

— Зашто да не, биће довољно места за нас обе, — одговорих јој што сам могла љубазније и одмах заподенух разговор с њом. Зарадовах се кад приметих лако мрштење обрва код новог познаника.

После друге станице стадоше се отварати торбе и завежљаји и помаљати разна јела. Мајка се тек сад опомену да је, одузев у љутини од Душка оно што је био понео, носила сама до познаника код којих смо преноћили, и у јутрошњој журби тамо заборавила. Г-ђа Жикић, исто тако, није раније мислила на то, но кад јој се мали унук расплака, стаде се вајкати и саветовати с ћерком, шта да чине. Млади војник понуди свој тајин, друго ништа није имао. С победничким осмехом на лицу извуче Душко из корпе пржене пилиће и потсмехну нам се:

— Хоћете ли ме и сад повући за уши? Требало би да ја и Жикица све сами поједемо, а ви како знате, кад сте тако заборавни.

Ипак је, исекавши спретно на комаде, по-
www.служи све редом. За чудо, док су сви остали
гладни, мени се ништа не једе, али опет узех
свој део да се спасем досадних објашњавања.
Воз је полако одмицао.

Откад знам за себе, највећа ми је жеља
била да што више пропутујем. Нисам се на-
дала да ће њено остварење почети у оваким
приликама. Сама себи личим на оно дете које
је уместо мерице дуката добило главу као ме-
рицу. Ето, сад идемо а ни сами не знамо куда.
Пошли смо сасвим у маглу. Нико не зна где
ће се зауставити. Мајка, додуше, има намеру
да оде до „Управе фондова“ да би подигла
уложени новац, но зар би се то могло узети
као циљ овога пута?

Продужујем разговор с девојчицом поред
себе. Она је врло приступачна и мила. Иако
изгледа сасвим млада, ученица је Учитељске
школе. Већ је и заљубљена у неког колегу
који тек што је завршио школовање. Сад брине
за њега, јер се налази у војсци. Истина, он
и не слуги ништа о њеној великој љубави, али
то није важно. Много је важније што се он
радо занимао с њеним другарицама док њу,
изгледа, није ни примећивао. Често је пла-
кала због тога, јер се осећала потпуно за-
остављена.

Њена исповест произвела је на мене чу-
дан утисак. Зар она, овако млада и сићу-
шна, по изгледу више дете но ја, па да је
већ заљубљена? И зашто ће јој то? Но
опет, морам да је жалим. Тако мила и добра
а ипак заостављена. Мора да је тешко под-
носити овако што. И ја у тај мах осетих
да ми ово осећање није сасвим непознато.

Наставих размишљања. Требало би на не-
ки начин помоћи девојци, али како? Кад
бих познавала тог учитеља, рекла бих му све
и он би је одмах заволео. Овако, мора се
чекати. Можда ће се још некад срести с њим.
Главна да сад не виђа друге девојке, а кад
се заврши рат, удесићемо некако. У сваком
случају, била сам дирнута њеним поверењем
и свесрдно настојала да је утешим.

— А ви сте, изгледа, у разговору заборавили на свој ручак, — ослови ме први пут нови познаник.

— Нисам научила да једем тако рано, али
ћу зато сад слађе ручати, — одговорих хладно,
док осетих како ми удара крв у лице.

— Не бих рекао да сте и сад огладнели,
— рече смећећи се.

— Варате се, врло сам гладна, — одвратих осорно и заинат почех јести иако ми се никако није јело.

Предвече се воз заустави на јагодинској станици. Саопштише нам да не можемо даље, јер су вагони потребни за превоз војске.

Стадосмо се спремати за силазак. Унапред сам одлучила да се врло хладно опростим с неваспитаним господином, који се једва опоменуо да и ја постојим у друштву. Али

та жеља остаде ми неиспуњена. Он је већ узео своје ствари и скочио из воза. Дочекивао је и помагао у силазу свима из нашега друштва. Једино ја не хтедох прихватити његову руку, већ искочих сама.

— Зашто? — упита.

Слегох раменима и, остављајући га без одговора, пожурих за својима.

— Зар ви не рекосте да путујете до Гуприје? — обрати му се мајка.

— Треба овде да свршим неки посао, а вечерас ћу пешице отићи, није далеко, — одговори.

Г-ђа Жикић се обрадовала тој вести, јер су и они хтели да продуже тамо, код неких пријатеља, а њена кћи се плашила непознатих путева. Договорилише се да путују заједно.

Остависмо Душка да чува ствари у једном хотелу а ми пођосмо да потражимо стан. Затекосмо варош препуну избеглица и све већ заузето. Паде нам у очи да има веома много Чеха. То су аустријски поданици које је рат затекао на нашој територији, па нису желели да се врате, већ остали с нама. Сви су били запослени, већином у Косовљаниновој пивари. Случајно међу њима наиђосмо на неке познанике из Београда и они нас љубазно позваше да с њима поделимо стан, док не нађемо нешто боље. Били су срећни што нам могу вратити услуге које смо им некад чинили.

Задовољни што смо пребринули бригу о стану, вратисмо се у хотел, где су нас очекивале познанице из Београда. Ускоро дође и наш сапутник, те смо о вечери опет били сви на окупу. Само овог пута понашао се према мени на сасвим други начин, него за време војње. Док су се остали препирали око тога кад ће се завршити рат, он је непрестано са мном разговарао. Занимало га је шта сам одлучила да студирам после завршене гимназије. Рекох да ме музика највише привлачи, што он одмах одобри. Утом нас понова увукоше у општи разговор, но њему то, како изгледа, не би право. Још кад ме иза свога стола угледа Зора, мала познаница из воза, и прикључи ми се за неколико тренутака, не могаде прикрити своју зловољу.

После вечере пођосмо да донекле испратимо своје Београђане. Душко је трчао испред нас с малим Жиком на леђима, што је овом правилно неописано задовољство. Старији су били заузети својим бригама и претресали све што се на расанку чинило важно. Ја и Рајко (сад сам му знала име), обретосмо се некако сами иза осталих.

Шетња је била изванредно пријатна, ваздух топао и пун мириса пољске траве, небо чисто са безброј звезда. Можда је и над Београдом била исто овако лепа ноћ, али ко би тамо имао времена да и на то мисли. Уместо мириса свежине удисали смо мирис барута,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

уместо звезда гледали пожаре и туђинске рефлекторе. А како је живот уствари леп! И колика разлика ако се праве упоређења.

Ја и Рајко смо се брзо спријатељили. Било ми је необично мило што ми се дала прилика да поправим утисак који је могао стећи о мојој храбрости. Кад сам испричала како смо ја и Душко трчали за гранатама по пољу, згрануо се и посаветовао сасвим озбиљно да то више не чинимо. Изложио ми је многе случајеве у којима је народ пострадао због сличне неопрезности. Говорећи о томе, узео ми је руку и једним наглим покретом принео је уснама.

Погледах га изненађена. Било ми је чудно зашто он мени љуби руку. Објаснио је да то чини из поштовања према мојој храбрости. То је рекао смећећи се необично и запитао колико ми је година. Кад сам рекла да ћу кроз три месеца напунити петнаест, запрепастио се.

— Држао сам да вам је бар шеснаест, — рече с неким разочарењем у гласу. — Није чудо онда, што сте тако детињасте; у вашем добу игра се још луткама.

Те речи ме страшно увредише. Дала бих без жаљења свој прстен од правог злата, да сам однекуд могла набавити тих петнаест месеца. Овако, заћутала сам љута и ожалошћена. Он је, међутим, ишао даље за својим мислима и изговарао их гласно, свакако и не примећујући то.

— Збиља, право дерле, — мрмљао је. — А мене су очи превариле. Изгледале су ми у оном тренутку тако топле и сјајне као мајско небо. Баш сам чудан!

„Учинио му се да имам плаве очи“, помислила сам с горчином. И би ми врло криво што су толико црне. После смо продужили пут ћутећи. Он је остао замишљен, а ја се нисам усуђивала да га погледам тим мрским црним очима. Онда нам се придружио и Душко, па су њих двојица ћертали, заборављајући потпуно на мене. Пожурих за мајком. Она се већ праштала. Поздравих се и ја. Утом стигоше Душко и Рајко. Душко стаде наваљивати да се иде још мало. Мајка не пристаде, зато што су већ наилазила пушта поља, па није било zgodно за враћање. Њој се придружи и Рајко, захтевајући сасвим озбиљно да се вратимо. Још једном сам осетила како ме је увредио, иако не бих знала рећи зашто. Док су се моји опраштали с њим, ја измакох напред. Хтела сам му показати како ми није стало до његовог поздрава.

— Надо, па ти се и не поздрави с Рајком, — прекори ме мајка. — Дечко нам толико услуга учинио а ти ни главе да окренеш на њега. Како је то ружно од тебе!

Нисам научила да одговарам мајци, но да сам смела, рекла бих јој шта мислим о том господину, који сматра да се за озбиљне разговоре морају имати плаве очи и бар шеснаест година. И то још после оне приче о гранатама.

Ко зна кад би се завршила лекција о мојој нетактичности, да није настало питање како да нађемо стан наших пријатеља Чеха. У брзини смо заборавили да прибележимо број и сад је требало лутати и распитивати. И овог пута Душко нас је извукао из неприлике. Свратио је у пивару и тамо потражио лавештења. Ова се идеја показала као врло добра, јер су нас одмах упутили на кућу која се налазила у близини саме пиваре.

Кад се појависмо на вратима, деца заграјаше и полетеше нам усусрет. Домаћица, г-ђа Ема, већ нам је била припремила постеле, док је за њих прострла постељне ствари по поду. Било нам је непријатно што их скучавамо, али су се они толико радовали што смо примили њихов позив, да се најзад умирисмо. Пошто се цео стан састојао из два одељења, поделише собу застором на два дела. Деца су с одушевљењем примила ову промену и, свлачећи се, довикивала нас иза завесе.

Ту ноћ смо спавали изванредно, не прејаући од граната, први пут после толико времена. Сутрадан се дигосмо сасвим освежени.

— Надице, хоћес да ми направис лутку? — пресрете ме моја љубимица Мила, најмлађа од све деце чика Бенешеве (тако се звао наш домаћин).

Пристала сам одмах и од разнобојних крпица направила јој тако лепу лутку, да је све играла о драдости. Још кад сам, помоћу неке црвене хартије, додала мало руменила на образе и извезла очи и обрве црним концем, морала је одмах отрчати у комшилук да се похвали другарицама.

Доцније ме салетеше и њена три браћића да се играм с њима, те сам употребила сву своју умешност да их све забавим. Г-ђа Ема била је врло задовољна што се најзад нашао неко да јој олакша бригу око деце, јер, заиста, није било лако посвршавати толике домаће послове поред четворо несташака. Овако, остало јој је довољно времена да стигне с ручком и да с мајком на миру поразговара о свему.

По подне се пријависмо властима. Понудише нам бесплатну листу за хлеб, као и осталим избеглицама. Одбили смо, јер нам још није толико било потребно. Затим ја свратих час код Зоре, која је становала недалеко од нас. Обрадовала ми се од свег срца. Била је сама код куће; њени су изишли да погоде нека кола. Одлучили су да рано изјутра крену за Варварин код неких рођака. Срећа што сам случајно навратила, иначе се не бисмо више видели све до повратка. Поразговарасмо још једном о свему и обећасмо да нећемо једна другу заборавити. Измењасмо адресе београдских станова и растасмо се искрено ожалошћене.

(Наставиће се)

Драгица Лазовић



Из београдске прошлости

ПРИЛОГ ЗА ИСТОРИЈУ ПОЖАРНЕ КОМАНДЕ

У старом Београду почело се мислити на набавку пожарних справа 1857. Пожари су били чести, а пошто су куће биле махом трошне дрвенаре, опасност је била велика. Те слабе и дрвене куће биле су махом сиротињске и није био редак случај да је после неког већег пожара породица остајала на улици без игде ичега.

Старање о сузбијању пожара у Београду постојало је и много раније пре 1857. Наредбом од 25 фебруара 1834, бр. 635 кнез Милош је наредио брату Јеврему, губернатору Београда:

„Да се нико не усуди у вароши београдској барута у већем количеству у дућану држати и да се код Батал џамије избере безопасно место где ће у повећаном количеству држати барут они који право на то имаду, а у вароши да се само на неколико места могу фишеци продавати и то у тако малом количеству да у догађају пожара не могу на приметну штету бити. Притом да дућани буду споља означени једним одредним знаком, по ком би сваки знати могао да се у њима фишеци продају.”

Следеће године, 5 јануара 1835, објављено је у „Српским новинама”: „Суд народни србски написао је Уредбу за гашење пожара у варошима нашим, у 17 чланова, и распослао ју је с потписом попечитеља внутрени дела Ђорђа Протића свима великим сердарима печатану с препоруком да настоје да се Уредба ова свуд по Србији обнародује и надбљудава”.

Ова Уредба, као што се види, имала је општи карактер. Односила се је на целу земљу. Текст њен досад још није пронађен.

У броју од 21-III-1857 *Световид* је писао: „И пређашње недеље наша је полиција у једној кући утурене сламе и кучине које су запаљене биле, али се угасиле. Кућа је та на Варош капији унутра, где су куће дрвенаре све једне до друге начичкане. Ово је ваљда побудило општину да се сети и постара набавити справе за гашење пожара.”

Даље каже како општина нема новаца, па је за набавку справа тражила 5000 форината зајма од државе, с тим да врати за осам година без интереса.

Те године је постојао један шмрк у Дво-

ру. Употребљен је био приликом гашења пожара на једном „правителственом зданију, али су невеште руке тај шмрк поквариле.”

Не зна се да ли је општина добила тражени зајам, али се зна да је 1861 имала један мањи шмрк, за гашење пожара у згради, и један већи за гашење пожара споља. „Световид” је опширно описао пожар на згради Томе Поповића, трг. у Главној чаршији. То је било 21 марта 1861. Одмах су дошли: управник вароши Барловац и командир жандармерије Мита Брка са жандармима. „Одма се у недостатку коња донесу на рукама шмркови, како мали за унутрашње гашење, тако и велики за спољње.”

Оскудица у води била је велика, јер није имао ко да довуче саке „са главних места, почем су сакације са својим обиталиштем далеко.”

Саке су се налазиле пред старом Управом вароши на бив. Великој пијаци. Обично је било три реда сака у укупном броју до 150. Саке су биле својина Општине, Еснафа и приватних лица. Сваки еснаф имао је по неколико сака и морао се је старати да увек буду напуњене водом. Сакације су били дужни да, чим се пожар објави, дођу са коњима, упрегну их у саке и иду на место пожара. Међутим, то је било врло често непрактично. На сакације се је морало дуго чекати, и док су они стигли, пожар је све уништио. Зато је општина хтела да из зајма у 5.000 форината купи 12 пари коња који би вукли шмркове, а по потреби и саке. Решење о томе донето је на седници одборској од 24-II-1861. Од тог зајма требало је да се један део утроши на оправку калдрме. Хроничар из оног времена пише: „Да је на Великој пијаци силно блато, које се разноси и у јоколне сокаке кад је кишно и зимње доба.”

Пошто у оно време није било пожарника, то су на гашењу пожара највише радили жандарми. Приликом поменутог пожара, они су једини, како „Световид” каже, целу ствар спасли. Они су улетали у ватру и износили еспап, а двојици поднаредника изгорели су мундири и капе. Ради тога су били и писмено похваљени.

У допису се нарочито истиче како су „жандарми били учтиви и пристојни у опомињању публике да не прилази еспапу који су они чували.”

Интересантна је једна наредба Управе вароши Београда од 5 октобра 1861 „да нико

с упаљеном цигаром, или лулом по улицама не пуши, иначе ће бити кажњен по § 326 Кр. Зак.”

Наредба се завршава апелом „да ће и сами житељи одрећи се једног обичаја који више пута даје повод пожару, а он је у нашој вароши тим опаснији што су куће понајвише од слабог материјала начињене.”

Биће од интереса овде изнети и циркулар који је Општина упутила свима Еснафима 6 априла 1855, бр. 602:

„Височајшим правилом прописано је да чланови тога еснафа морају имати 20 секира. Ви дакле одма сад, без оклевања, имаћете извидити јесу ли сва та средства у приправности, па ако што фали, наредићете да се то непременно набави, као што сте о томе и ових дана опоменути. И унапредак о томе ћете водити бригу тако, да вас визитација неприправне не нађе, за које би и ви, а и потчињени членови под одговорност и казну доћи могли.

И ово вам се овим препоручује да кад ви иступате из дужности устабаше, свагда све прописане вам дужности од овог суда, које су вам писмено дате, и које ће се и унапредак дати, заступнику вашем предате.”

Осим сака и секира, еснафи су морали имати и кофе за доношење воде. У решењу терзијског еснафа од 7 марта 1859, бр. 103 стоји ово записано:

„Примирителни суд вароши Београда тражи од еснафа терзијског наплату за 28 кофа које су еснафу дате да се членовима истог еснафа раздаду у случају пожара, рачунајући сваки комад по 1 форинту и 41 крајцару. Еснаф је решио да се поменуте кофе плате и из касе изда „47 форинти и 7 крајцара.”

И млађе генерације се сећају да је појава пожара објављивана из оне кућице на згради старе зграде Универзитета. У тој згради увек је дежурао по један ватрогасац. Међутим, исте године — 1863 — кад је мајор Миша ту зграду поклатио држави, постојала је коднадлжних намера да се кула мотриља подигне на Стамбол-Капији. Неки дописник из Београда писао је о томе *Напретку*, који је излазио у Новом Саду. Пишући 20 фебруара 1863 како су *Варош Капија* и *Сава Капија* тако заравњене (срушене су биле 4 јуна 1862 после бомбардовања) да се не познаје ни где су биле, а за *Видин капију* да ће се терен доцније очистити, додаје да се *Стамбол капија* неће рушити јер ће се на њој подићи кула, о којој је напред речено, а са које ће се, вели варош са свих страна моћи видети. Међутим, до тога није дошло. Стамбол капија срушена је маја месеца 1864.

На седници општинског одбора од 12 октобра 1872 решено је да се установи *Пожарна чета*, јер се увидело да се мора поћи савременијим путем.

СТАРЕ БЕОГРАДСКЕ ЗГРАДЕ ХАНЗИКИН ХАН

У ул. Солунској бр. 7 налази се ова зграда која је врло стара, али сада реновирана. Пре 75 год. у тој згради су били: Јеврејска основна школа и Јеврејски духовни суд. Сада је у њој столарска радионица.

Када је та зграда служила као хан, то нико не памти. По предању то је било пре сто година.

Пошто је у непосредној близини стари амам, овај крај је некад био веома жив. Много света, па и српског, долазило је у тај амам ради купања.

ТУРСКИ ХАН

Хотел „Имperiјал” на Краљевом тргу, до старе зграде Универзитета, био је турски хан. Пред њим су на улици била четири стуба са алкама, за које су кириџије, махом из Ужичког округа, везивали коње па после одлазили у разне дућане и куповали робу.

И онда, пре 70—80 г., зграда је имала спрат. Данашња зграда је из основа реновирана.

ВАРОШКИ СУД

Ова зграда у ул. Кнеза Михаила била је кафана Браће Крстића. Пошто је била у чаршији, радила је добро.

АБАЦИСКА УЛИЦА — АБАЦИСКА ЧАРШИЈА — ДАНАС УЛИЦА КРАЉИЦЕ НАТАЛИЈЕ

Традиција и успомене још су толико свеже да стари људи онај део од Зеленог венца до ул. Балканске називају и данас абациском улицом, јер су се ту прво абаџије населиле и радње отвориле. У тој улици има још доста старих кућа, нарочито на доњој страни, са узаним лицем и двориштима дубоким преко 30 метара.

До пре 50 г. у тој улици, како нам је оставио трага хроничар *Малих новина* у броју од 21 марта 1889, „било је горостасно дрвеће, красни редови јабланова” чије је саднице у Топчидерској економији произвео Атанасије Николић, а општинска управа од 1845 до 1850 засадила у тој улици.

У марту 1889 почели су то дрвеће обарати. *Мале новине* нису казале по чијој је наредби то чињено. Свакако по општинској. Осуђујући тај поступак, поменути лист је писао:

„Стари људи знају да је читав онај квадрат између Абациске и Ломине улице на сељен и изграђен на земљишту које је пре

тога било ђубриште. Због тога су и засађени јабланови, чијем се благотворном утицају има највише захвалити што је Абадиска улица, и ако на нездравом земљишту, ипак здрава.”

Ти јабланови у доба пре 50 г. били су велики и разгранати. „Зар има Београђана, — питао је поменути лист, — а да жарких летњих вечери нису бар једном прошетали Абадиским улицом, расхладили се оним лаким ветрићем, што увек струји и с лишћа тихо шушти кроз многобројне гранчице витих јабланова?”

Из овог песничког описа види се да је ова улица до пре 50 г. била лепа и симпатична.

До 1875 г. Абадиска улица се простирала све до ул. Милоша Великог. Те године, кад је дошла у Србију краљица, односно онда кнегиња Наталија, делу од Балканске до Мил. Великог дато је име *Министарска ул.* Тај део је највише претрпео измена. Нестало је Више женске школе и многих старих зграда. Од важнијих држе се две: Протићева, о којој је раније писано, и *Јолуџимназија* до Вознесенске цркве, подигнута 1864. У тој згради је доцније била мушка учитељска школа, III београдска гимназија, па све до пре неколико година женска учитељска школа.

Држи се још и стара зграда Народне скупштине, у којој је данас биоскоп „Одеон”. Та зграда је подигнута 1882 г. У њој су се одиграли многи и крупни историски догађаји.

Из поштовања према традицијама зар се није могло биоскопу дати неко српско име?

СИРОТИЊСКИ ФОНД БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ

Милосрдни људи, како каже *Видовдан* у броју од 24-III-1862, основали су овај фонд својим прилозима 1846. Општина је примила на себе дужност да води старање о томе фонду и да њиме манипулише.

Почетком 1862 капитал фонда износио је 133.000 гроша. На име интереса добијало се је годишње 10.000 гроша.

Поред камате, фонд је имао и ове приходе:

1) Од кутија за добровољне прилоге које су се по вароши носиле	6.000 гр.
2) Од других прилога	3.000 „
3) Од Божићне милостиње	5.700 „
4) Од балова у корист фонда	8.000 „

Укупно са каматом 32.000 гр.

Трошено је годишње (у 1861):

1) На 78 сиромаша по 1 грош дневно	28.392 гр.
2) На сахрану сиромаша	2.000 „
3) На разне милостиње	1.000 „

4) На издржавање једног сирочета и једне жене с петоро деце 1.426 „
Свега: 32.818 гр.

Број сиротиње стално се повећавао. Док је 1857 било тридесет сиромаша којима је давана помоћ, дотле их је 1862 било 78. Један грош, који је дневно даван, таман је био довољан да се купи ока хлеба.

Пошто су издаци били већи од прихода, претседник општине Марко Стојковић апелом од 21-III-1862, бр. 1208 апеловао је на грађане да прилозима помогну фонд.

Данашње старање о сиротињи личи на оно пре 75 г. И онда су даване забаве у корист сиротиње. Давање по грош дневно личи на „Насушни хлеб”, с том разликом што се онда давало у новцу а сада се даје у природи. Давање у природи правилније је.

Чим је био основан фонд одмах се апеловало на Општину да га узме у своје руке. То је учињено из ових разлога: 1) Што је била већа гаранција за опстанак фонда кад се налази у општинским рукама; 2) што се рачунало и на помоћ из општинске касе; и 3) што су грађани увек сматрали општину за своју кућу, и за све што им је требало, њој су се обраћали.

Као приход напред се помиње „Божићна милостиња”. Она и данас постоји под именом „Зимска помоћ”. Сваке године Општина упућује хиљаде писама имућним људима и установама са апелом за помоћ. Чини се дакле, нешто што се увек чинило и чиниће се.

Д.



Михајловић Живорад: Портре сликара Здравка Секуловића (Са XI јесење изложбе београдских уметника)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Пре двадесет година

БЕОГРАД

је ослобођен

1 НОВЕМБРА



1918

Девог октобра (по новом календару) 1915 године, у 4 часа по подне ушле су аустроугарске и немачке трупе, под командом маршала Макензена, у гранатама разрушени Београд газећи преко осам хиљада лешева у неравној борби хабро палих бранилаца Београда.

Ова друга окупација Београда у светском рату трајала је нешто више од три године, све до 1 новембра 1918 године. За све то време, уместо српске, на кубетима Старог и Новог двора вила се црно-жута застава Аустро-Угарске Монархије, а испред дворских капија кочперно су се прсили ћесарови војници. Са болом у души, горчином у срцу и несаломљивом вером у ослобођење, Београђани су, — махом жене, деца и изнемогли старци, — погнутих глава пролазили поред мрских освајача.

Злогласни управник града Београда под окупацијом, Витман, претстављао је страх и трепет и за малу децу.

Он је Београђане слао на вешала и, у најсрећнијем случају, у интернацију у логоре: Хајнрихсгрин, Нађмеђер, Ашах, Болдогасоњ, Нежидер, Браунау итд., — одакле се тешко враћало у родни крај.

За најмању грешку, по Витмановој наредби, следовале су сврепе казне. И дете, на улици у пролазу поред њега, морало је скидати капу и стати у крај док он не прође. Иначе, његов ударац „научио би сваког памети”. Јер таква „дрскост” према „хер Витману” квалификовала се као непокорност према двојној Монархији. Београђанке, старе и младе, нису такође биле поштеђене од његових бруталности. Ако су ухваћене у „шверцу” животних намирница, махом пројиног брашна, Витман им је досуђивао казне: шишање косе

до главе и батинање. Мали број честитих окупаторских официра стидео се Витманових поступака према слабом и незаштићеном становништву.

Поред многобројних душевних и физичких мучења убрзо је наступила и велика патња од глади. Нарочито су патила мала деца. Ову је глад добро осетила недавно преминула књижевница Селена Дукић, која је под окупацијом ишла у први разред гимназије, и у својој првој песмици, која тако лепо илуструје дечју душу, певала је:

„И нама је мама,
Поред свеће лојане,
Умесила слатке
Колачиће пројане”...

Београђанке су својој деци морале месити проју кришом, ноћу, „поред свеће лојане”, а деца су је, изгладнела, јела у сласт као најслађе колаче.

Под таквим околностима Београђани су 26 октобра 1918 године, први пут после три године, чули из даљине, тамо негде од Багдана, потмулу грмљавину топова. Нешто за њих ново и необично; нешто што је уливало у душе и страх и наду... Слутњу да је окупацији и патњама дошао крај.

И, збиља, кроз Београд се муњевитом брзином, од уха до уха, пронесе радосна вест: — Долазе наши!

Аустро-Мађари су крили отступање своје војске и пораз на Солунском фронту. Пред Београђанима су се држали доста мирно и прибрано. А на питање кога мало куражнијег или наивнијег радозналаца „Шта то тутњи?“, одговарали би немарно:

— Ништа! То наши на брду врше ибунге! (Маневре).

Али, дуго се није могло крити.

Већ у ноћи између 27 и 28 октобра 1918 године, аустријска „Крајс-команда“ издала је строгу наредбу: да се ниједан „цивил“ после 7 часова увече не сме затећи на улици. Војно-полицијска стража на улицама те ноћи била је удвостручена. Чак су и неки Срби, који су били у општинској служби као пандури, добили уместо оружја неке дугачке мотке, са којима су послати у мрачне улице на периферији, да чувају стражу.

Ова предострожност учињена је због тога, да Београђани не би могли видети отступање аустро-угарске војске, које је кроз Београд, са много опрезности, вршено ноћу.

Па ипак се то још прве ноћи сазнало. Јер је ову њихову тајну одало бучно тандркање точкова тешке артилерије и вика и псовка војника, који су отступали београдским улицама ка понтонском мосту на Сави. Овај мост налазио се испод хотела „Бристол“. Преко реке мост је био направљен од шлепова, на које су намештене даске, а од леве обале Саве код Београда па све до железничке станице у Земуну, преко земунског поља, били су ударени стубови, на њима намештене даске, и тако направљен мост око три километра дугачак.

Те ноћи настрадала је и једна група мало олважнијих Београђана, који су се затекли у „Гранд хотелу“, згради у којој се налазио касније „Винербанк фераин“. У „Гранд хотелу“ је за време окупације био „комооцијски главни штаб“ из кога су се по Београду разносиле вести о успесима наше војске. Од некога обавештени, Аустријанци су ноћу 27 октобра упали у „Гранд хотел“, и ту похватили све чланове „штаба“ и отерали их на савску обалу, где су пуне три ноћи морали да носе терете и помажу аустро-угарској војсци око пребацивања ствари преко Саве.

При отступању непријатељ је из унутрашњости Србије гонио читава крда говеда и коња, а комора је била препуна разних опљачканих ствари, нарочито ћилима и посуђа од бакра.

Повлачење војске вршено је само ноћу, а ујутру је изгледало као да ничега новог нема.

Следећег дана, 28 октобра, Београд је геочекивано добио други изглед. Нигде на улици није се могао видети ниједан ратни заробљеник, иако је тада, поред малог броја Руса, у

Београду било преко хиљаду италијанских заробљених војника, које су Аустријанци били дотерали овамо на рад.

Сазнавши да ће у Београд за који дан ући српска војска, италијански ратни заробљеници посакривали су се по подрумима и таванима српских кућа, да ту, сакривени, сачекају своје ослобођење. Са пуно материнске и сестринске љубави Београђанке су их пуна три дана криле и храниле. Многи од ових италијанских ратних заробљеника заклињали су се да ову доброту никад неће заборавити. Скоро су сви научили прилично добро српски. Београђани и ратни заробљеници су се осећали као браћа.

Београђанке су у закључаним собама, кришом иза спуштених завеса, преко целе ноћи, покрај лојаних свећа, цепале своје хаљине и чаршаве, и од њих састављале и шиле српске црвено-плаво-беле заставе, да оките своје домове кад српска војска уђе у Београд.

У ноћи између 31 октобра и 1 новембра 1918 год. небо над Београдом заруменило се пламеном од пожара. Горео је велики дрвени мост, дугачак око три километра, који је преко земунског поља пуне три године спајао Београд са Земуном. Преко тога моста прешло је преко 100.000 заробљених и интернираних Срба и Српкиња, од којих се из заробљеничких логора једва половина вратила кући. Овај мост Аустријанци су полили бензином и запалили. Београђане је овај пожар необично обрадовао, јер је личио на величанствену илуминацију уочи какве велике народне светковине. А радовали су се и због тога што је овај пожар био знак, да се Аустријанци више никад овамо неће вратити.

Ноћ између 31 октобра и 1 новембра 1918 год. била је за Београђане ноћ нестрпљења. Нико од њих ту ноћ није провео у постељи, али је ретко ко смео изаћи на улицу. Тек ујутро, кад је забелео дан, мало куражнији провиривали су кроз капије, па тек кад су се уверили да напољу нема аустријских полицајаца, изишли су на улицу.

На улицама су се за тили час образовале групе радозналих. Ове су групе већином сачињавали жене, деца и старци, и тек по који одраслији мушкарац, који је успео да се сакрије. А било је и таквих који су се крили по таванима и шупама по две и више година, и за све то време нису излазили на улицу.

Најпре само на понекима, а касније на свима кућама залепшале су се српске заставе. Оне

су биле сашивене од материја свих врста. На неким је бела боја била од чаршава, плава од штофа, а црвена од порхета. Од чега је ко имао, од тога је и шио.

па су одатле потрчали у Београд да први најаве њен долазак.

И ове дечаке Београђани су одушевљено дочекали и дали им поклоне.

Јутро 1 новембра 1918 год. било је магловито, али већ око 9 часова дан је био ведар и пун сунца. Иако је већ увелико била јесен, напољу је било топло и пријатно. Целим Београдом завладало је празнично расположење. Тајанствени мир, када се очекивало нешто велико.

Наједном ову тајанствену, празничну тишину нарушиле су страховите експлозије. На многим кућама попрскали су прозори. Инстинктивно, иако нису знали шта се руши, Београђани у један глас повикаше:

— Оде мост!

— То Швабе пале прангије да свечано дочекају нашу војску! — у шали неко добаца.

Велики гвоздени железнички мост на Сави бачен је у ваздух тачно у 13.10 часова 1 новембра 1918 године.

Тад је већ свима било јасно да је и последњи непријатељски војник напустио Београд.

После рушења моста, многи су слободно отрчали на Велики Калимегдан. Са Калимегданске терасе лепо су се видели непријатељски војници како у трку, поред земунске жељезничке пруге, беже преко земунског поља ка Земуну. Одмах затим почеле су да се разлежу снажне детонације. То је минама рушена жељезничка пруга с оне стране Саве. (Пруга на београдској жељезничкој станици бачена је у ваздух истог дана ујутру).

Паклене експлозије и рушење мостова и пруга као да су у Београђане унели још већу раздраганост.

— Нека руше, нека пале и нека носе све, само нека их ђаво носи далеко од нас! — говорили су раздрагано.

Наједном читава она гомила људи са Калимегдана окрете се и потрча у Кнез Михаилову улицу. Неко је био викнуо:

— Ето српске војске!

— Живела српска војска! Живели наши ослободиоци! — заборило се из хиљаде грла одушевљених Београђана, који су од радости почели да скачу и бацају капе у вис.

Ова радост убрзо је престала, јер се показало да су „српски војници” три београдска дечака у униформи српских војника састављеној на брзу руку. Они су пошли из Београда у сусрет српској војсци на Торлак,

После прве вести о доласку српске војске Београђани су потрчали ка „Славији”, да тамо дочекају и поздраве своје ослободиоце.

Тамо се зачас окупила огромна маса света. Засебну групу пред хотелом „Славија” сачињавало је око хиљаду италијанских ратних заробљеника, који су на двома дугачким моткама носили српску и италијанску заставу, кличући на српском: „Живела Србија!” и на италијанском: „Евива Италиа!”

Радост ослобођених италијанских војника била је исто толика као и радост ослобођених Београђана. Настало је опште грљење и љубљење.

Ћене које су на „Славију” дошле да дочекају српску војску носиле су у рукама хлеб, тегле са слатким и бокале са водом. Шта је ко имао у кући понео је са собом да почасти и дарује своје ослободиоце. Пешкири од српског платна, који су сакривани од непријатеља, наједном су повађени из сандука, да би били поклоњени српским војницима. Цвеће из београдских баштица, у колико га је било, све је покидано. Од њега су прављени букети и плетени венци за српску војску. За оне који поробљенима доносе слободу.

Врхунац одушевљења, које се пером описати не може, настало је око 10 часова. Одозго, од „Звездаре”, улицом која се сада зове Булевар Ослобођења, појавили су се први ослободиоци, коњаници на коњима искићени цвећем и зеленилом. То је био ескадрон коњице Дунавске дивизије, на челу са коњичким потпоручником г. Иваном Живаљевићем.

На коњима, који су ишли лаганим ходом, јахали су снажни српски коњаници препланулих лица у жућкастим униформама са шлемовима на главама. Сабље су им стајале у канијама, које су висиле низ коњске сапи. На свакоме коњу око врата био је по један венац, а преко рамена коњаника висили су пешкири и сељачке чарапе, које су им успут поклањали сељаци из околних села.

На тргу „Славија” коњаници су морали да се зауставе, јер им је огромна маса света препречила пут. Неки од коњаника били су принуђени да сјашу и да се грле и љубе са грађанима. Сузе радоснице текле су низ лица и ослобођених и ослободилаца. Они који нису

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

могли да загрле српске војнике, грлили су и од радости љубили њихове коње и тепали им као најмилијима. Коњи српских коњаника били су такође симболи слободе.

Многима је било чудно што је од толике српске војске у Београд дошло само четрдесет коњаника.

— Има ли још српске војске осим вас?
— запиташе неки.

— Има, дабоме. За нама иде пешадија Седмог пука. Ми смо само извидница. — одговара један коњаник.

— Ура! Живео Седми пук! — Захорило се радосно клицање, јер су у Седмом пуку служили Београђани, па су многи очекивали да у њему виде своје синове, родитеље, браћу и мужеве, о којима пуне три године нису ништа чули.

Најзад, пошто би разговор са коњаницима отишао у бесконачност, командир ескадрона умоли раздрагани народ да их пропусти, јер морају пре доласка пешадије да прокрстаре, као извидница, целу варош.

Уз одушевљено клицање и незампаћене овације ескадрон се на „Славији” раздвојио, па су се коњаници, по неколико у групи, развили као патроле по свима крајевима Београда. Касније су се сви састали у кругу коњичке касарне, која се налазила на месту где је сад парк испод зграде Народног позоришта на Врачару.

Предвече је неопажено ушла у Београд и пешадија Седмог пука, којим је тада командовао потпуковник за генералштабне послове сада арм. генерал и начелник Главног генералштаба г. Душан Симовић. Но овај улазак није био свечан. Прво је ушао само Први батаљон Седмог пешад. пука.

Овај је батаљон одмах запосео обале Саве и Дунава.

Свечан улазак српске војске у ослобођени Београд обављен је тек 3 новембра 1918 године.

Тога дана још од рана јутра Београђани су били на ногама иако је улазак српске војске био најављен тек у 16 часова. Већ око 12 часова све улице којима је имала да прође српска војска биле су запоседнуте светом. Ретко је ко био без цвета у руци.

У подне је у Саборној цркви, пре уласка трупа, одржано свечано благодарење.

Тачно у 16 часова бурно и одушевљено клицање народа од Топовских Шупа најавило је долазак ослободилаца. Музика је свирала свечани марш из опере „Фауст”. Масу је обухватио делириум одушевљења. Неки су хтели да легну на земљу, да би преко њих прешли војници.

Код „Звездаре” војску је поздравио председник Београдске општине г. Коста Главинић,

који је изабран за председника 2 новембра те године.

Врхунац одушевљења настао је кад се на „Славији” појавио, јашући на цвећем и венцима искићеним коњима, Штаб Дунавске дивизије и Седмог пешад. пука. На челу Штаба био је командант Дивизије пуковник г. Драгомир Милојевић.

Међу нашим било је и неколико француских официра.

— Живела српска војска!

— Живео Краљ Петар II!

— Живео Регент Александар!

— Живели Французи!

— Живели Савезници!

— Евива!

Клицању није било краја. Италијански ратни заробљеници били су толико раздрагани и одушевљени, да је њихово клицање „Евива” непрекидно продирало и тресло ваздух својом силином.

Низ лица Београђана текле су сузе радоснице. Срца су куцала као никад. Грлило се, љубило и од радости скакало.

Улице кроз које је пролазила српска војска биле су просто застрвене цвећем. Личиле су на цветне ливаде. Око вратова официрских коња шаренили су се венци са српским тробојкама. Шајкача сваког пешака била је окићена цвећем, а из пушчаних цеви вириле су крунице цветића; победоносна ослободилачка српска војска ушла је у Београд без ножева на пушкама.

Искићени и бурно поздрављени пешаци Седмог пука, са заставом на челу, промарширали су кроз Београд улицом Краља Милана, преко Теразија, Кнез Михаиловом улицом до Калемегдана, где су око хотела „Српска круна” и „Српски краљ” направили круг, па су улицом Васином преко Теразија и улицом Краља Милана отишли у касарну Седмог пешадијског пука у Немањиној улици.

У касарни Седмог пука пешаци су имали да се одморе. Било је већ вече кад су у њу дошли. Београђани, који су служили у овоме пуку, с нестрпљењем су очекивали сутрашњи дан, да добију дозволе за излазак у варош, да се нађу и виде са својима.

Пред улазом у касарну стајала је велика група Београђана, који су кроз капију разговарали са војницима. Сваки је желео од њих по нешто да дозна. Највише су падала питања:

— Милане, шта је са Војом?

— Погинуо је.

— Аух, тешко мени! — јаукнула је несрећна мајка.

— А је ли жив Милорад Грујић?

— Није. Он је од глади умро у Албанији.

Пре дкапијом су се одигравале такве сцене, да је човеку срце пуцало од бола. Једни

су се радовали што им је отац или син дошао жив и здрав, други су се гушили у сузама што оца или сина више никад видети неће.

*

Петог новембра у касарни Седмог пука било је живо као у кошници. Чистило се оде-ло и дотеривало за излазак у варош, на са-станак и виђења са својима. Но до тога није дошло. Јер, пред само подне, командир прве чете трећег батаљона Седмог пешад. пука стао је у круг касарне и рекао:

— Војници! За један сат се мора извршити прелаз у Земун. Ко хоће из батаљона добровољно да иде, нека се јави!

Изненађење је било велико. За прелаз у Земун јавио се цео батаљон. Сви су одустали од изласка у варош. Пошто су се сви јавили, а била је потребна само једна чета, одлучено је да у Земун оде прво само прва чета, а затим и остале три.

*

Тачно у подне бродом „Радецки” прешла је у Земун комплетна прва чета Седмог пешадијског пука са једним водом митраљеског одељења. На Хуњадијевој кули залепршала се српска застава.

Одмах за првом у Земун су ушле и остале три чете трећег батаљона Седмог пешад. пука.

*

Девог новембра 1918 год. ушао је у Београд Регент Александар, Врховни Командант српске војске, свечано дочекан и обасут цвећем. На „Славији”, у име Београда, поздравео га је претседник Београдске општине г. Коста Главинић, подносећи Му, по српском традиционалном обичају, на послужавнику со и хлеб.

*

* *

При проласку кроз београдске улице, на путу за Земун, многи војници видели су на тротоарима своје, али се са њима нису саста-

јали. Хитало се да се однесе слобода и осталој браћи преко Саве.

— Свето, Свето! Сине! — махала је руком једна старица и дозивала младог војника, који је са четом пролазио Немањиним улицом.

— Здраво, мама! — одговорио је младић, такође машући руком према старици.

— Стани, сине, да те мама види!

— Не могу. Журимо у Земун. После ћу доћи! — одговорио је младић и са четом изгубио се у правцу Савског пристаништа, док је старица и даље са сузама у очима махала руком за сином, не могавши да разуме: како то да љубав према отаџбини може бити већа од љубави према мајци...

Тако је било пре двадесет година.

Света Милутиновић



Долинар Лојзе: Краљ Петар I
(Са јесење изложбе београдских уметника)

Београд је, окићен заставама, прославио двадесетогодишњицу свога ослобођења

Од 1 до 9 новембра 1918 год. Београд је у триумфу славио победу српске војске и своје ослобођење. 1 новембра 1918 год. у Београд је, после тридесетогодишње окупације, ушао први српски војник, а 9

новембра одушевљено дочекан од Београђана ушао је Врховни Командант српске војске Престолонаследник Регент Александар.



Претседник Београдске општине г. Коста Главинић подноси со и хлеб Престолонаследнику - Регенту Александру приликом Његовог уласка у Београд 9 новембра 1918 год. (Уметнички рад проф. г. Ивана Тишова)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Да овај велики историјски датум Београда из његове трагичне прошлости под окупацијом и радосног часа ослобођења не би сасвим покрио вео заборав, Општина града Београда и Удружење бранилаца Београда приредили су 5 новембра 1938 године прославу двадесетогодишњице ослобођења Београда, на којој су, поред претставника војних и грађанских власти и многобројног грађанства, узели учешћа и ратници — ослободиоци Београда.

Да би прослава добила што свечанији карактер и да би у њој учествовало целокупно грађанство Београда, претседник Београдске општине г. Влада Илић упутио је 2 новембра београдском грађанству проглас следеће садржине:

„Грађани и грађанке!

Пре двадесет година, 5 новембра 1918, освојено је дуго очекивани, велики дан победоносног уласка српске војске у Београд после великог рата.

Не заборавите да сте ви и цео народ потлачене Србије, три пуне године пре тога, све своје молитве, мисли и наде везивали за тај тренутак „кад наши дођу”. И кад сте поново угледали наше ратнике да се, на челу са **незаборављеним**

дите поносити што је наша слобода и уједињење у великој отаџбини Југославији дело племенитог жртвовања безбројних хероја попадалих на пољима части по свима ратиштима од Дунава до Јонскога и Јејејског Мора.

Београђани!

Пети новембар је празник нашег поноса и славе.

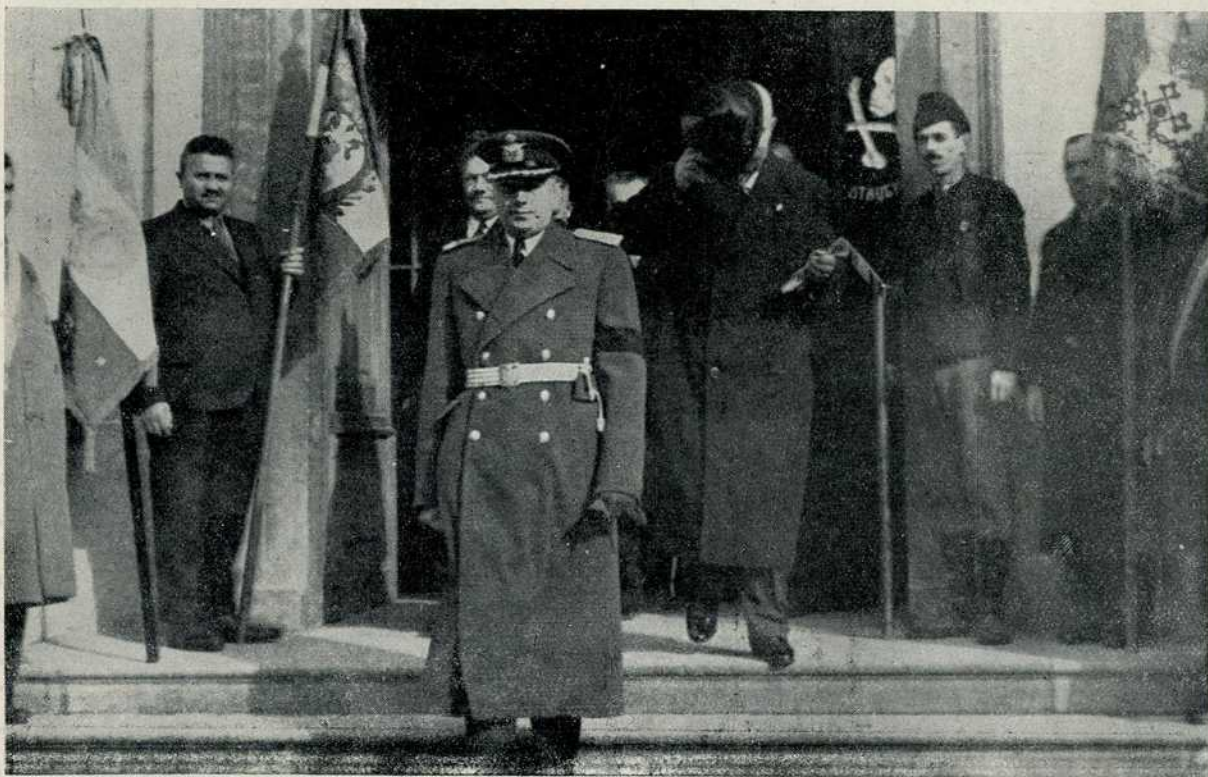
Истакните зато тога дана тробојне заставе на својим домовима.

Поклоните се сенима својих мртвих јунака на благодарењу које ће се 5 новембра у 11 часова одржати у Саборној цркви.

Узмите учешћа на свечаној академији која ће се истог дана, у 12 часова, одржати у **Инвалидском дому**.

И са благодарном успоменом на велике дане прошлости, будите окрепљени у корачању ка нашој будућности.”

Следујући позиву свога Претседника Београђани су 5 новембра свечано окитили своје домове југословенским заставама. Иако је био радни дан, Београд је добио свечан изглед и у вароши је владало празничко расположење.



Изасланик Њ. В. Краља Петра II ваздухопловни пуковник г. Тадија Сондермајер излази из Саборне цркве после благодарења поводом прославе 20-годишњице ослобођења Београда

Витешким Краљем, враћају са заставама славе, са далеких бојних поља, носећи вам победу и слободу, — то је био час највеће радости у вашем животу.

Београђани!

Сетите се да је триумфални повратак српске војске 1918 најсветлији лист наше Историје. Бу-

Тога дана, 5 новембра 1938 год., исто као и пре двадесет година, тачно у 11 часова са звоника Саборне цркве забрујали су побожни звуци металних звона.

У Саборној цркви искупио се велики број Београђана, нарочито ратника, који су дошли да присуствују свечаном благодарењу. Њ. В. Краља заступао је ваздухопловни пуковник г. Сондермајер, Краљевску вла-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ду министар војске и морнарице арм. генерал г. Милутин Недић, Београдску општину г. Влада Илић са целокупним Градским већењем, а у име Команде Београда присуствовао је лично командант генерал г. Петар Косић. Војску страних држава претстављали су војни аташеи: Француске, Сједињених Америчких држава, Италије, Чехословачке, Пољске и Грчке. Такође су били присутни и претставници свих војних и грађанских власти, као и претставници свих београдских ратничких друштава.

Пред улазом у Саборну цркву са леве и десне стране стојали су заставници са заставама: Удружења резервних официра и ратника, Удружења ратних инвалида, Удружења носилаца Албанске споменице и Удружења четника.

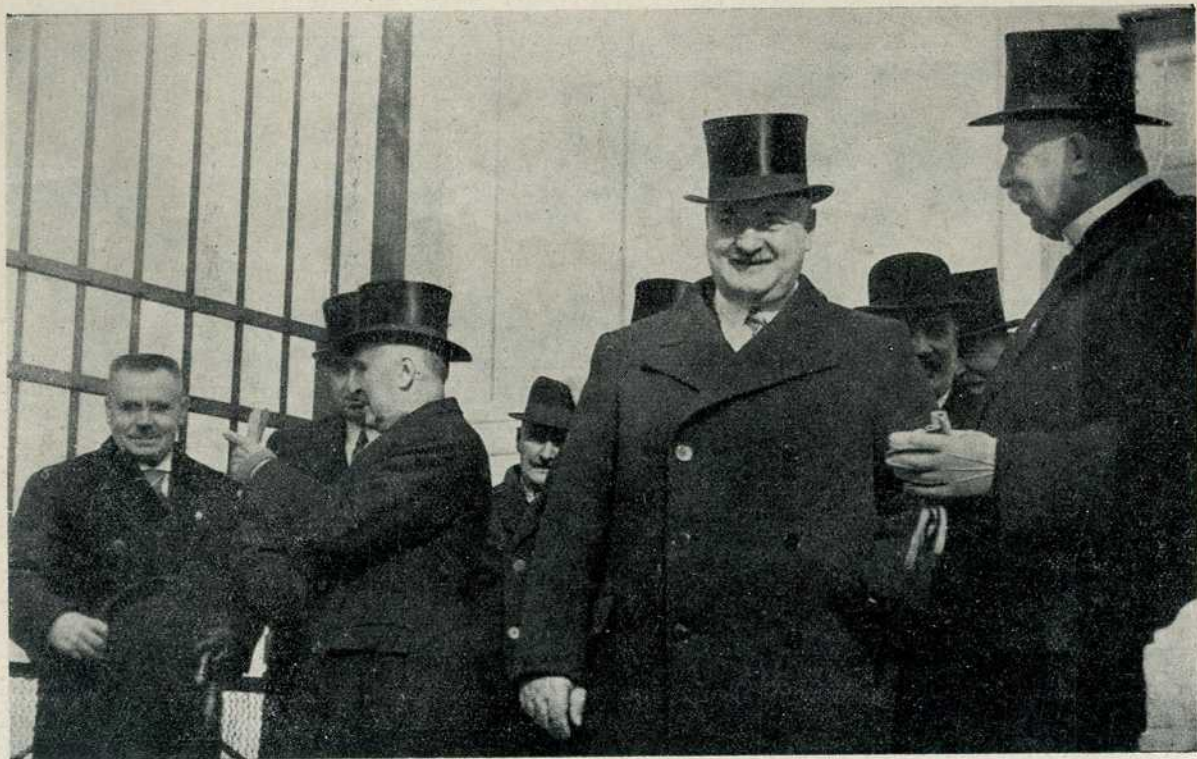
Од официра који су на челу српске војске први ушли у ослобођени Београд примећени су: генерал г. Душан Симовић, начелник Главног генералштаба, који је 1918 год. био командант Седмог пешад. пука; г. Иван Живаљевић, који је као командир коњичког ескадрона Дунавске дивизије први ушао у Београд; г. Сава Анђелић, адвокат из Сомбора, који је као водник митраљеског одељења, међу првима ушао у Београд и први прешао у Земун, као и многи други.

У великој дворани Инвалидског дома, која је била свечано декорисана и окићена државним заставама, госте је дочекивао претседник Удружења бранилаца Београда г. Светолик Урошевић.

Тачно у подне претседник бранилаца Београда г. Светолик Урошевић кратким говором отворио је свечану академију, са које су упућени поздравни телеграми Њ. В. Краљу Петру Другом и Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу. Поздравни телеграм ратници су послали такође и своје ратном другу — браниоцу Београда арм. генералу г. Милутину Недићу, министру војске и морнарице. Читање телеграма присутни су пропатили дуготрајним и одушевљеним клицањем Њ. В. Краљу, Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику и целокупном Краљевском дому славом овенчане Династије Карађорђевића.

Затим је управник Двора генерал г. Јован Лeko, који је такође као официр са првима ушао у ослобођени Београд, одржао успешно предавање, описујући победоносни улазак српске војске у престоницу.

Предавање генерала г. Лека присутни су срдечно поздравили.



Претседник Београдске општине г. Влада Илић излази из Саборне цркве после благодарења поводом прославе 20-годишњице ослобођења Београда

Тачно у 11 часова отпочело је свечано благодарење. Чинодејствовали су епископи: г. г. Дионисије, Владимир и Симеон уз асистенцију целокупног свештенства Саборне цркве. На јектенија одговарао је хор Првог београдског певачког друштва.

По завршеном благодарењу епископ г. Дионисије одржао је леп пригодан говор.

После свечане службе Божје сви присутни отишли су у Инвалидски дом на свечану академију.

ГОВОР Г. Д-Р СТЕВАНА ПОПОВИЋА У ИМЕ ПРЕТСЕДНИКА ОПШТИНЕ И ГРАДСКОГ ВЕЋА

После генерала г. Лека, г. д-р Стеван Поповић, секретар Индустијске коморе и градски већник, који је такође као ратник-борац учествовао у легендарној одбрани Београда, у име Претседника Београдске општине и њеног Градског већа, одржао је, износећи историјске чињенице, овај интересантан говор:

„Господине изасланиче Његовог Величанства Краља, госпође и господо,

Претседник општине г. Влада Илић овластио ме је да, у његово име и у име Градског већа престонице, узмем реч на овој нашој данашњој академији и да изразим сву пошту коју они одају палим жртвама при одбрани Београда и сву дубину пијетета који осећају на данашњи дан прославе двадесетогодишњице ослобођења престонице.

* * *

Београд, поносити херој са обала Саве и Дунава, имао је у својој дугој историји поразе и победе. Његов положај га је предестинирао да буде на ударцу напада силника који су желели да овладају њиме. Када су ти напади превазилазили његову моћ одбране, наступало је привремено запоседање. Београд се завијао у тугу, у свој бол...

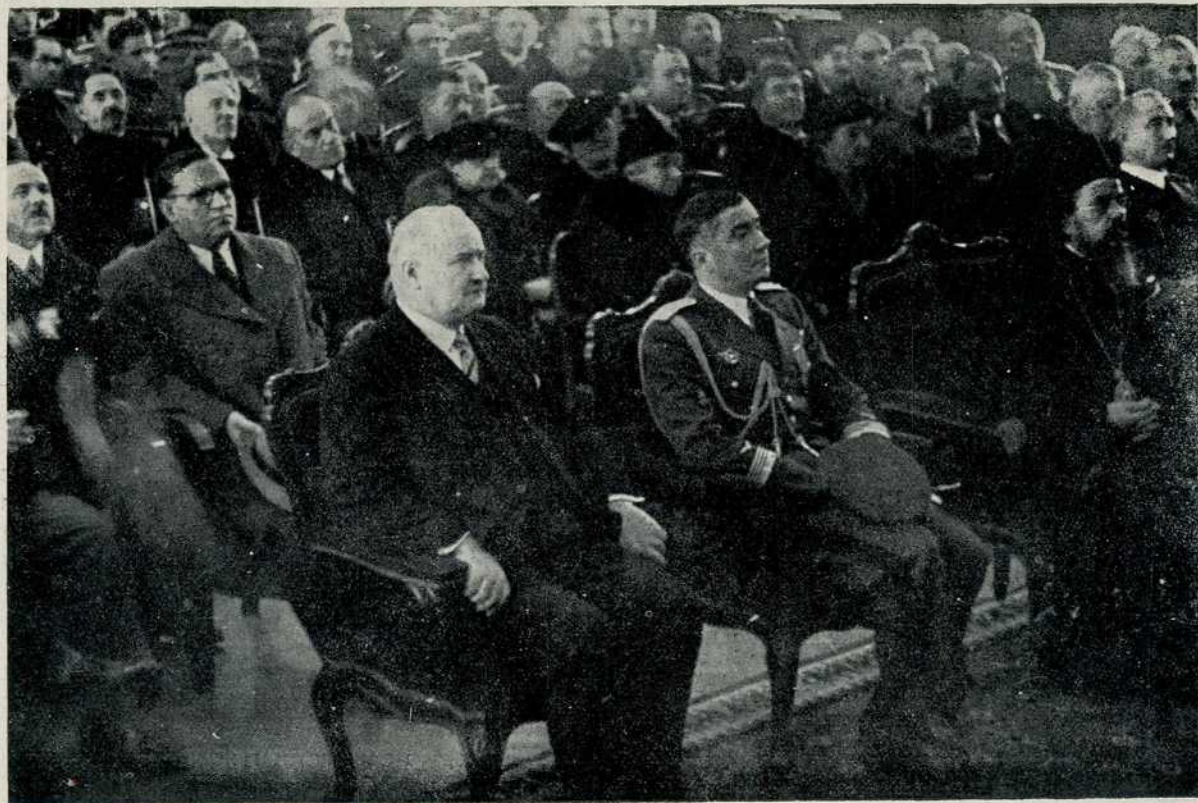
Али, он је остајао увек доследан себе. Веран историјској мисији која му је додељена, он се прибирао и сложним напорима својих синова и синова своје нације успевао увек да се ослободи и да одагна непријатеља далеко од себе.

када смо очајавали што су наши мили и драги остали под непријатељем; када смо на положајима стрепели за њихове животе при свакој вести о бомбардовању Београда. Шта тек да кажем за оне међу нама који су у окупацији провели у самом Београду, подонсили понижења и шикане непријатеља и очекујући интернацију или вешала?

* * *

Београд се није лако дао. Малена Србија, нападнута са више страна, морала је да се напегне до последњег свога сина да брани своје границе. Она није могла дати Београду довољне трупе да га бране. Ваљало је одолевати много надмоћнијем и технички јачем непријатељу. Ма да је и Београд био на граници, за њ ову одбрану, у последњим тренуцима, није се могло одвојити више од јенодга пука. Уз овај пук борио се је легендарни Сремски добровољачки одред, борили су се београдски жандарми, борила се је још једна трупа, чудна трупа — београдски дечаки — добровољци!...

Ти петнајестогодишњаци, деца београдских пољанчића, која су све до рата своје детињство проводила на пољанчићима играјући мете бегања, кликера, јаницајеса, оставили су те своје бе-



Изасланик Њ. В. Краља Петра II ваздухопловни пуковник г. Сондермајер и претседник Београдске општине г. Влада Илић на свечаној академији поводом 20-годишњице ослобођења Београда

Једна од његових најтежих трагедија била је 1915 год. Она нам ваљда зато изгледа најтежа, што смо још живи ми који смо је преживљавали, што још носимо у себи горчину оних дана

зазлене игре и машку и лопту заменили брзометком и бомбом...

Ти мали Београчићи нису могли да дозволе да непријатељ олако овлада њиховим Београдом

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



WWW.UNILIB.RS

и ма да им је њихово детињство давало сигурност да ће остати у животу, драговољно су прихватили својим slabим рукама оружје и дали животе бранећи престоницу.

При своме надирању многи непријатељски војник застао је пред мртвим телима ових Београчића у по некој улици Дорћола, поздравив покошену младост и пустио сузу родитеља. Његова даља воља за борбом била је знатно умањена, пред величанственим призором пожртвовања ове безимене — немобилисане јединице одбране Београда...

Београд се није лако дао... Непријатељ је био задивљен отпором ове малене одбране Београда и изненађен да и после уласка јачих његових оделења у варош трпи велике губитке свакога минута. После Циганлије, Дунавског кеја, дошле су и борбе по улицама Дорћола, Јалије и Зерека. Из сваке улице, иза сваке куће, непријатеља је чекао по неки наш кадровцац, по неки добровољац, по неки дечак. Више се није чекала команда. Борило се је без команде. Борило је се да се погине. Лешеви 6.000 тих неустрашивих бораца досмрти покривали су улице Београда, када је непријатељ савладао отпор...

* * *

Наступио је сумрак — бол. Наступила је непријатељска окупација. Домови београдских породица су примили у себе непријатељске официре и војнике. Наше мајке, жене и сестре морале су гледати оргије прослављања победа над нашом војском и трпети разна понижења. Непријатељске власти биле су развиле велику шпијунажу и многи Београђани који нису могли да поднесу шикане били су интернирани или и обешени.

То су били дани очајања, дани највећег бола...

* * *

Али и тада вера није напуштала наш живаљ. Српска војска била је успела да се реконструише и обнови изван своје земље и да ускоро, после Албанске Голголе, ступи опет поред савезника у борбене редове.

И ако су живели под цензуром, и ако је непријатељ дозвољавао само вести које су му годиле; ипак су Београђани успевали да добију извештаје о српској војсци и да дознају да она поново ступа у борбу за ослобођење своје земље, за ослобођење своје престонице. „Армија инвалида“ уливала је поново страх непријатељима и они су доказивали нашем живљу да та армија више не постоји.

Ипак, наши су дознавали истину а и њихов инстинкт им је говорио да ће ослобођење доћи. Вера је се одржавала а наше мајке палиле су кандила молећи Бога за што скорији повратак армије Краља Петра. Људи су у пролазу погледима уливали наду један другоме и куражили се уговореним знацима.

* * *

Време је одлицало. Окупација се одужила и постајала све несношљивија.

За то време српска војска, појачана југословенским добровољцима, постајала је све нестрпљивија. Војницима је додијао рововски рат, они су тражили да се иде напред па — ко падне, падне; они који остану да дођу до својих. У Солуну се почела да осећа атмосфера покрета...

Наш Врховни Командант тражио је да се трупе ставе у покрет и савезничка команда је прихватила тај предлог. Част пробоја фронта дата је српској Шумадијској дивизији и француској 17-тој, које су потпомогнуте нашом Тимочком и Југословенском и једном француском дивизијом.

Никаква сила није могла тада задржати нашега војника. Он је осетио мирис родне груде. Ни баражи непријатељске артиљерије, ни бодљикаве жице, ни утврђени положаји, ни јачина непријатељских трупа — ништа га више није могло задржати. Умор више није постојао. Он је јурио из победе у победу. Вароши су падале једна за другом. Слике његових милих у поробљеној отаџбини лебделе су пред њиме и ја мислим да нећу претерати, ако кажем да је тај осећај допринео много поразу непријатеља и свршетку светскога рата. Први пораз, прво расуло одиграло се на солунском бојишту. Јуриш српскога војника учинио је своје.

* * *

Наравно да су догађаји на солунском фронту имали свој ехо у Београду. Непријатељ је постао нервознији. Вршиле су се ужурбано припреме за евакуацију. Трупе су хитно слате да задрже наше.

Све то није измакло из очију нашега живља. Радост је почела да обузима све. Наде су одједном оживеле. Потајно су се почеле вршити припреме за дочек „наших“. Жене и девојке почеле су да спремају тробојке и пешкире. Људи су почели да се организују, образујући одбор за јавну безбедност.

Док је војска у своме победоносном налету за 45 дана борби очистила од непријатеља територију од Солуна до Београда, у Београду се становништво припремало за дочек ослободиоца и да једном почне слободно да дише. Радост је из дана у дан бивала све већа и тешко је описати задовољство београдског грађанства, када су тих дана гледали све ужурбаније и нервозније пребацивање материјала и људства преко Саве и Дунава.

Најзад је освануо и 1 новембар. Дунавски коњички ескадрон ушао је у Београд док још мост на Сави није био бачен у ваздух. Радости и одушевљењу није било краја.

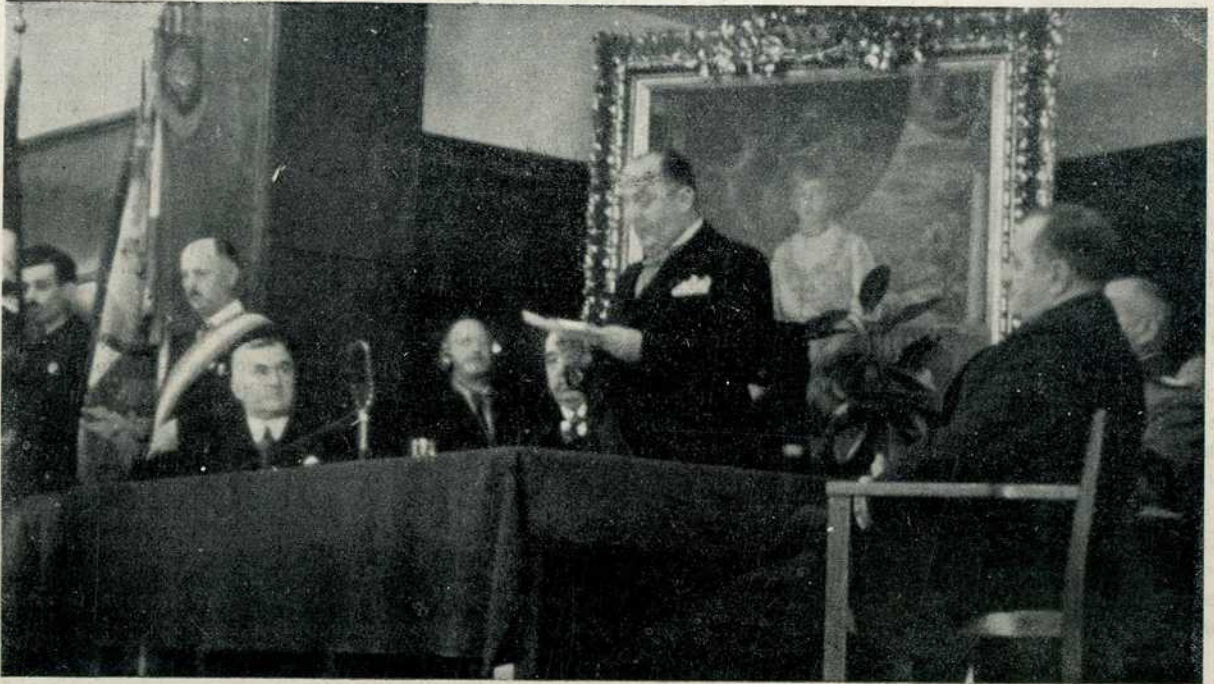
Врховна команда је била издала наређење да трупе не улазе у већем броју, да не би дале повода непријатељу да бомбардује варош и да грађанство не гине без потребе, јер је победа већ била сигурна. По подне је упућен Београдски 7 пук Краља Петра I. под командом дана-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

шњег начелника генералштаба, арм. генерала Г. Душана Симовића, да са једним батаљоном одржава ред у вароши.

Грађанство је љубило официре и војнике и обасипало их цвећем. Жене, девојке, деца! Мушкарци су били са војском или интернирани. Настали су велики дани. Дани пуни суза радосница.

9-ог новембра претседник општине г. Главинић послужио је Регента по старом народном обичају хлебом и сољу и поздравио га добродошлицом у име престоничког грађанства, замоливши Га да пут од „Славије“ до Саборне цркве пређе пешке, што је Регент и поред умора прихватио.



Г. д-р Стеван Поповић, градски гећник, говори на свечаној академији поводом прославе 20-годишњице ослобођења Београда

* * *

2-ог новембра је командант Дунавске дивизије поставио општински одбор на челу са претседником г. Костом Главинићем. Одбор се одмах дао на посао да обезбеди довоз намирница у Београд и да журно изврши припреме за дочек трупа и врховног команданта Регента Александра.

Рад Општине београдске отпочео је.

3-ћег новембра ушла је Дунавска дивизија, пошто је претходно одржано благодарeње у Саборној цркви. Код Звездаре је претседник општине поздравио војску и изразио јој захвалност и задовољство Београђана због ослобођења. У име војске одговорио му је пуковник г. Драгомир Милојевић, командант Дунавске дивизије. Говорници су били прекидани одушевљеним поклицима, овације су се понављале и војска је се са муком пробијала кроз одушевљено грађанство до Калемегдана.

Сада је сваки дан постао празник. Заборавиле су се рушевине и рупе од граната. Одушевљење је надопунило све. Београд се спремао да дочека врховног команданта, свога омиљеног Регента Александра, који је за све време изгнанства делио зло и добро са својим војницима.

Народ је у сузама изражавао своје поздраве Регенту и обасипао Га цвећем тако да је он корачао по цвећу и зеленилу...

* * *

Загрливши своје војнике-јунаке ослобођени Београд пустио их је даље да преко Саве, Дунава и Дрине однесу слободу браћи која је још нису имала.

* * *

20 година протекло је. Ми данас славимо двадесетогодишњицу тих дана славе и поноса.

Београд, југословенски Београд, напредовао је знатно од 1918 године. Он иде напред и када би га данас видели његови пали браниоци, били би задовољни. Видели би да 20 година није прошло без виднога напретка, осетили би да њихове жртве нису биле узалудне. Општина града Београда је свесна дуга који дугује успомени палих хероја, који су бранили бедеме његове тврђаве и чија је крв прскала његове улице.

Општина прикупља сву грађу о историјским данима одбране Београда и срећује је за пример будућим покољењима.

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИБЛИОТЕКА

На домаку Београда на Авали налази се гроб Незнаног Јунака. Узвишена замисао и задужбина Блаженопочившег Краља Ујединитеља овековечена длетом Ивана Мештровића. Општина је у сарадњи са државом предузела радове да се сва села до Авале којима су напредовале ослободилачке колоне електрификују, а сам маузолеј биће осветљен ноћу нарочитом светлошћу, тако да ће нас Незнани Јунак у своме миру са врха Авале потсећати на славне дане борбе и победа. Вечита светлост која ће се видети са свих прилаза Београду биће стални знак наше захвалности ослободиоцима. Хероји одбране Београда могу бити задовољни.

Сава и Дунав нису више граница земље. Њихова крв која се мешала са водом Саве и Дунава померила је ту границу далеко.

Прослављајући данас дане победе, Београд стоји поносан, сигуран у себе и веран својој мисији! Он жели мир да би у продужењу своје мисије могао да врши друге задатке. Нека би костурница на новом гробљу била последња поред које ћемо пролазити са болом и поносом... Београд жели мир, да би у њему могао да изгради културне, хигијенске и социјалне установе потребне нашем народу.

Завршавајући, ја у име Претседника Општине и у име целог Градског већа благодарим Удружењу бранилаца Београда и осталим организацијама што су, у заједници са Општином, прире-

дили ову данашњу Академију, што су нас потсетили на дане радости Београда и што чувају култ захвалности према онима који су ослободили престоницу.

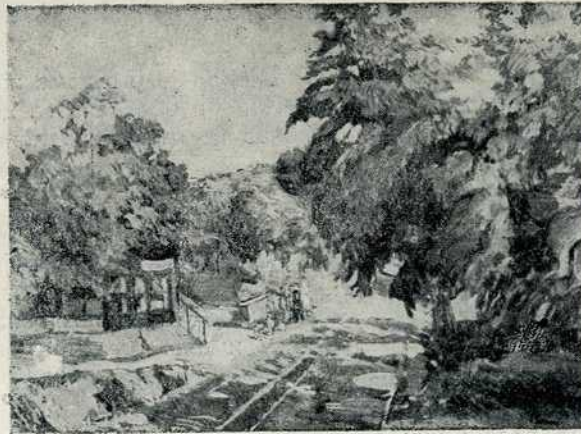
Општина београдска је нарочито захвална Његовом Величанству Краљу Петру II, Сину Регента-Хероја, Врховног Команданта из 1918 године, кога су његови Београђани засули цвећем када је на челу својих победоносних трупа ушао у Београд, доносећи му слободу пре двадесет година — што је на ову нашу прославу послао свога изасланика. Захваљујући му на високој пажњи, ми га уверавамо у своју љубав и оданост које су Београђани пренели са Оца-Витеза на Сина-Сокола.

Живео наш млади Краљ Петар II!

Живео цео дом Карађорђевића!"

Одушевљеним клицањем Њ. В. Краљу и Краљевском Дому, присутни су поздравили крај говора г. д-р Стевана Поповића, који је код присутних оставио дубок утисак.

Затим је претседник Одбора за прославу г. Светолик Урошевић бираним речима захвалио Њ. В. Краљу Петру II што је изаслао свога нарочитог Изасланика, као и говорницима генералу г. Јовану Леку и г. д-р Стевану Поповићу на лепим говорима, па је закључио свечану академију, а тиме и прославу двадесетогодишњице ослобођења Београда.



Хакман Коста: „Царева ђуприја у Београду“
(Са XI јесење изложбе београдских уметника)

WWW.IBBY.YU
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А



WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

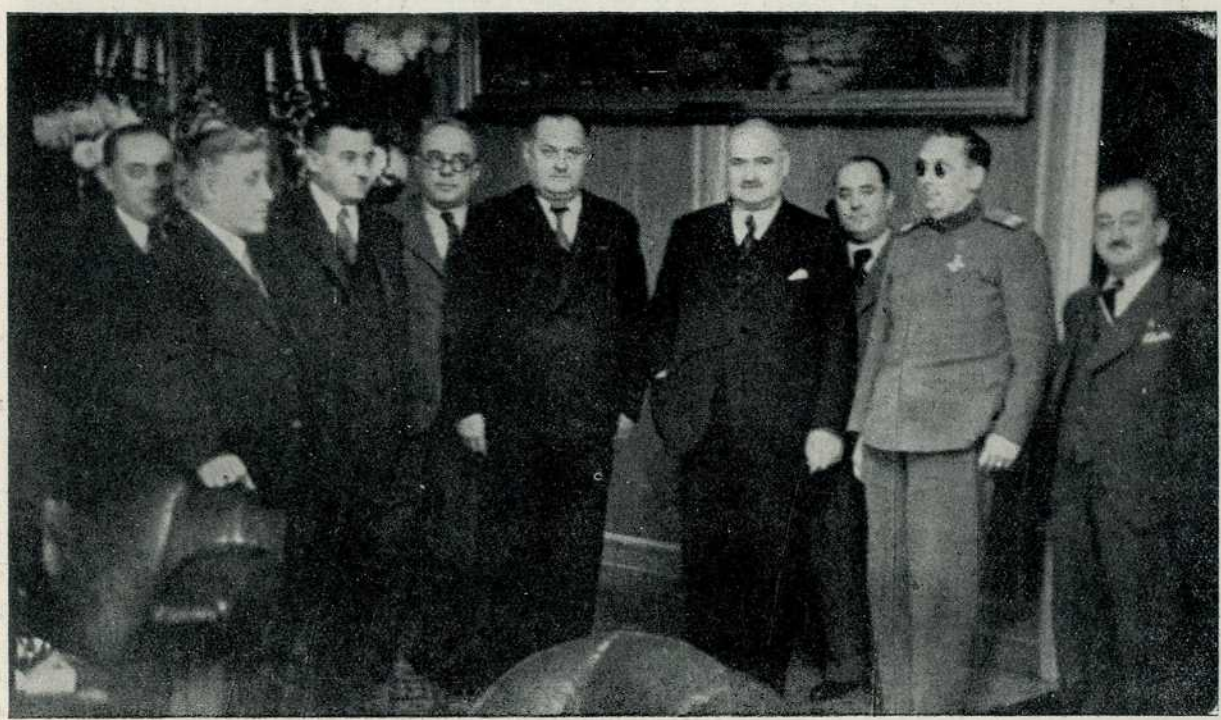
Друштвена хроника

Избори народних посланика 11 децембра 1938

Указом Краљевских Намесника од 10 октобра т.г. распуштена је Народна скупштина изабрана 5 маја 1935 и расписани су избори нових народних посланика за четворогодишњу скупштинску периоду у недељу 11 децембра 1938.

бирача који су изгубили право гласа у овој Општини.

После ових извршених исправки, укупан број бирача у Београду (без Земунa) износи 74.860. У Земуну је уписано 570 нових бирача, а целокупан број бирача износи 8.580. Тако



Претставници ратничких удружења код Претседника Београдске општине г. Владе Илића, поводом посланичких кандидација

Градско поглаварство Београд извршило је на време све припреме које су му стављене у надлежност Законом о избору народних посланика и Законом о бирачким списковима.

На основу чл. 15 Закона о бирачким списковима примане су пријаве за исправке у бирачким списковима до 25 октобра закључно. Донесена су решења о свим тим пријавама и подношена на одобрење Окружном суду за град Београд, који их је оснажио. Сва су та решења спроведена кроз Стални бирачки списак. Уписано је 11.282 нова бирача, а брисано 66

цела Београдска општина има свега 83.440 бирача. У Панчеву има 7.100 бирача. Тако Управно подручје града Београда, Земунa и Панчева, које бира 5 посланика, има свега 90.540 бирача.

У Београду се гласа на 108 гласачких места, у Земуну на 14, а у Панчеву на 9.



У овом подручју је развијена врло жива активност приликом одређивања посланичких

кандидата, не само од стране политичких партија него и од стране разних привредних, ратничких и других организација.

Београдски привредници су предложили г. Владу Илића, Претседника Београдске општине, као првог посланичког кандидата за управно подручје Београд, Земун и Панчево на земаљској листи г. д-р Милана Стојадиновића. Ову одлуку су донели београдски, земунски и панчевачки привредници једногласно на својој конференцији од 9 новембра.

Једна делегација привредника, од неких 60 чланова, упућена је са ове конференције г. Влади Илићу, да га обавести о овој одлуци привредника и да га замоли да прими понуђену кандидацију. Неколико привредника из ове делегације посетило је истог дана по подне г. Владу Илића у његовом кабинету у општинском дому, да га обавести о закључцима привредничке конференције, а остали чланови делегације чекали су у сали Градског већа.

Претседник Општине г. Влада Илић појавио се у сали Градског већа нешто пре 18 часова, где су га делегати привредника срдечно и живо поздравили.

Г. **Михаило Шонда**, претставник београдских индустријалаца, узео је први реч и изложио циљ посете ове делегације кратким говором. Изјавио је да су индустријалци града Београда, Земун и Панчева одржали тога дана конференцију и донели једногласно закључак да умоле г. Владу Илића да се прими кандидације за народног посланика за изборно подручје Београд, Земун и Панчево на земаљској листи г. д-р Милана Стојадиновића, јер је интерес свих привредника, а специјално индустријалаца, да имају у Народној скупштини човека који ће будно пратити интересе привреде и заступати привреднички staleж.

У име трговаца узео је реч г. **Никола Беловић**, Претседник Београдске трговачке омладине, и изјавио да су београдски трговци дошли да умоле г. Владу Илића, као најистакнутијег и најомиљенијег привредника наше престонице и целе земље, да се прими посланичке кандидације за град Београд, Земун и Панчево на земаљској листи г. д-р Милана Стојадиновића. Привредници су, каже, пратили рад г. Владе Илића у Београдској општини и сматрају да није било претседника, откад постоји Београдска општина, који се је оволико залагао за напредак престонице и који је показао овакве успехе.

Делегати привредника поздрављали су гласним одобравањем и аплаузом говоре г.г. Шонде и Беловића.

Одговарајући г.г. Михаилу Шонди и Николи Беловићу, г. Влада Илић је изјавио:

Господо привредници,

Хвала вам на поверењу које ми данас, као привредници Београда, указујете вашом понудом, да се

примим кандидатуре за град Београд на листи г. д-р Милана Стојадиновића, приликом децембарских посланичких избора.

Заиста, привреда, нарочито градска привреда, није била до сада довољно заступљена у Народној Скупштини и ја се слажем са вама, да што већи број привредника треба да уђе у наш нови Парламенат.

Мало више привредних дискусија у новој Скупштини биће потребно, но што је то досада био случај. Трговина, индустрија и занатство очекују решење многих и многих својих проблема. Наша привреда треба да има што више својих заступника и бранилаца, баш тамо где се доносе закони који регулишу привредни живот земље.

Ја нисам био политичар и нисам ни сада имао намеру да улазим у политички живот, али ако ви наложите да као привредник треба да се примим кандидатуре и ако будем позван на сарадњу, ја ћу то прихватити као претставник Београда и Вас привредника.

Хвала Вам још једаред на вашем лепом поверењу.

Живели!

Делегати привредника поздравили су бурним аплаузом пристанак г. Вл. Илић да се прими понуђене кандидације.

Г. Влада Илић се задржао још неко време у срдечном разговору са претставницима привредника.

*
* * *

Носилац земаљске листе Претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић примио је на своју листу г. Владу Илића као првог посланичког кандидата за Београд, Земун и Панчево.

ПРЕТСТАВНИЦИ РАТНИЧКИХ УДРУЖЕЊА ИСТИЧУ СВОГА КАНДИДАТА ЗА БЕОГРАД, ЗЕМУН И ПАНЧЕВО

Сутрадан, 10 октобра, посетили су г. Владу Илића претставници најважнијих ратничких удружења, — Удружења резервних официра и ратника, Удружења ђака-ратника, Удружења носилаца Карађорђевог Звезде са мачевима, Удружења носилаца Белог Орла са мачевима, Удружења ратних инвалида, Удружења добровољаца — и изразили жељу свих ратничких удружења да се на земаљској листи г. д-р Милана Стојадиновића кандидује и један претставник ратника за управно подручје Београд, Земун и Панчево. Као кандидата означили су г. Божицара Неђића, претседника Средишне управе ратних инвалида.

Г. Влада Илић је захвалио на посети и изразио своје задовољство што привредници и ратници из целе земље иду заједно. Верује да ће ратничке организације помоћи листу за коју предлажу свога кандидата.



WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА

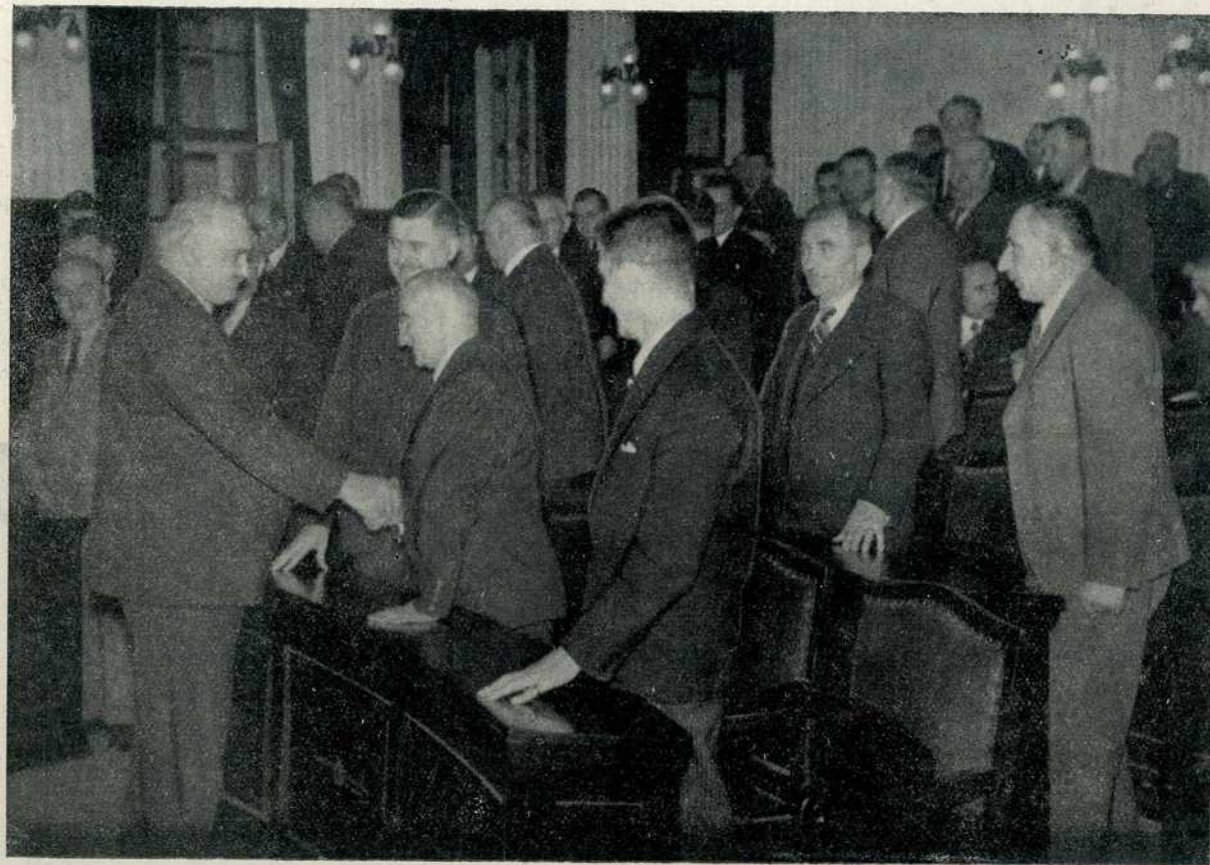
* * *

По једнодушном овлашћењу Месног одбора ЈРЗ за Београд, Земун и Панчево носилац земаљске кандидатске листе г. д-р Милан Стојадиновић је — уважавајући предлоге надлежних организација — саставио своју листу кан-

тар Индустијске Коморе и градски већник из Београда;

2) Драгољуб П. Зековица, директор гимн. у пенз. — градски већник и секретар Месног одбора Ј.Р.З. из Београда;

3) Васа Ј. Исаиловић, Претседник Општине града Панчева, из Панчева;



Престонички привредници у разговору са г. Владом Илићем после извршене кандидације

дидата за изборно подручје Београд, Земун и Панчево. Та је листа потврђена 17 новембра т.г. у Среском суду за град Београд.

КАНДИДАТИ ЗА ГРАД БЕОГРАД, ЗЕМУН И ПАНЧЕВО НА ЗЕМАЉСКОЈ ЛИСТИ Г. Д-Р МИЛАНА СТОЈАДИНОВИЋА

- 1) **Влада К. Илић**, индустријалац, Претседник Београдске Општине и Претседник Индустијске Коморе из Београда;
- 2) **Душан Н. Трифковић**, сенатор и секретар Главног одбора Ј.Р.З. из Београда;
- 3) **Михаило Стојадиновић**, казанџија и б. нар. посланик из Београда;
- 4) **Недељко К. Савић**, трговац и градски већник, Претседник Савеза Трговач. удружења Београд, Претседник централног представништва Савеза трговачких удружења Југославије из Београда;
- 5) **Божидар Ђ. Недић**, пенз. и Претседник Средишног одбора Удружења ратних инвалида из Београда.

Њихови заменици:

- 1) **Др. Стеван С. Поповић**, главни секре-

4) **Коста Г. Петровић**, економ и градски већник из Земуна;

5) **Мића М. Марковић**, типограф и Претседник Радничке Коморе из Београда.

УДРУЖЕЊЕ ГРАЂАНА ИЗ ЈАТАГАН МАЛЕ ЗА Г. ВЛАДУ ИЛИЋА

Претседник Београдске општине г. Влада Илић примио је 8 децембра т. г. претседника и чланове управе Удружења грађана из Јатаган-Мале, које је предводио г. Милорад Симић, градски већник.

Претседник Управе тога Удружења г. Ђока Матић, предузимач, поздравео је г. Владу Илића у име грађана Јатаган-Мале, изјавио му благодарност што се примио за кандидата на земаљској листи г. д-р Милана Стојадиновића и подвукао да ће припадници поменутог Удружења дати свој глас 11 децембра за земаљску листу г. д-р Милана Стојадиновића, на којој је као први кандидат за изборно подручје Београд, Земун и Панчево г. Влада Илић.



WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Друштвена хроника

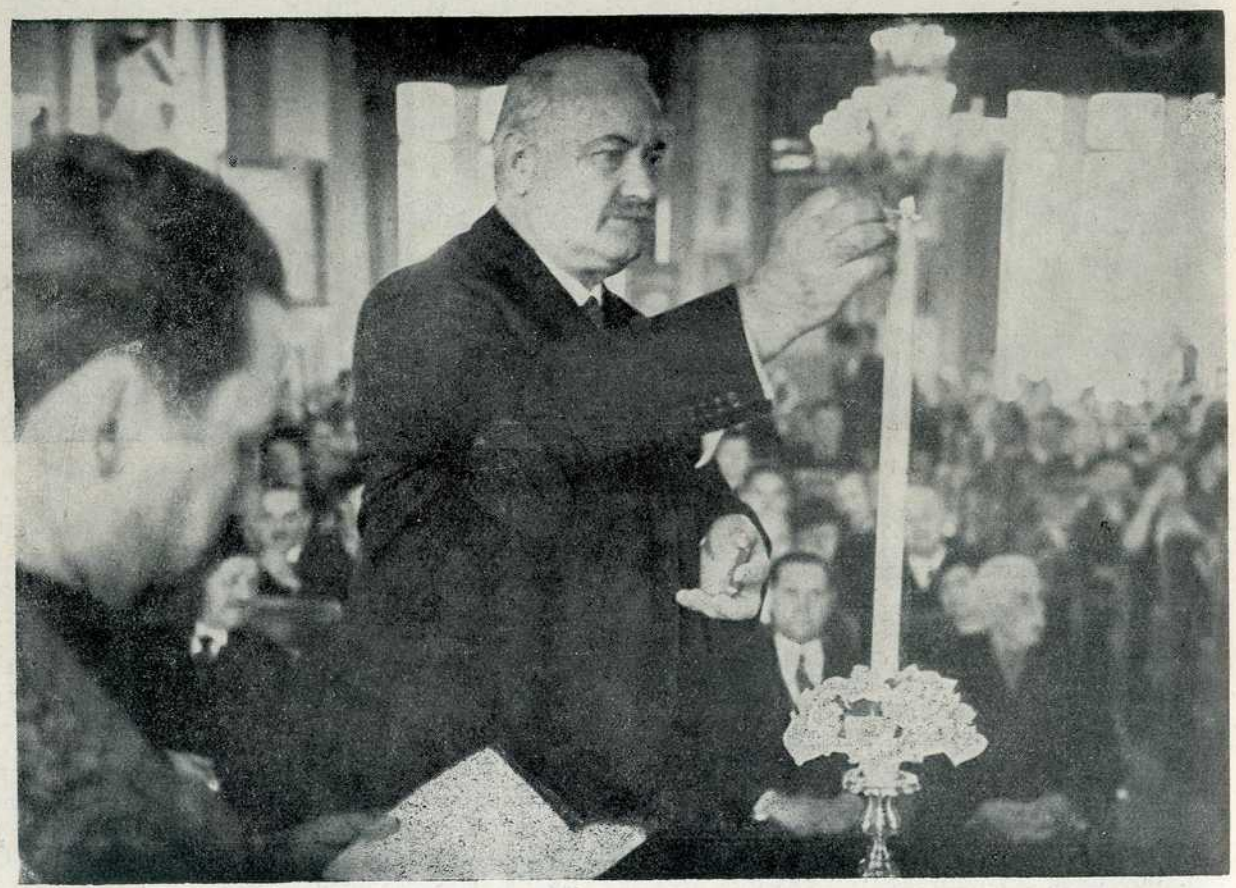
СЛАВЕ БЕОГРАДСКИХ ДРУШТАВА

СЛАВА АКАДЕМСКОГ ПЕВАЧКОГ ДРУШТВА „ОБИЛИЋ“

Слава академског певачког друштва „Обилић“ значи сваке године један пријатан догађај у нашем националном и уметничком животу. То је друштво постало омиљено и популарно и у најширим народним слојевима, далеко ван омладинских кругова, због својих високих уметничких квалитета и високог значаја за нашу националну пропаганду.

године на певачком студентском фестивалу у Минхену, на коме су узели учешћа сви студентски хорови. Ове године ће бранити ту титулу на утакмици свих студентских хорова у Копенхагену.

Недавно је извршио врло успелу турнеју по Француској. За ову годину је позван да гостује у Северној и Јужној Америци, баш у доба када се приређује велика међународна изложба у Њујорку, и изгледа да ће тај позив прихватити.



Претседник Београдске општине г. Влада Илић као домаћин славе припаљује свећу на слави Академског певачког друштва „Обилић“

„Обилић“ се одавно уздигао у ред наших најбољих певачких друштава и показује сваке године све већи напредак. Постигао је ванредне резултате и у иностранству. Пронео је нашу лепу и топлу песму кроз више културних земаља и свуда је пожњео одушевљене аплаузе. Освојио је титулу првака света прошле

Зато је сасвим природно што се и овогодишња слава „Обилића“ — дан св. Архангела Михаила, 21 новембра — претворила у општу нашу националну и културну манифестацију, која је повезала наше студенте певаче не само са љубитељима песме ван Универзитета него и са неколико прошлих генерација које су

неговале песму кроз певачко друштво „Обилић”. Домаћин славе ове године био је г. Влада Илић, претседник Београдске општине, који свесрдно помаже све београдске културне и националне установе.

На славу је дошао изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Сондермајер, кога су дочекали и поздравили домаћин славе г. Влада Илић и претседник „Обилића” г. д-р Леко. Славском обреду су присуствовали претставници страних држава — Пољске и Француске, Министарства просвете, Универзитета, националних и културних удружења, многи угледни културни и национални радници.

Домаћин славе г. Влада Илић пресекао је колач са једном чланицом и једним чланом „Обилића”.

Пошто је завршен црквени обред, претседник „Обилића” г. Благоје Стојановић поздравио је госте и изнео у кратким потезима овогодишњи рад овог друштва и његове планове за најближу будућност.

У име Удружења бивших чланова „Обилића” поздравио је госте г. Милан Костић, директор гимназије у пензији и градски већник. Он је изнео историјат „Обилића”, који већ 54 године дела, не само као музичко и културно друштво, већ као изванредно важан национални збор који је одувек значајно моћно национално тело међу студентима.

Овај говор, примљен са особитим симпатијама и аплаузом, гласи:

„Ово је већ друга година како пређашњи чланови Академског певачког друштва „Обилић”, организовани у Удружењу бивших чланова „Обилића”, прослављају заједно с младим Обилићевцима, садашњим члановима Академског певачког друштва „Обилић”, своју славу св. Аранђела.

„Обилић” је једно од најстаријих наших друштва. За 54 године свога рада „Обилић” је несумњиво дао одличне резултате на пољу вокалне музике и данас се сматра као једно од најбољих певачких друштва у нашој земљи. Кроз његове редове прошло је до сада око 2500 певача београдске Велике школе и Универзитета. Све те генерације, које су различите по годинама старости, имају нешто што их везује. Прво „Обилић” је за све време и под свима овим генерацијама остао веран својим традицијама, а то су: да гаји српску песму и да је шири по свима нашим крајевима, као и ван граница наше Отаџбине, да својом патриотском песмом јача националну свест и да врши значајну културну улогу у нашем народу. Друга веза је: што су све те генерације прозеле у овом друштву најлепше доба свога живота, доба младости.

Ми, бивши чланови „Обилића”, узели смо за задатак, да, заједно са садашњим Обилићевцима, чувамо традиције „Обилића”. Ми желимо да он увек остане на висини на којој је био и на којој је и данас. Ми желимо да „Обилић” носи високо своју заставу српске песме и националнога поноса онако као што смо ми некада певали у „Обилићу”: „Ту заставу, пуну сјаја, наду српског нараштаја, диже „Обилић”.

У име старијих Обилићеваца ја на првом месту захваљујем уваженом домаћину г. Влади Илићу, претседнику Београдске општине, на пажњи и љубави према „Обилићу”, а тако исто и Вама, драги гости, на посети „Обилић” има своје нарочите посетитоце, који долазе да чују његову песму и да виде и уживају у

омладини, нашој будућности. Молим Вас, да те симпатије према „Обилићу” сачувате и даље. Добро нам дошли!”

Бивши чланови „Обилића”, многи међу њима већ седи, помешали су се са садашњим члановима, студентима и студенткињама, и отпевали сложено и громко стару националну песму „Хеј трубачу!” Ова песма, химна певачког друштва „Обилић”, која је симболично повезала старе и нове генерације „Обилићеваца”, изазвала је многим сузама на очи.

Претседник „Обилића” г. д-р Леко предао је дипломе почасним члановима и чланицама. Мешовити збор „Обилића” извео је „Трећу рапсодију” под дириговањем г. Пордеса.

ПРЕТСЕДНИК ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА Г. ВЛАДА ИЛИЋ ПРИРЕЂУЈЕ БАНКЕТ „ОБИЛИЋЕВЦИМА”

На Аранђеловдан приредио је Претседник Општине Г. Влада Илић, као домаћин славе, банкет „Обилићевцима” у хотел „Паласу” у 8½ часова увече.

Било је сервирано у обема салама хотелског ресторана за многобројне званице. Још при улазу у ресторан осетило се живо кретање омладинаца и звонко је одјекивао весело и темпераментан жагор. Столови су били украшени зеленилом и свежим каранфилима. Поред омладинаца био је позват изванредан број старих „Обилићеваца”, као и неколико градских већника. Присутни су били, поред домаћина славе Г. Владе Илића, још и претседник „Обилића” проф. г. д-р Леко, ректор Универзитета г. д-р Драг. Јовановић, проректор инж. г. Мицић и још приличан број елитних гостију.

Одмах после 8½ часова село се за постављене столове. „Обилић” је отпевао „Оче наш”, па се прешло на вечеру. Још у саме почетку показивали су се видни знаци доброг и ведрога расположења.

Прву чашу вина подигао је претседник „Обилића” проф. г. д-р Леко и у кратком говору наздравио је домаћину славе г. Влади Илићу, захваљујући му, што је био љубазан да се прими за домаћина славе и што је увек указивао „Обилићу” велику пажњу и живо се интересовао за његов рад и његове успехе. На овај поздравни говор г. д-р Лека одговорио је г. Влада Илић подужил говором. У својем топлом поздравном говору г. Влада Илић је између осталог нарочито нагласио, да веома цени плодносан и користан рад „Обилића”. Моли младе „Обилићевце” да истрају на тако корисном и важном послу за народ и Државу и да се спремају и челиче, јер ће они имати да смене садање старије генерације на свима линијама, па и у вођењу најважнијих државних послова. Нарочито је инсистирао да гајењем националне песме одржавају националну свест и шире националну културу. Говор г. Владе Илића изазвао је код свију, а нарочито омладинаца, велико одушевљење и радост. „Обилићевци” су снажно плескали, громко и искрено кличући „Живео”, а хор је отпевао „Живео”.

Изасланик Панчевачког певачког друштва поздравио је „Обилићевце” срдачним речима са пуно патриотског жара.

Врло је био запажен импровизирани говор градског већника г. Милана Костића, директора у пензији. Говор је био проткан дубоким осећајима симпатије и

љубави према омладини и њеном пожртвованом раду. Г. Костић подвлачи да је живот већег броја омладинаца у економско-финансијском погледу врло мучан у садањем послератном добу, али вели да и пре 35—40 година живот студената није био увек и за већину без тежоба и оскудице, па је и поред свега тога тај живот био ипак врло леп и испуњен одушевљеним радом; он се са својим друговима ипак и сада најрадије сећа тога најлепшег доба младости. Уверава омладинце да ће се и они најрадије сећати свога студентског живота, поред свих борби и тешкоћа у материјалном погледу, и верује да их те пролазне тешкоће неће ометати у благодарном раду на ширењу националне културе и јачању љубави према своме народу и Отаџбини. Г. Костић завршава говор са апелом и вером да ће млади „Обилићевци“ наставити несебично племенити посао на ширењу музичке културе а нарочито наше лепе националне песме и да ће будућност „Обилића“ бити исто тако сјајна као и прошлост. Говор г. Костића изазвао је буру одушевљења, поклицима „Живео“ и „Живели“ није било краја.

Било је још неколико лепих поздравних говора, који су били пропраћени песмом.

После завршене вечере, која је протекла у највећем расположењу, хор „Обилића“ отпевао је нашу најлепшу патриотску песму „Хеј трубачу“ и још неколико врло лепих композиција, а потом је настала играња. Почело је са колом, па су после играна наизменично кола и стране игре.

Интересантно је да је младићско одушевљење и веселост прешло са омладинаца у пуној јачини на старију господу, а то се видело између осталог и по томе што су и старији, на челу са г. Владом Илићем, неуморно и младићски играли.

Иначе ведро и весело расположење појачао је до врхунца скеч старог „Обилићевца“ и великог весељака г. Бате Цвијетића, чин. Мин. финансија.

Пријатна сензација била је такође свечана предаја дипломе у виду успеле карикатуре диригенту г. Пордесу, што доказује да господин Пордес поред великог и заслуженог поштовања ужива и нарочите симпатије Обилићеваца.

Ово ванредно расположење и успело вече задржало је учеснике банкета на окупу до после пола ноћи.

СЛАВА Њ. Св. ПАТРИЈАРХА ГАВРИЛА И БЕОГРАДСКЕ САБОРНЕ ЦРКВЕ

Њ. Св. Патријарх Гаврило и београдска Саборна црква славили су св. Архангела Михаила 21 новембра т. г. Њ. Св. Патријарх Гаврило — са четири епископа, 12 свештеника и 4 ђакона — отслужио је у Саборној цркви архијерејску литургију. Певало је Прво београдско певачко друштво.

Из Саборне цркве Њ. Св. Патријарх Гаврило је прешао у Патријаршијски двор, где је примао честитања као свечар у свечаној сали за пријеме.

Патријарху је честитао славу изасланик Њ. В. Краља генерал г. Жарко Мајсторовић, затим Претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић са госпођом, Претседник Београдске општине г. Влада Илић, Министар финансија г. Летица, први ађутант Њ. В. Краља генерал г. Никола Христић, ректор

Универзитета г. д-р Драгослав Јовановић, Управник Двора пуковник г. Јован Леко, претставник руске емиграције г. Василије Штрандман, претставници многих националних, културних и хуманих друштава и установа.

Пред ручак у трпезарији је извршено резање Патријарховог славског колача.

У великој трпезарији Патријаршије приређен је ручак члановима Св. Синода, претставницима црквених установа и свештенства.

СЛАВА ДРУШТВА „КЊЕГИЊА ЉУБИЦА“

Друштво „Кнегиње Љубице“ прославило је 21 о. м. своје крсно име св. Архангела Михаила у своме Дому Катанићева ул. бр. 21.

Друштвена сала, намештена у стилу српско-босанских соба, просторно скромних димензија, била је комплетно пуна чланова друштва и многобројних изасланика женских културних и хуманих београдских друштава као и осталих установа.

Пред почетак обреда дошле су дворске даме, изасланица Њ. В. Краљице Марије г-ђа Ела Хаџић и изасланица Њ. Краљев. Височанства Кнегиње Олге г-ђа Лозанић. Присутни су били изасланици: Њ. Светости Патријарха Гаврила злетовско-струмички епископ Симеон, Министарства просвете г-ђа д-р Љ. Јовичић, и г. д-р Б. Крстић, Београдске општине г. д-р Веља Михаиловић, градски већник, Црвеног крста г. д-р Генчић.

Одмах после 11 часова прота г. Д. Поповић почео је водоосвећење и пресекао славски колач са претседником г-ђом Наком Спасић и учеником основне школе малим Ђорђем Јовановићем.

После свршеног верског обреда, прота г. Поповић је у кратком пригодном говору изнео значај друштва и честитао крсно име. Потом прилазе дворске даме г-ђа Хаџић и г-ђа Лозанић, епископ Симеун, као и остали изасланици, и срдечно честитају друштвену славу г-ђи Спасић.

После честитања, у добром расположењу, служено је слатко и црна кава без уобичајеног славског жита, јер је то светац на чијој се прослави жито не служи.

СЛАВА АУТО-КЛУБА

Београдски Ауто-клуб прославио је своју славу св. Архангела Михаила у новим салонима потпуно преуређене клупске зграде у Француској улици. Овој свечаности присуствовао је корпоративно новосадски Ауто-клуб, чији су чланови дошли колима у Београд и провели овде цео дан и ноћ као гости београдског Ауто-клуба.

Свечаном славском обреду присуствовао је изасланик Њ. В. Краља потпуковник г. Покорни, претставник Београдске општине градски већник г. д-р Стеван Поповић, претставници Министарства војске и морнарице, Министарства грађевина, Министарства трговине и индустрије, Удружења резервних официра и ратника и многи други.

Дан Примирја у Београду

Пре двадесет година 11 новембра закључено је примирје на западном фронту и завршен крвави светски рат. Тај дан прославља се на свима континентима као празник мира и одаје се пошта многобројним жртвама рата. Београд је и ове године одао дужну пошту свима који су пали за отаџбину, на чијим је костима саграђена моћна и слободна Југославија.



Претседник Београдске општине г. Влада Илић
полаже венац на Костурницу бранилаца Београда

Београдски подбор Удружења резервних офицера и ратника приредио је тога дана у Саборној цркви помен свима нашим изгинулим и померлим ратницима. Помену је присуствовао изасланик Њ. В. Краља генерал г. Линус Деканева, ађутант Њ. В. Краља. Били су присутни: Командант града Београда генерал г.

Петар Косић, претставници Сената и Народне скупштине, претставници Краљевске владе, претставници Београдске општине градски већници генерал г. Живан Ранковић и г. Недељко Савић, изасланици свих ратничких и националних удружења и установа, породице неких погинулих и умрлих ратника и већи број грађанства.

На помену је чинодејствовао епископ г. Дионисије, који је при крају помена одржао леп пригодан говор.

Женска секција Фидака организовала је помену на свима ратничким гробљима у Београду. Прво је одржан помен нашим ратницима пред костурницом бранилаца Београда на Новом гробљу. Помену су присуствовали претставници војних и цивилних власти, Претседник Београдске општине г. Влада Илић са свима градским већницима, дипломатски претставници свих савезничких држава са војним изасланицима, претставници свих ратничких и националних удружења и установа. После обављеног помена Претседник Београдске општине и сви присутни делегати положили су редом венце на спомен-костурницу наших палих ратника. Војна музика интонирала је државну химну.

После тога одржан је дирљив помен пред спомен-костурницом руских ратника и положени венци на гробове руских хероја.

Одане су затим на сличан начин дирљиве посмртне почести на гробљима италијанских, француских и јеврејских ратника.

Енглеским ратницима одане су посмртне почести комеморативном службом у енглеској цркви у Јеврејској улици.

Док су одржаване ове тужне свечаности по богомољама и по ратничким гробљима, тачно у 11 часова организован је минут ћутања у целом Београду.

На знак фабричких сирена и црквених звона заустављен је цео саобраћај у вароши, — стали су као укочени трамваји, аутобуси, аутомобили, кола, пешаци — и одана је пошта погинулим и умрлим ратницима ћутањем од два минута. Моменат је био врло дирљив. Свечана и тужна атмосфера из богомоља и са гробља проширена је на цео град и на све његово становништво.

Шеста међународна радио изложба у Београду

Шеста међународна радио изложба приређена је на Београдском сајмишту у павиљону задужбине Николе Спасића од 5 до 15 новембра т. г. Радиотрговци заузели су неколико штандова са својим радиоапаратима; радиоаматери су организовали врло занимљиву изложбу својих аматерских радова, који доказују велику спретност и стручност радиоаматера; војска и морнарица је заузела нарочито одељење са својим најмодернијим радиоапаратима.

Изложба је отворена 5 новембра у присуству изасланика Њ. В. Краља потпуковника г. Покорног, прет-

ставника цивилних и војних власти и приличног броја грађанства.

Претставник Радиоклуба, који је организовао ову изложбу, потпретседник г. Дамњановић, и изасланик Министарства пошта г. Воја Поповић изнели су у својим говорима значај ове изложбе; подвукли су да се баш у ово доба навршава четрдесет година како је Никола Тесла први патентирао свој генијални изум радиоелектричних телекомуникација, апарате за отпрему и пријем радио-таласа, ударајући тиме темеље радиоелектричне телемеханике. Прва радиофузна стани-

ца појавила се релативно доцкан, тек 1922 у Енглеској. Отада радиофонија напредује невероватно брзо. Из Београда се може говорити непосредно преко радиотелефона са културним центрима из свих пет континената, као и са покретним саобраћајним објектима на широјој морској пучини или у најудаљенијим пристаништима. Последњи изум је телевизија, која омогу-

ћава људима да виде своје сабеседнике макар се они налазили на другој страни земљине кугле.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић посетио је ову изложбу, разгледао је пажљиво и обећао да ће и Општина дати неколико награда за аматерске радове.

Јеврејски Дом за заштиту деце освећен је у Београду

Јеврејско женско друштво подигло је Дом за заштиту деце у Београду у улици Високог Стевана бр. 2. Тај је дом освећен у недељу 27 новембра т. г. Свечаности освећења присуствовали су: Изасланица Њ. В. Краљице Марије и Њ. Кр. Вис. Кнегиње Олге дворска дама г-ђа Хаџић, изасланици Министарства просвете, Министарства социјалне политике и народног здравља, Београдске општине и многобројних културних и хуманих друштава, нарочито женских.

Обред освећења је извршио врховни рабин г. д-р Исак Алкалај. После завршеног верског обреда, г. д-р

Алкалај је поздравио присутне госте и истакао значај ове хумане установе, где ће бити обданиште за децу, диспанзер за болесне и немоћне, уточиште за сироту децу без родитеља.

Претставнице женских организација поздравиле су срдечно отварање овог хуманог дома и у краћим говорима похвалиле рад Јеврејског женског друштва. У том духу говориле су, између осталих, у име народне женске заједнице г-ђа Мара Трифковић, у име Кола српских сестара г-ђа Перса Ј. Продановић.

У
Н
И
В
Е
Р
С
К
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А



Претседник Београдске општине г. Влада Илић о унапређењу Дунавске падине

Друштво за унапређење Дунавске падине у Београду одржало је своју конференцију у недељу 27 новембра у згради Поштанске штедионице (улица Кнеза Павла), којој је присуствовао и Претседник Београдске општине г. Влада Илић.

Претседник овог друштва г. Недељко Савић, трговац, отворио је конференцију и поздравио присутне, а нарочито Претседника Београдске општине г. Владу Илића. Истакао је да је конференција сазвана да се продискутује о мерама које треба предузети да се овај по привреду толико значајан крај још више и брже унапреди.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић одржао је говор у коме је истакао шта је све Београдска општина учинила за овај крај и развио план будућих општинских радова у овом крају. Г. Влада Илић је углавном рекао:

— Видим овде скромне жеље, које су и оправдане, па ћемо се потрудити и да их испунимо. Деоји део овога краја већ има своју нивелету за изграђи-

вање, а сада ћемо и горњем крају дати нивелисане путеве, да се и ту могу подизати грађански домови с лепим баштама. Биће ту просечене нове улице, а завешће се и нове аутобуске линије са електричним ауто-колима. Кланични крај биће изграђен по већ готовом и утврђеном плану, као и још неки делови ове падине. У овом крају предвиђено је грађење цркве, студентског дома, школе и соколског дома. Грађанима ће се омогућити зидање нових зграда у продужењу кланице. Овде ће се Београд и проширити и улепшати. То је врло леп део његов између Кланице и Лаудановог шанца. Подићи ће се и један велики дом за старе и изнемогле, као задужбина анонимног великог добротвора. Ту у близини биће и нова велика пијаца, а крај старе кланице и модерна кванташка пијаца.

Своја излагања претседник општине г. Влада Илић пропратио је приказивањем једног великог плана овог краја, који претставља дунавску падину онако како ће она за кратко време изгледати.

Освећење Гостионичарског дома и отварање Више угоститељске школе у Београду

Једна од важних привредних грана је и гостионичарство. Гостионичарство је познато још пре четирестотине година пре Христа. Прве гостионице-конаци за преноћишта и прехрану путника појавиле су се у Грчкој.

У нашој старој постојбини први гостионичарски посао појављује се у доба Немањића. Из законских прописа Цара Душана видимо да се гостионичарству поклањала велика пажња. Ту се каже, између осталог, и ово: „да је гостионичар, велики и мали, дужан одржавати своју гостионицу у највећем реду, а за живот путника и његових ствари лично одговарати. Коња и све што би путник имао гостионичар би морао примити и потпуно сачувати све док путник не би даље из гостионице пошао. Ако би ма шта путнику нестало, гостионичар би морао платити”.

Гостионице у Србији посећивали су већином млетачки, дубровачки и византиски трговци.

Доцније, из народних песама видимо да су постојале и крчме у којима су служиле младе крчмарице. — „Не одајте дружину осталу, не одајте крчмарице младе, код којих смо рујно вино пили, вино пили у потаји били.”

За време робовања под Турцима, кад су Турци изградили од Цариграда до Београда „Цариградски друм”, изграђују се велике каравансараје и ханови дуж целог друма. Ханови су грађени од тврдог материјала са великим калдрисаним двориштима у којима су биле стаје, а на средини дворишта бунар. На друму Београд — Цариград и данас постоје трагови (рушевине) старих ханова. Ханџије су били Цинцари, који су умели да лепо дочекају, угосте и испрате путнике, наравно, уз добре паре.

За време Кнеза Милоша у Београду је постојао познати „Параносов хан” код мале пијаце, где је садањи хотел „Бристол” и „Гранд хотел” близу Саборне цркве.

Еснафском уредбом од 1847 год. дефинисан је појам механе, крчме и хана и одређено им место и положај међу осталим занатским радњама.

У доба владавине Кнеза Александра Карађорђевића, пре шездесет година, кад су се у Србији изграђивали путеви и друмови и кад је био успостављен железнички саобраћај, кад су у великом броју долазили страни путници у Србију, почиње нагло изграђивање угоститељских радњи у Србији. Нешто пре пола сто-

лећа у Београду је подигнут први хотел — „Гранд хотел Парис”, највећи хотел у тадањој Србији. Затим се појављује „Велика Србија”, „Москва”, „Касина” и др.

Пред светски рат, кафански и хотелијерски живот у Србији а нарочито у Београду био је за тадање прилике на завидној висини. Кафане и хотели су били чисти, снабдевени добрим пићем, са домаћом и страном кујном. Власници и службеници имали су и своје солидне организације.

Данас, у доба просперитета, у доба општег напретка и културе, хотелијерство и кафански послови су важан чинилац у привредном животу једне земље. Југославија, коју посећују многи странци и богати туристи целог света, има близу четиристотине првокласних нових хотела са најусавршенијим уређајима, на којима нам могу да позавиде и многе друге европске земље. Вредност хотела у Југославији премаша милијарду динара.

Данас људи много путују по својој и туђим земљама благодарећи савременим превозним средствима — железницама, авионима и аутомобилима. Да би једна држава била привлачна за странце и туристе, мора имати, — поред природних лепота, историских знаменитости, уметничких богатастава, добрих путева — и добро уређене, хигијенске хотеле и гостионице, где ће путник наћи сву потребну удобност. Зато је Управа фонда стручне школе Удружења хотелијера, ресторатера, гостионичара и власника пансиона и свратишта за град Београд, свесна значаја гостионичарства, у данашњем времену, створила Вишу угоститељску школу у Београду за васпитање угоститељског подмлатка. Ово је у исто време и прва школа ове врсте на целом Балкану.

Виша угоститељска школа има задатак да, поред општег образовања, пружи стручну теориску и практичну спрему угоститељском подмлатку, која ће га оспособити за самостално вођење савремених угоститељских радњи: хотела, ресторана, кафана, пансиона и свратишта.

У ванредно лепој и архитектонски привлачној згради Гостионичарског дома, у Југ Богдановој улици 28, школа је заузела други, трећи и четврти спрат. Четврти спрат намењен је Интернату, који има шест великих светлих хигијенских соба за смештај педесет ученика. Једно одељење је одређено за школску амбуланту.

У први разред Више угоститељске школе примлају се ученици који су свршили припремни разред исте школе са тромесечном феријалном праксом и ученици који су свршили четири разреда средње школе са

нижим течајним испитом, као и ученици са четири разреда средње школе са завршним испитом.

Настава која се даје у Вишој угоститељској школи дели се на стручну наставу, опште образовање и обавезну тромесечну феријалну праксу. У школи се предају као стручни предмети: угоститељско пословање, економија и организација посла, уређење угоститељских радњи и инсталација у њима, хигијена локала, хемија са технологијом и познавање животних намирница, наука о исхрани и хигијенска исхрана, подрумарство и познавање пића и наука о сервирању. Општем образовању ученика посвећени су матерњи језик, француски и немачки језик са кореспонденцијом и трговачка саобраћајна и туристичка географија. У наставном плану обухваћена су сва знања из стручног рада будућих сопственика, директора хотела, ресторана, кафана и осталих врсти угоститељских радњи.

Отварањем Више угоститељске школе учињен је велики напредак на пољу гостионичарства а угоститељски подмладак добио је неопходну институцију за своје образовање.

*

На свечан начин, 20 новембра т. г., освећен је Угоститељски дом и извршено отварање Више угоститељске школе у Београду. У великој школској сали извршен је верски обред у присуству изасланика Њ. В. Краља пуковника Полексића; изасланика Њ. В. Св. Патријарха проте г. Калуђерчаћи; изасланика Београдске општине г. д-р Тихомира Симића, професора Универзитета и градског већника; претставника Трговинске коморе г. Милутина Станојевића и већег броја претставника привредних и културних установа.

Приликом отварања Угоститељске школе изасланике и друге госте поздравио је претседник Удружења хотелијера и ресторатера г. Мата Вукомановић. Затим је говорио претседник Школског фонда г. Љубивоје Ђорђевић износећи историјат развоја Више угоститељске школе од њеног оснивања.

Присутнима је затим приређена богата закуска, коју су сами ученици Угоститељске школе спремили.

Истог дана Угоститељски дом и школу, после отварања, посетио је претседник Београдске општине г. Влада Илић са градским већником г. д-р Стеваном Поповићем. Они су разгледали Гостионичарски дом и интересовали се за рад Више угоститељске школе.

Београдска општина је помагала знатно подизање Гостионичарског дома и отварање ове школе. Земљиште у површини од 927,85 м², на коме је подигнут Гостионичарски дом, дала је Београдска општина Школском фонду Београдског Гостионичарског удружења на уживање за 25 година. Београдска општина има свога претставника у Управи Фонда Гостионичарске школе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Дипломе и похвалнице произвођачима млека и власницима млекара

У недељу 27 новембра о. г. у канцеларији Хигијенског отсека О. г. Б. Одбор за приређивање пропагандних дана млека приредио је скромну свечаност предаје похвалница и награда. Овај Одбор у времену од 1 до 8 маја 1938 год. спровео је акцију на пропаганди хигијенског снабдевања млеком у оквиру пролетњег Београдског сајма. Иако је ова акција, као сасвим нова и почетна у нашој средини, спроведена у скромном обиму, ипак је била запажена и забележена у стручним млекарским часописима Загреба и Љубљане па чак и на страни, у немачкој штампи.

Рад Одбора на пропаганди хигијенског млека кретао се у главном у два правца: у правцу побољшања хигијене млека и подизања млекарске културе и у правцу повећане потрошње млека од стране Београђана. Главни део рада Одбора ипак је био сконцентрисан на првом задатку, на побољшању хигијене производње млека, те стога и ова свечаност је била наставак поменуте акције у истом правцу. Утакмица и стимулирање најбољих на производњи и снабдевању млека стављено је у програм Одбора као једно од средстава за подизање млекарства и млекарске културе у нашој околини. На завршетку пропагандних дана Одбор је извршио избор најсавеснијих произвођача на основу детаљних података картотеке Отсека јавне хигијене, извештаја контролора и надлежних средских ветеринара и агронома о стању и хигијени штала, производње млека и здравственом стању стоке код појединих млекара-произвођача. Било је изабрано за награду 25 млекара-произвођача и једна млекарска произвођачка задруга.

Одбор, поред потенцирања најбољих произвођача похвалницама, имао је за циљ, као што смо рекли, и ефективно подизање млекарске културе на селу. Познавајући главне мане производње млека у околини Београда, Одбор је обратио нарочиту пажњу на побољшање једне од најважнијих процедура у процесу производње млека а то на правилну и хигијенску филтрацију млека, која се у већини случајева обавља нехигијенски, кроз случајне парчиће платна и сличан материјал. Због тога сума новца, која је била поклонена од стране Београдске општине за пропаганду млека, била је у главном утрошена за набавку филтрова по Уландеру, који се могу употребити као практични прибор за цеђење млека. Додељивањем оваквих подесних филтрова тежило се циљу да се филтрација одомаћи у нашој околини и тиме да се осетно побољша хигијена производње млека.

Свечана предаја награда била је обављена од стране Одбора под претседништвом г. д-р Тихомира Симића, проф. Универзитета и градског већника, у

присуству чланова Одбора: г. г. д-р Јоцковића, д-р Сергија Рамзина, Шкорића Стевана и др.

Г. проф. Симић у своме говору честитао је награђеним и изнео значај млека као хранљивог производа од првокласне важности а у исто време истакао је важну улогу млекара-произвођача, који снабдевају Београђане млеком, а нарочито малу децу. У вези с тим г. Симић је нарочито подвукао сву одговорност, коју носе произвођачи млека, од чијег рада зависи живот многе београдске деце. На крају свога говора г. проф. Симић је апеловао на савесност млекара у име мале, невине и незаштићене деце, која су упућена на млеко.

Г. Шкорић је објаснио употребу филтрова и других справа а такође и начин њиховог хигијенског одржавања.

Затим су биле уручене похвалнице, награде и подељене популарне брошуре о млеку следећим произвођачима млека и то:

Сушићу Љ. Павлу из Остружнице, Станковић Николи из Остружнице, Станимировићу Пантелији из Остружнице, Ђурићу Драгутину из Београда, Ђорђевићу Ж. Илији из Београда, Селаковићу Боривоју из Жаркова, Спасеновићу Љубомиру из Жаркова, Ристићу Александру из Бањице, Првуловићу Миливоју из Железника, Недељковићу Пери из Ресника, Миленковићу Миливоју из Ресника, Јоргачевићу Димитрију из М. М. Луга, Здравковићу Радисаву из М. М. Луга, Коцићу Милану из М. М. Луга, Танацковићу Жики из Вел. М. Луга, Херцбергу Михаилу из Бежаније, Несторовићу Јовану из Миријева, Јовановићу Кости из Миријева, Млекарској задрузи из Сремчице, Живковићу Илији из Кумодража, Живановићу Велимиру из Кумодража, Зарићу Милораду из Кнежевца, Штефану Паулу из Земуна, Јовановићу Михаилу из Земуна, Трајковићу Цветку из Вишњице и Радовану Антићу из Калуђерице.

Од излагача млечних производа, који су узели учешћа на пролетњем Сајму, били су одликовани следећи власници млекара: Млекарска задруга — Миклушевици, срез Вуковар; Александар Кокоров — Нови Бечеј; Јосип Лоран — Шид; Браћа Поповић, сточари — Битољ; Задружна Звеза — Љубљана; Млекарска задруга — Врхник, срез Љубљански; Млекарска задруга — Велико Лашће, Кочевје; Лехарт Јакоб, млекар из Торжа, срез Кула; Горњанска млекарска задруга — Никло срез Крањ; Драгојло Обрадовић, трг. млеч. производа Београд, и Конрад Јакоб млекар — Земун.

У име награђених произвођача, један млекар из Бежаније захвалио је Одбору за добивене награде и истакао морални значај ових награда.



XI јесења изложба београдских уметника

XI јесења изложба београдских уметника отворена је 13 новембра т. г. у уметничком павиљону „Двијете Зузорић” под покровитељством Претседника Београдске општине г. Владе Илића и трајала све до 28 новембра. Ово свечано отварање извршено је у присуству изасланика Њ. В. Краља, Министарства просвете и великог броја уметника, књижевника и љубитеља уметности.

чланцима управе удружења пријатеља уметности „Двијета Зузорић” на њиховом неуморном раду и старању око приређивања изложби Београђана и на њиховој дивној пажњи према уметницима.

После говора г. професора М. Симића, присутни су са пажњом разгледали целу изложбу. На изложби учествују својим сликарским и вајарским радовима и старији и млађи уметници. Поред великог



Г. Милорад Симић, професор и градски већник, отвара изложбу

У име г. Владе Илића изложбу је отворио градски већник проф. г. Милорад Симић живим и емотивним говором у коме је истакао племените задатке уметности, високе квалитете које су наши уметници, — својим талентом и својим неуморним радом и студијама, — код себе развили. Апеловао је на меродавне кругове и на нашу јавност да помажу полетна стремљења уметника, стваралаца правих културних вредности.

У своме даљем говору г. Симић вели: „У овом часу моја мисао хри високом заштитнику младе Југословенске уметности Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу који својим изванредно префињеним укусом и дубоким смислом за уметност уопште, као и својом племенитом дарежљивошћу, инспирише наше уметнике за нова уметничка стремљења.”

Затим г. Симић срдечно благодари вредним

броја уметника из Удружења „Ладе” излагали су и неки чланови из групе „Дванаесторице”, као и неки ван удружења и ван обележених група. Аранжери изложбе хтели су да прикажу, макар и делимично, нашу уметничку производњу у току године дана. Зато су и пропуштена на изложбу извесна дела без веће оригиналности и без истинског уметничког надахнућа. Поред таквих дела, која на сваки начин показују техничку увежбаност и рутину својих аутора, има и дела дубоко просећаних, са јачим уметничким замахом и стваралачком снагом, која носе печат префињене уметничке душе свога творца. Нарочито млађи уметници изложили су неколико свежих и непосредних дела, више мање оригиналних, и тиме доказали своју способност за стварање и нагостили лепе перспективе за развој наше уметности.



Одлуке Државног савета

Нова зграда се не сме ни у ком случају употребити без претходно добивене дозволе за употребу исте.

Градско поглаварство у Београду својом пресудом Сбр. 38917 од 16 јуна 1937 год. забранило је тужиоцима даљу употребу њихове односне нове зграде и казнило их је новчаном казном што су је употребили без дозволе за употребу. Министар грађевина својим решењем оснажио је пресуду Поглаварства а жалбу сопственика одбацио. Против министровог решења сопственици су поднели тужбу Државном савету не спорећи да је зграда била употребљена без дозволе за употребу, али су истакли да су били исту тражили и да им је била неосновано ускраћена. И тужба им је одбачена пресудом Државног савета бр. 16252 од 13 септембра 1938 год. са ових разлога:

„Према § 91 Грађевинског закона — Довршене приватне грађевине општина ће комисијски прегледати најдаље у року од 10 дана по пријему молбе и, ако нема примедбе, одобриће употребу; у противном наредиће да се поступи по примедбама, које су обавезне. Без овога одобрења власник не сме грађевину употребљавати нити другоме на употребу дати. Повреда овог зак. прописа, т.ј. употреба зграде и без дозволе за употребу повлачи примену санкције из § 101 Грађевинског закона у виду забране даље употребе и новчане казне.

Сами тужиоци не споре да су своју односну зграду употребили и без претходно добијене дозволе за употребу, они то признају у својим приложеним саслушањима код управне власти, самим тим су се огрешили о цитирани пропис § 91 Грађевинског закона и изазвали према себи примену оне санкције из § 101 Грађевинског закона, како је то управна власт правилно и извршила.

Чињеница да су тужиоци пре употребе односне зграде тражили дозволу за употребу и да ту дозволу нису добили због стављених примедба, не оправдава тужиоце, јер по закону они нису смели ни у ком случају употребити нову зграду без дозволе за употребу, а ако су налазили, како у тужби тврде, да им се тражена дозвола за употребу неосновано ускраћује, није ништа стајало на путу да се против тог одбијања дозволе за употребу послуже правним средствима законом предвиђеним, жалба на вишу власт, па тужба на Државни савет, која су употребили против овде спорне забране даље употребе и новчане казне, уместо што су без одобрења употребили зграду, тиме повредили закон и изазвали примену санкције.

Према томе решење управне власти је правилно и на закону основано, а тужба је неумесна и као таква одбачена.”

У одлуци о рушењу изграђеног без грађевинске дозволе мора бити наведено којим је грађевинско правним прописима противно тако изведено зидање и у чему је неправилност зидања.

Одлуком Градског поглаварства у Београду Г.О.бр. 7674 од 26 октобра 1937 год. наређено је тужиоцу да обустави даље грађење на свом имању и да одмах поруши све што је до сада безправно изградио. Министровим решењем оснажена је ова одлука о забрани даљег зидања и рушењу изграђеног. И првостепена и другостепена одлука управне власти истакле су као разлог да је у питању зидање без грађевинске дозволе и противно грађевинским прописима. По тужби заинтересованог лица Државни савет је својом пресудом бр. 15094 од 13 септембра 1938 год. — поништио министрово решење са ових разлога:

Зидање без грађевинске дозволе не повлачи у сваком случају рушење изграђеног. Само ако је у питању зидање без грађ. дозволе и противно грађевинским прописима § 93 грађевинског закона допушта рушење, иначе зидање без грађевинске дозволе а у складу са грађевинским прописима повлачи само привремену обуставу зидања док се не добије грађевинска дозвола — ст. 2 § 93 грађев. закона.

Зато и у спорном случају кад је општина донела одлуку о рушењу морала је у самој одлуци да наведе којим прописима грађев. закона и грађев. правилника је противно односно зидање и у чему се састоји та противност. Општина није тако поступила него је само навела, без ближег опредељења, да је односно зидање иначе изведено без грађ. дозволе, и противно прописима закона и правилника и да као такво има бити порушено. Исто је то поновљено и у другостепеном министровом решењу, те је тако заинтересовано лице, о чијој се грађевини ради, остало у незнању којим би грађевинским прописима било противно његово зидање, чиме је оно било лишено и могућности да у жалби на вишу власт побија наводе првостепене одлуке о неправилности зидања, и да у својој тужби на Државни савет побија наводе министровог решења о тој неправилности грађења, за коју управна власт наводи да постоји а не каже у чему је. Зато је министрово решење поништено а тужба уважена.”

Општина може да ускрати грађевинску дозволу за подизање дворишне зграде у главним улицама.

Сопственик је тражио грађевинску дозволу за подизање дворишне зграде на имању у ул. Кр. Александра у Београду. Од овог тражења је одбијен одлуком Градског поглаварства у Београду Г.О.бр. 3294 од 22 јуна 1936 год. нарочито са тога разлога што је у питању главна улица у којима чл. 8 т. 1 Грађевинског правилника не допушта подизање дворишних зграда него захтева изградњу на уличној регулационој линији. И Министар грађевина својим решењем оснажио је са истих разлога првостепену одлуку а жалбу заинтересованог одбацио. И Државни савет својом пресудом бр. 16249 од 19 септембра 1938 год. одбацио је сопственикову тужбу против министровог решења са следећих разлога:

„Према чл. 8 т. 1 Грађевинског правилника: зграде у дворишту могу се подизати само у улицама у којима је то предвиђено Уредбом о извођењу регулационог плана и на прописном отстојању од уличне зграде. У главним улицама и на трговима морају се подизати зграде првостепено на уличној регулационој линији.

С обзиром на цитирани пропис Правилника, општина као надлежна власт за издавање грађевинских дозвола може да не одобри подизање дворишне зграде у једној од главних улица, јер се у тим улицама зграде имају подизати првостепено на уличној регулационој линији, и то независно од доношења Уредбе о извођењу регулационог плана, пошто та Уредба у овом погледу има само да утврди улице ван главних улица и тргова у којима ће бити допуштено подизање дворишних зграда.

Улица Краља Александра у Београду, у којој би се подигла спорна дворишна зграда, је несумњиво једна од главних улица престонице, што је утврђено од стране управне власти, а с обзиром на ту чињеницу управна власт је могла, у смислу наведеног прописа правилника, да одбије издавање грађевинске дозволе за подизање дворишне зграде, и без обзира на то што још није донета Уредба о извођењу регулационог плана.

Код таквог стања ствари, решење управне власти је правилно а тужба неумесна и као таква одбачена.”

Општина је овлашћена да ускрати истицање на згради натписа за које налази да не испуњавају естетске захтеве.

Тужиоци су тражили дозволу да на својој згради на Престолонаследниковом тргу поставе фирме и од тога су одбијени одлуком Градског поглаварства у Београду Г.О.бр. 8318 од 3. XII. 1937 са естетских разлога. Против те одлуке изјавили су жалбу на Министра грађевина, која је одбачена оспореним решењем а одлука Поглаварства оснажена са разлога изнетих у њој и с обзиром на чл. 31 и 60 Грађев. правилника за град Београд. Тражећи поништај министровог решења, именовани сопственици у својој тужби на Државни савет истакли су да управна власт није образложила у чему натписи, које би хтели да поставе на своју зграду, не би задовољавали естетске

захтеве. И Државни савет својом пресудом бр. 12451 од 19 октобра 1938 г. одбацио је њихову тужбу са следећих разлога:

„Према чл. 60 ст. 8 Грађевинског правилника за град Београд — за објаве, натписе, рекламе исписане или светлеће итд. на зидовима фасада или на забатним зидовима, мора се добити одобрење од Поглаварства. Ови натписи морају, према истом пропису, бити лепо и угледно компоновани и правилним језиком исписани, а неестетичне, неисправно и погрешним језиком исписане објаве, табле, рекламе итд. Поглаварство неће одобравати да се истакну.

У наведеним прописима Грађев. правилника садржано је овлашћење за Поглаварство да не одобри истицање на фасади зграде натписа за које налази да су неестетски. У спорном случају у питању постављања односних натписа на фасади зграде именованих сопственика Поглаварство је преко Грађевинског одбора, који је њен саветодавни орган по грађевинским предметима — § 106 Грађев. закона, утврдило да ти натписи не би задовољавали естетске захтеве, а чим је то утврђено правилно је, у смислу наведених прописа, ускраћена дозвола за постављање истих, а тужба је неумесна и као таква одбачена.

У испитивање правилности оне саме оцене општинске власти да су односни натписи неестетски Државни савет не може да улази, јер је по наведеним прописима у том погледу меродавна оцена општине, заснована на мишљењу саветодавног стручног органа за грађевинске предмете.

Стога је пресуђено као у диспозитиву, о чему пресудом у препису известити заинтересоване стране.”

Да би се добила дозвола за употребу зграде мора у свему бити поступљено по грађевинској дозволи, те морају бити задовољени и евентуални услови за које је грађевинска дозвола везана.

Сопственици имања у ул. Господар Јевремовој у Београду тражили су од Градског поглаварства у Београду дозволу за употребу своје нове зграде подигнуте на односном имању. Од овога тражења су одбијени одлуком Поглаварства Г.О.бр. 7493 од 19 новембра 1937 год. са разлога што им је грађевинска дозвола дата под условом да се задовољи и пропис чл. 8 ст. 2 тач. 1 Грађевинског правилника за град Београд, тј. да нова улична зграда буде удаљена од постојеће дворишне за 2/3 висине уличне зграде, а да тај услов није испуњен, јер је задржата дворишна зграда на штету оног прописног растојања, које мора да постоји између дворишне и уличне зграде. По жалби именованих сопственика, Министар грађевина својим оспореним решењем поништио је одбијајућу одлуку Поглаварства, јер је нашао да је код питања издавања дозволе за употребу зграде имало само бити испитано да ли је нова зграда у свему изведена по одобреном плану, а да је то у погледу односне зграде утврђено, зато је и дозволу за употребу исте требало издати, а питање постојања дворишне зграде, у вези са растојањем између ње и нове уличне зграде, расправити у посебном поступку. Против ове министрове одлуке сад је поднело Државном савету тужбу Поглаварство као самоуправа и истиче оне исте разлоге са којих је као грађевинска власт првог сте-

пена било одбило дозволу за употребу зграде. Државни савет својом пресудом бр. 15376 од 19 октобра 1938 год. уважио је тужбу Поглаварства и поништио је министрово решење са ових разлога:

„По молби именованих сопственика издата им је грађевинска дозвола под Г.О.бр. 1354 од 8 априла 1937 год. за подизање зграде на њиховом односном имању и у ту грађевинску дозволу унет је и услов да између пројектоване уличне и постојеће дворишне зградe мора бити постигнуто растојање од 2/3 висине уличне зграде, у смислу прописа чл. 8 ст. 2 т. 1 Грађев. правилника за град Београд. Поред тога, ова грађевинска дозвола садржала је и извесне примедбе за исправку плана у односу на суседно имање Госпођице Гершићеве и пошто је план исправљен по тим примедбама одобрен је као правилан и у погледу имања именованог суседа, што је констатовано у допуној грађевинској дозволи Г.О.бр. 2260 од 25 маја 1937 године. Именованим сопственицима издата је, дакле, грађевинска дозвола за подизање односне зграде одлуком Поглаварства Г.О.бр. 1354 од 8 априла 1937 год. и иста је везана за услов да се задовољи пропис чл. 8 ст. 2 т. 1 Грађев. правилника, а одлука Г.О.бр. 2260 од 25 маја 1937 год. односи се само на допуну поступка прилагођавања нове зграде суседном граничном имању Госпођице Гершићеве и том одлуком је констатовано да је исправком плана заштићено право именованог суседа. Зато је и она прва одлука Г.О.бр. 1354/37 остала у снази и после доношења друге одлуке Г.О.бр. 2260/37, јер прва одлука је грађевинска дозвола а друга је само окончање једног посебног поступка у односу на суседно имање, који је био наложен оном првом одлуком о грађевинској дозволи. Ако су именовани сопственици налазили да онај услов унет у грађевинску дозволу о растојању пројектоване уличне и постојеће дворишне зграде није имао основа у закону, како сада истичу у свом одговору на тужбу Поглаварства, није ништа стајало на путу да против такве условне грађевинске дозволе употребе правна средства која им је закон пружао — жалбу на вишу власт (Министра грађевина) и евентуално тужбу на Државни савет ако их ни виша власт не би задовољила својом одлуком. Они су пропустили да то учине, она грађевинска дозвола Г.О.бр. 1354/37, у којој је садржан онај услов о растојању уличне и дворишне зграде, постала је правоснажна, изузимајући питање положаја нове зграде према односном граничном суседном имању, које је расправљено посебном одлуком Г.О.бр. 2260/37. За издавање дозволе за употребу нове зграде из § 91 Грађевинског закона потребно је претходно утврдити да је та нова зграда у свему изведена по правоснажној грађевинској дозволи, а то значи да мора бити задовољен и евентуалан услов за који је она везана. У спорном случају Поглаварство је, преко комисије која је извршила увиђај на лицу места, утврдило, а то није оспорено ни са једне стране, да није испуњен онај услов о растојању уличне од постојеће дворишне зграде, садржан у правоснажној грађевинској дозволи, са којим се и сопственик сагласио не употребивши против тога законом допуштена средства, зато је правилно поступио кад је, позивајући се на § 91 Грађ. закона, ускратило издавање дозволе за употребу нове зграде, јер издавању такве дозво-

ле имало би места, према пом. зак. пропису, само да никакве примедбе нису биле стављене од стране општине у погледу поступања по грађевинској дозволи, а општина је ставила примедбе које су имале основа у закону и зато је дозвола за употребу односне зграде морала да изостане. Према томе одлука Поглаварства је правилна а министрова одлука о поништају ове је противна закону и као таква поништена.”

Општина као грађевинска власт првог степена мора да поступи по примедбама решења Министра грађевина као више грађевинске власти, а као самоуправа може да поднесе тужбу Државном савету против тога решења.

Министар грађевина својим решењем поништио је одлуку Градског поглаварства у Београду Г.О.бр. 2648 од 30 јуна 1937 год. којом нису одобрени планови за подизање зграде сопственици на њеном имању на Лаудановом Шанцу, парцела бр. 4517 и 4548, К.О. Београд 2 и та одбијајућа одлука била заснована на §§ 47 и 118 Грађевинског закона. Министар је поништио општинску одлуку са разлога, што је општина именовану сопственицу већ била одбила по том истом основу, па је министар по њеној жалби био поништио општинску одлуку наставши да разлочи општинске одлуке за одбијање немају основа у закону а да је општина после тога, у место да је поступила по примедбама министровог решења, донела нову одбијајућу одлуку по оном истом основу који нема ослободу у закону. Зато је министар и ту другу општинску одлуку поништио, а општина је против министровог решења поднела тужбу Државном савету, која је одбачена пресудом бр. 12448 од 24 октобра 1938 са ових разлога:

„Својом одлуком Г.О.бр. 617 од 11 марта 1937 год. Поглаварство је одбило да одобри планове за подизање зграде именоване сопственице на њеном односном имању позивајући се на §§ 47 и 118 Грађевинског закона. По жалби сопственице Министар грађевина својим решењем бр. 13128 од 23 априла 1937 год. поништио је ону одбијајућу одлуку Поглаварства наставши да њени разлози немају основа у законским прописима — §§ 47 и 118 — на које се позвала. После овог министровог решења, којим је уважена жалба сопственице и поништена општинска одлука, Поглаварство као грађевинска власт првог степена из § 85 Грађевинског закона и § 89 Закона о градским општинама било је дужно да у свему поступи по примедбама министровог решења као више хијерархијске власти, што проистиче из њиховог односа више и ниже власти по спорном питању, а у ком смислу су и прописи §§ 114—123 Закона о општем управном поступку, чији прописи су обавезни и за општине па било да делују у властитом или пренесеном делокругу, како изрично предвиђа § 1 тога закона. Међутим, ако Поглаварство као самоуправно тело (§ 1 Зак. о град. општинама) није било задовољно тим министровим решењем и ако је налазило да се њиме погађају интереси правилног изграђивања града о којима се стара и које има да штити Поглаварство као самоуправа (§ 88 Закона о град. општинама), није ништа стајало на путу да против тога министровог решења, у својству самоуправе, употреби правно средство које јој је закон

пружио — тужбу на Државни савет. Поглаварство није тако поступило, у својству самоуправе није поднело тужбу Државном савету против министровог решења, него је као грађевинска власт првог степена поново донело одбијајућу одлуку по спорном предмету — одлука Г.О.бр. 2648/37 — образложујући је оним разлозима за које је Министар грађевина као виша власт нашао да немају основа у закону, што значи да је Поглаварство као нижа власт донело одлуку противну примедбама министровог решења као више власти, чиме се огрешило о закон, па је, према томе, министар правилно поступио кад је поништио њену такву одлуку, а и тужба јој је неумесна и као таква одбачена.

Стога је пресуђено као у диспозитиву, о чему пресудом у препису известити заинтересоване стране."

Градски службеник именованем за председника општине престаје бити службеник, јер се ти положаји искључују.

По овом питању је интересантно решење Државног савета бр. 26752 од 24 новембра 1937 год., којим је расправљен следећи случај: „Градско веће града Петровграда расправило је одлуком од 11 септембра 1937 год. да је Владив Милорад градски финансијски саветник само замењивао односно вршио службу председника градске општине у времену од 22 јула 1935 до 12 фебруара 1935 г. и да услед тога није настао прекид његове службе градског финансијског саветника. Банска управа као надзорна власт задржала је ову одлуку од извршења, на основу § 134 Закона о градским општинама, узимајући да је Владив постављењем за председника градске општине престао бити градски службеник, према чему је, с обзиром на одредбу § 25 Закона о градским општинама, настао прекид у његовој служби градског службеника, пошто се иначе ови положаји искључују. Противу овог решења поднело је жалбу Градско поглаварство с предлогом да га Државни савет поништи.

Државни савет је нашао, да је жалба неоснована.

Одлуком Банске управе бр. 1927 од 15 јула 1935 г. постављен је Владив Милорад за председника градске општине, а не за вршиоца дужности председника, како градско веће у својој одлуци тврди. То следује из текста ове одлуке у којој стоји: „да се разреши дужности председника градске општине у Петровграду Берберски Ђурица а на тако упражњено место да се постави Владив Милорад, градски саветник исте општине." Према овоме Владив Милорад је од дана постављења за председника, односно дана пријема ове дужности, па до дана накнадног разрешења и враћања на ранију дужност, (одлука Банске управе од 1 фебруара 1936 II бр. 183) био председник градске општине, а не вршилац дужности председника. А по § 25 Закона о градским општинама положаји председника и градског службеника искључују се. Самим тим што се Владив Милорад примио положаја председника градске општине престао је, с обзиром на ову одредбу, његова дотадашња служба градског службеника. При томе је без важности околност што иза постављења за председника није следовало и формално разрешење дужности градског службеника, јер

самим пријемом дужности председника од његовог претходника на томе положају он је по самом закону престао бити градски службеник.

И кад је градско веће, насупротив наведеном пропису, узело у својој одлуци да код Владива Милорада није настао прекид службе градског службеника пријемом службе председника, онда је таква одлука према изложеном била противна закону, па се као таква морала и задржати од извршења на основу § 134 Закона о градским општинама, као што је овде и учињено.

Жалба је према овоме неоснована, па се стога морала одбацити."

Надзорна државна власт решава по слободној оцени спор између општина о исправци њихових граница, пошто претходно покуша међусобни споразум између тих општина

По овом основу била је одбила надзорна власт захтев једне општине за исправку њене границе према другој суседној општини. У својој тужби на Државни савет заинтересована општина контестираола је слободу одлучивања надзорне власти у овом питању. Међутим, Државни савет својом пресудом бр. 14549 од 22 јуна 1938 год. одбацио је тужбу и заузео напред означено становиште са следећих разлога: „У § 5 Закона о општинама прописано је да о поправкама граница између појединих општина одлучује бан, а ако су у питању општине разних бановина — Министар унутрашњих послова. Закон не одређује ближе како ће се по оваквим захтевима поступити, нити кад ће их уважити, већ само да се између интересованих општина мора покушати међусобни споразум. Значи да је покушај споразума обавезан, а иначе о умесности захтева власт одлучује по слободној оцени, пошто иначе у том погледу није везана законом. У овоме случају споразум је покушан, али није успео, што је констатовано у решењу првостепене власти. Даље власт је ценила оправданост поднетог захтева и нашла да је неуместан, па га затим одбацила. Противу такве одлуке тужба на Државни савет није допуштена према чл. 19 тач. 3 Закона о Државном савету и управним судовима.

Тврђење тужбе, да власт по оваквом питању не може одлучивати по слободној оцени већ по томе што је обавезна на спровођење извесног поступка, као што покушај споразума, Државни савет није могао уважити. Јер закон не поставља никакве услове у начину решења овог питања, и поред тога што решење истог ставља у надлежност власти, а то значи да га има решавати по слободној оцени, што је у осталом у сагласности са природом саме ствари.

Тужба се према овоме показује као неоснована, па се као таква морала одбацити, како је овде и пресуђено."

Љубомир Ж. Јевтић,
секретар Државног савета